

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Facultatea de Drept și Științe Sociale
Catedra de științe socioumane și asistență socială

Anuarul

Catedrei de științe socioumane și asistență socială

2015 - 2016

Bălți, 2016

CZU [3+94(478)]:378(478-21)(082)
U 56

*Discutat la ședința Consiliului Facultății de Drept și Științe Sociale
din 7 octombrie 2016*

*Aprobat la ședința Senatului USARB
din 21 octombrie 2016*

Colegiul de redacție:

Igor COJOCARU, dr., conf. univ.
Lidia PĂDUREAC, dr., conf. univ.
Gheorghe NEAGU, dr., conf. univ.
Valentina PRIȚCAN, dr., conf. univ.

Recenzenți:

Anatol PETRENCU, dr. hab., prof. univ.
Virgiliu BÎRLĂDEANU, dr., conf. univ.

Tehnoredactare: Liliana EVDOCHIMOV

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. Anuarul Catedrei de Științe socioumane și asistență socială / Univ. de Stat „Alec Russo” din Bălți, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Catedra de Științe socioumane și asistență socială; col. red.: Cojocaru Igor [et al.]. – Bălți: S. n., 2016 (Tipografia Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți) – . – ISBN 978-9975-50-186-6.

... 2015/2016. – 2016. – 122 p. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – 50 ex.

– ISBN 978-9975-50-187-3.

[3+94(478)]:378(478-21)(082)

Responsabilitatea pentru conținutul și corectitudinea articolelor revine autorilor.

© *Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, 2016*

– ISBN 978-9975-50-187-3.

C U P R I N S

<i>Performanțe și continuitate: Catedra de științe socioumane și asistență socială</i>	
SCURT ISTORIC: PERFORMANȚE ȘI CONTINUITATE	5
<i>Viața științifică</i>	
<i>a. File de istorie</i>	
POLITICA DEMOGRAFICĂ A ȚARISMULUI ÎN BASARABIA	12
(ultimul sfert al sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea)	
Teo-Teodor MARȘALCOVSCHI	
Marina TETERINA	
FONDUL „ALEXANDRU BODESCU” AL ACADEMIEI ROMÂNE	24
Nicolae CAZACU	
MEMORII BASARABENE ȘI BUCOVINENE DESPRE INSTITUIREA	35
PUTERII SOVIETICE ÎN 1940	
Lidia PĂDUREAC	
EXPANSIONISM ȘI DEPORTĂRI CRIMINALE	46
Maria VLEJU	
Teo-Teodor MARȘALCOVSCHI	
<i>b. Viziuni socioumanistice</i>	
TIPOLOGIA ADEVĂRULUI ÎN FILOSOFIA CONTEMPORANĂ	49
Efim MOHOREA	
ÎNVĂȚĂTURA ILUMINIȘTILOR FRANCEZI DESPRE IDEOLOGIE –	65
DOUĂ LINII DE EVOLUȚIE	
Valeriu PARNOVEL	
VALORIFICAREA GÂNDIRII FILOSOFICO-POLITICE A LUI	71
CONSTANTIN STERE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	
Olga JACOTA-DRAGAN	
MODELAREA PROCESULUI DE EDUCAȚIE SPIRITUAL-MORALĂ ÎN	75
CONTEXTUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ȘCOLAR (POST) MODERN	
Elena ZOLOTARIOV	
ÎNVĂȚAREA RELIGIEI – PRINCIPIU ESENȚIAL ÎN BUNA EDUCAȚIE	80
A OMULUI	
Petru POPESCU	
<i>c. Repere conceptuale în asistența socială</i>	
DELINCVENȚA JUVENILĂ: ACTUALITATEA ȘI IMPORTANȚA	84
PROBLEMEI	
Elvira CIOBANU	
STRATEGII DE RESOCIALIZARE ȘI ASISTENȚĂ PSIHOSOCIALĂ	88
A DELINCVENȚILOR MINORI	
Nicoletta CANȚER	
ASPECTE SPECIFICE ALE VIOLENȚEI FAMILIALE ÎN REPUBLICA	98
MOLDOVA	
Cristina CRUDU	

VIZIUNILE TINERILOR CU PRIVIRE LA INSTITUȚIA CĂSĂTORIEI ȘI A FAMILIEI	103
<i>Gheorghe NEAGU</i>	
<i>Facultatea. Catedra. Dezvoltare instituțională</i>	
NOTE DE LECTURĂ, LANSĂRI PUBLICE	108
<i>Activități studențești. Galerie foto</i>	
ORGANIZAREA ACTIVITĂȚILOR EXTRACURRICULARE CU STUDENȚII LA NIVEL DE UNIVERSITATE / FACULTATE / GRUPĂ ACADEMICĂ	115
<i>Nicoletta CANȚER, Cristina CRUDU, Olga JACOTA-DRAGAN</i>	

SCURT ISTORIC: PERFORMANȚE ȘI CONTINUITATE

Pornind de la ideea conform căreia orice instituție este redutabilă prin oamenii care o reprezintă se conturează valoarea incontestabilă a Catedrei de științe socioumane și asistență socială în fenomenul de identificare și promovare a reperelor învățământului modern la USARB. Perfecționarea calității procesului instructiv-didactic și a celui de cercetare științifică este asigurată de corpul profesoral format din 14 cadre didactice, dintre care 1 doctor habilitat, profesor universitar și 8 doctori în științe, conferențieri universitari. Catedra ghidează două specialități și două specializări.

Prin tradiția istorică și valorică prima specialitate de *Asistență socială* într-o instituție superioară de învățământ din R. Moldova a fost cea de la Universitatea „Alec Russo” din Bălți. Un rol important în instituționalizarea acestei specialități l-au avut activitățile realizate în cadrul TEMPUS TACIS Project T-JEP-10012-95, implementat în perioada 1995-1998. Stagiile de formare efectuate de către profesorii bălțeni și studenții de la specialitatea „Psihopedagogie socială” la o serie de instituții de învățământ din Germania, Olanda și Grecia, cât și orele realizate de profesori din țările nominalizate în USARB, au creat condiții favorabile pentru formarea specialiștilor în domeniul asistenței sociale la nivelul standardelor internaționale.

Performanțe și continuitate

Titularii catedrei desfășoară consecvent demersuri științifice de calitate ce asigură accesarea înaltei performanțe, publicând 30 de manuale și suporturi de curs, 10 monografii, peste 450 de studii și articole.

Vizibilitatea Catedrei este promovată la nivel național și internațional prin activitatea prodigioasă a titularilor: Valentina Prițcan, dr., conf. univ., prorector, personalitate marcantă cu o contribuție incontestabilă în constituirea sistemului de asistență socială din R. Moldova și în edificarea învățământului de profil. Coordonator de proiecte EMERGE, EMP-AIM, IANUS, TEMPO, WEBB, EUROEAST, IANUS II, EFFORT, a realizat stagii de formare în Dusseldorf, Vilnius, Minnesota, Londra, Växjö, Milano, Strasbourg, Viena, deține distincția „Meritul civic”; Gheorghe Neagu, dr., conf. univ., prorector, autor a peste 50 de publicații, colaborează cu Ministerul Educației ca expert în domeniul formării continue, a realizat stagii la Dusseldorf, Cluj-Napoca, Iași, deține distincția „Meritul Civic”; Teo-Teodor Marșalcovschi, dr., conf. univ., a identificat și transliterat primul roman din literatura română din sec. al XIX-lea, distins ca „Om emerit al R. Moldova”; Efim Mohorea, dr. hab., prof. univ., Zolotariov Elena, dr. conf. univ., Pădureac Lidia, dr. conf. univ., Cojocaru Igor, dr., conf. univ., au publicat monografii apreciate înalt de mediul academic.

Titularii Catedrei mențin relații în cadrul parteneriatelor cu: Agenția de Dezvoltare Regională Nord, Institutul de Istorie Socială ProMemorie, mun. Chișinău, Muzeul de Istorie și Etnografie din mun. Bălți, Centrul Pro-Europa, fapt ce asigură o colaborare eficientă, cu rezultate evidente în planul cercetării: lucrări monografice, lansări de carte, conferințe științifice.

Anual studenții noștri sunt implicați activ în diverse proiecte naționale și internaționale, participând în calitate de voluntari în cadrul ONG-urilor din municipiu. Ghidați de cadre didactice profesioniste: Crudu Cristina, lect. univ., Canțer Nicoletta, lect. univ., Jacota-Dragan Olga, drd., Ciobanu Elvira, drd., studenții organizează campanii sociale, flash-moburi, concursuri, acțiuni de caritate și sesiuni de informare pe diverse tematici cu caracter social. Pentru anul curent pot fi enumerate: Masă rotundă „Prevenirea și combaterea violenței în familie”, Campania „Fără violență viața este mai dulce”, Business-incubatorul: „Implicarea tinerilor în lansarea propriei afaceri”; Conferințe științifice studențești: *Valorificarea tezaurului filosofic; Integrarea europeană și perspectivele tinerilor din Republica Moldova* etc.

Absolvenții se manifestă ca buni practicieni la nivel național și regional, astfel, 90% din angajații Secției asistență socială și protecția familiei din primăria municipiului Bălți sunt absolvenți ai facultății noastre, inclusiv Popescu Veronica, șefa secției respective.

Ciclu I, studii de licență

- ***Specialitatea: Asistență socială*** (180 de credite, 3 ani)

Posibilități de angajare: Asistent social în cadrul structurilor teritoriale de asistență socială, în cadrul instituțiilor prestatoare de servicii sociale ale Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei al Ministerului Educației, al organizațiilor neguvernamentale.

- ***Specialitatea: Istorie și educație civică*** (240 credite, 4 ani)

Posibilități de angajare: Profesor de istorie și educație civică în liceu, specialist pe problemele educației civice în organizații neguvernamentale, consilier de probațiune, inspector pentru minori, educator/lucrător în sistemul de penitenciar, specialist în protecția drepturilor copilului, manager educațional.

Ciclu II, studii de masterat (120 de credite, 2 ani)

Specializarea: Politici și servicii sociale pentru familie și copil

Absolventul acestui program are posibilitatea să ocupe următoarele funcții și posturi: specialist principal în problemele familiilor cu copii în situații de risc, specialist principal în problemele drepturilor copilului, asistent social în cadrul serviciilor specializate pentru familie și copil.

Specializarea: Supervizarea în Asistența socială

Absolventul acestui program are posibilitatea să activeze în instituții de stat, neguvernamentale și private ce prestează servicii de asistență socială, șef al Serviciului de asistență socială comunitară, asistent social cu responsabilități de supervizor.

PĂDUREAC Lidia, conf. univ., dr. – șeful Catedrei de științe socioumane și asistență socială

Data, anul, locul nașterii: 11.VII.1975, s. Aluniș, Râșcani

Publicații: 1 monografie, 1 studiu monografic (în colaborare), 2 suporturi de curs, cca 40 de studii și art.

Stagii de formare: București, România (2000), Vălenii de Munte, România (2008), Moscova, Federația Rusă, Universitatea de Stat Lingvistică (2010), Chișinău, USM
Circa 40 de participări la foruri și conferințe naționale și internaționale.

Adresa electronică: lidiapadureac@gmail.com

PRIȚCAN Valentina, conf. univ., dr.

Prorector pentru activitate științifică și relații internaționale USARB (2010-2015)

Data, anul, locul nașterii: 12.X.1964, s. Sadova, Călărași

Publicații: 2 manuale (în colaborare); 11 suporturi de curs (în colaborare); cca 50 de art.

Stagii de formare:

Dusseldorf, Germania (1995, 1998), Vilnius, Lituania (1996, 1998), Minnesota, SUA (2002), Londra și Norwich, Marea Britanie (2005), Văxjö, Suedia (2006), Milano, Italia (2009), Strasbourg, Franța (2010, 2011), Viena, Austria (2012), Dalian, China (2012), Barcelona și Girona, Spania (2013), Paderborn, Germania (2014). Circa 100 de participări la foruri, conferințe naționale și internaționale.

Distincții: Medalia „Meritul Civic” (2010); mai multe diplome ministeriale și guvernamentale

Adresa electronică: vpritcan@yahoo.com

NEAGU Gheorghe, conf. univ., dr.

Prorector pentru învățământ cu frecvență redusă și formare continuă USARB

Data, anul, locul nașterii: 07.XI.1956, s. Pârlița, Fălești

Publicații: 1 manual (coautor), 1 dicționar (coautor), cca 50 de articole științifice

Stagii de formare: Iași, România, Universitatea „Al. I. Cuza” (1994; 1996; 2011), Dusseldorf, Germania (1998), Cluj-Napoca, România, Universitatea „Babeș-Bolyai” (2008). Circa 50 de participări la foruri, conferințe naționale și internaționale.

Distincții: Medalia „Meritul Civic” (2010); mai multe diplome ministeriale și guvernamentale

Adresa electronică: neagu.gheorghe@gmail.com

COJOCARU Igor, conf. univ., dr.

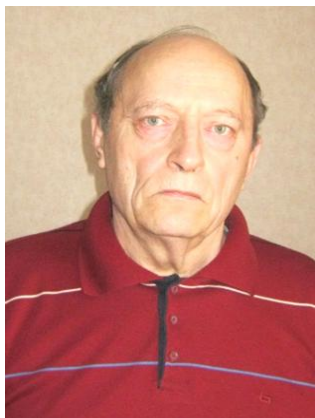
Decanul Facultății de Drept și Științe Sociale

Data, anul, locul nașterii: 25.IV.1975, or. Soroca

Publicații: 1 manual (în colaborare), 1 suport de curs, cca 30 de articole

Stagii de formare: Mamaia, România (2006), Alba-Iulia, România (2007), Chișinău, RM (2010), Riga, Letonia (2010), Oradea, România (2012), Baia Mare, România (2012), Varșovia, Polonia (2014). Circa 50 de participări la foruri și conferințe naționale și internaționale.

Adresa electronică: iiddcojocaru@gmail.com

MOHOREA Efim, prof. univ., dr. hab.

Data nașterii: 16.X.1940, mun. Bălți

Publicații: 3 monografii, 3 manuale, 50 articole științifice.

Stagii de formare: Rostov, Federația Rusă (1975), Moscova, Federația Rusă (1989), Minsk, R. Belarusi (1980), Iași, România (1994), Cluj, România (2000). Circa 30 de participări la foruri, conferințe naționale și internaționale.

Adresa electronică: efimohorea@list.ru

ZOLOTARIOV Elena, conf. univ., dr.

Data, anul, locul nașterii: 25.IX.1946, s. Iorjnița, Soroca

Publicații – 1 monografie, 4 manuale, 35 articole științifice.

Stagii de formare: Dusseldorf, Germania (1998), Bălți (2005); Mozîri (2006); Chișinău (2011); Rovno-Kremenet (2012). Circa 50 de participări la foruri și conferințe naționale și internaționale

Distincții: Profesor Emeritus USARB (2013)

MARȘALCOVSCHI Teo-Teodor, conf. univ., dr.
Data, anul, locul nașterii: 22.IV.1938, s. Dobrușa, Orhei
Publicații: 3 studii monografice, cca 125 articole
Stagii de formare: Teatrul Academic de Arte „M. Gorkiy” din Moscova (1971); Chișinău (1978); Iași (1997)
Distincții: Diploma de Onoare a Ministerului Învățământului din URSS (1985); Laureat al săptămânalului „Literatura și arta” (2011, 2012, 2013)
 Om Emerit al Republicii Moldova (2013)
Adresa electronică: tmm72@yahoo.com

Cazacu Nicolae, conf.univ., dr.
Data, anul, locul nașterii: 20.IX.1938, s. Burlănești, jud. Hotin, România, actualmente r-nul Edineț, Rep. Moldova
Publicații: cca 100 de articole științifice și metodic-științifice
Stagii de formare: Moscova (1969-1970, 1980, 1986-1987), Iași (1992, 1995), București (1997), Galați (2000)
 Circa 50 de participări la foruri și conferințe naționale și internaționale.

CIOBANU Elvira, lect. univ.
Data, anul, locul nașterii: 14.VI.1988, s. Pârlița, Fălești
Publicații: 7 articole și studii
Stagii de formare: Centrul de Justiție Comunitară (2012), Institutul de Reforme penale (2012). Circa 20 de participări la foruri și conferințe naționale și internaționale
Adresa electronică: eciobanu@mail.md

CABAC Ghenadie, lect. univ.

Data, anul, locul nașterii: 05.V.1970, s. Vancicăuți, Noua Suliță

Publicații: 2 manuale (în colaborare), 6 articole științifice

Stagii de formare: Lisabona, Spania (2008), Timișoara, România (2010), Arad, România (2012). Circa 15 participări la conferințe naționale și internaționale

Adresa electronică: gcabac@gmail.com

CANTER Nicoletta, lect. univ.

Data, anul, locul nașterii: 19.XII.1977, or. Râșcani

Publicații: 3 suporturi de curs (în colaborare), 2 monografii (în colaborare), cca 20 articole

Stagii de formare: Chișinău, Academia de Științe a Moldovei (2010-2013); Chișinău, AȘM (2006-2008). Circa 50 de participări la conferințe naționale și internaționale

Distincții: Premiul pentru învățământ al Republicii Moldova, Bălți, 2000; Diplomă de excelență, USARB, 2000

Adresa electronică: ncanter@mail.ru

CRUDU Cristina, lect. univ.

Data, anul, locul nașterii: 07.X.1982, mun. Bălți.

Publicații: 7 articole științifice.

Stagii de formare: Integrarea internațională a tinerilor în domeniul liderismului, Kiev, Ucraina (2005); Forumul tineretului Minsk, Bielorusia (2005)

Circa 50 de participări la foruri și conferințe naționale și internaționale

Adresa electronică: cristinacrudu@mail.ru

JACOTA-DRAGAN Olga, asist. univ., drd.
Data, anul, locul nașterii: 11.XI.1987, mun. Bălți
Publicații: 10 studii și articole
Stagii de formare: Theoretical Seminar on Peace, Chișinău, 2013; Theoretical Methodological Seminar on Peace, Chișinău (2012); Primăria mun. Bălți (2009).
Circa 20 de participări la conferințe naționale și internaționale
Adresa electronică: oligajacota@mail.ru

PARNOVEL Valeriu, lect. univ.
Data, anul, locul nașterii: 27.V.1950, mun. Bălți
Publicații: peste 20 de art.
Stagii de formare: Chișinău (2008). Circa 10 participări la foruri și conferințe naționale și internaționale
Adresa electronică: vparnavel@mail.ru

POPESCU Petru, lect. univ., dr.
Data, anul, locul nașterii: 14.V.1957, s. Cotiujeii Mari, Soroca
Publicații: cca 10 studii și articole
Stagii de formare: București, România (2010), Iași, România (2002).
Circa 15 participări la conferințe naționale și internaționale
Adresa electronică: petrupopescu@gmail.com

POLITICA DEMOGRAFICĂ A ȚARISMULUI ÎN BASARABIA
(ultimul sfert al sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea)

Teo-Teodor MARȘALCOVSKI
Marina TETERINA

The theme of the research has remained topical. Two opposite views have developed so far: the national historiography maintains that the tsarist carried a blamable demographic policy, whereas the tsarist and the soviet historical school emphasize the “progressive” character of the alterations in the domain.

Approaching this phenomenon diachronically we ascertain an intensive colonization of Bugeac on account of the South Slavs, ethnic Turanian Gagauz, the Eastern Slavs and other nations. Romanians across the Prut were allowed to live in this region only for geopolitical reasons; for those settled in other counties there were special interdictions.

Simultaneously, the oblasti and county administration was completed with officers from the internal gubernias of the Empire. Gradually, urban preponderant population was made of Russians and Ukrainians. This served as basis for the idea of the “multinational” structure of the territory between the Dniester and the Prut.

Additionally, the impostor authorities permanently forged the demographic statistics disfavoring the native population component.

Odată cu incursiunile militare agresive ale țarismului spre Principate și Balcani demografia Basarabiei este studiată mai frecvent, însă concluziile diferă esențial una de alta. Publicațiile din perioada țaristă și sovietică reies din interesele geopolitice ale Rusiei, afirmându-se insistent că provincia ar fi fost „*eliberată*” de sub presupusa jurisdicție otomană¹. Provincia însă este anexată la Rusia ca urmare a degajării „*chestiunii orientale*”. Războiul din 1806-1812 dintre ruși și turci a demonstrat slăbiciunea Imperiului Otoman și creșterea influenței Rusiei Țariste în zonă. În astfel de condiții vizirul Ahmed-pașa „*cedează*” Basarabia, iar gen. Kutuzov, fără a ezita, o anexează la imperiul lui Alexandru I.

Din ambele părți acțiunile au fost ilicite. Moldova nici când nu a făcut parte din Imperiul otoman, zisa „*dependență*” viza doar incursiunile de jaf episodice ale trupelor padișahului în Principat și capitularea necondiționată a cercurilor conducătoare moldovene în fața agresorului. Astfel, prezența militarilor otomani reprezenta un amestec violent în treburile interne al unui alt stat. Rușii, la rândul lor, nu aveau nici un drept să anexeze o parte din teritoriile Moldovei suverane, demonstrându-se astfel expansionismul și agresivitatea sporită ale cercurilor de vârf din Sankt-Petersburg². Acum Rusia reprezenta una din cele mai agresive state din lume. Conform unor estimări, numai în 1805-1813 țarismul a purtat 8 răz-

¹ „Dependența otomană a Principatelor” este o greșeală istorică fatală. Moldova și Valahia nici când nu au făcut parte din componența Imperiului otoman. Cu toate la aceasta, chiar în scrierile unor autori autohtoni, nu se ține cont de acest factor (*aut.*).

² Detalii a se vedea în: Л. А. Кассо. Россия на Дунае и образование Бессарабской области. Москва, 1913, pag. 11, 49, 63, 68, 91, 128 ș.a.

boaie de cucerire, care au rezultat cu anexarea statelor și provinciilor Georgia, Armenia, Azerbaidjan, Abhazia, Cecenia, Ingușetia, Osetia, Nahicevan, Basarabia³ ș.a.

Istoriografia națională a investigat problema dată prin prisma unității spirituale și teritoriale a băștinașilor. Ne referim la scrierile lui A. D. Xenopol, N. Iorga și ale generațiilor de istorici români care au urmat. Multiplele studii bine documentate afirmă ireproșabil că acțiunile Rusiei au determinat subjugarea și colonizarea provinciei, aplicând o politică reacționară de deznaționalizare și de modificare brutală a relațiilor economice și sociale pe potriva intereselor sale expansioniste.

Confruntările cu Rusia, de altfel și cu Imperiul Austro-Ungar și cel Otoman, devin mai acute după *secolul de aur*, al XVII-lea, în care este instituită conștiința națională, limba și istoria⁴. Gh. Platon face încă o precizare de principiu, că statutul românilor reflectă „direct sau indirect, explicit sau implicit existența – deoparte și de alta a Carpaților – a aceleași națiuni, cu aceleași rădăcini în trecut și aceleași opțiuni pentru viitor”⁵. Basarabia, subliniază el, devine „obiect al tranzacției dintre marile puteri”, târg „dintre Imperiul otoman și Rusia”⁶ și apoi încorporată în vastul imperiu răsăritean. Din acest moment începe demolarea structurii demografice obișnuite și colonizarea intensivă a provinciei. Cu toate la aceasta, autorii conformați cu ideologia ipocriziei perfide, continuă să consacre elogii calpe cuceritorului, inclusiv și politiciii demografice emenate de autoritățile impoștoare fie țariste sau sovietice.

Tehnologia politiciii demografice din Basarabia ține de specificul geopoliticii Rusiei, care a urmat Testament-ul lui Petru cel Mare „*făcut la 1724*”⁷. Acest document stipula că Rusia trebuie să se miște „neîncetat...cătră Sud pe marginea mării Negre” cu scopul de „a să apropiia de Constantinople”⁸. Cu această ocazie A. D. Xenopol precizează, că „dacă politica turcească umbla să ne stoarcă numai cât averea, aceea rusească avea o țință mai adâncă, aceea de a storce chiar mēduva poporului nostru, de a stinge în el ori ce spirit de lucrare neatērnată și de dezvoltare națională, într-un cuvēt a ne face Ruși”⁹.

Colonizarea ținutului a suportat trei valuri decisive: *anii nouăzeci al sec. al XVIII-lea, 1812-1824 și 1828-1832*. Intervalele produse au depins de războaie, epidemii, secete, crize economice și scăderea nivelului de trai al populației.

Proiectele date provoacă spirite antirusești. Cu această ocazie, Rusia împânzește Moldova și Valahia cu agenți sub acoperire „*travestiți în rase călugărești...cu icoane sfinte*

³ История СССР с древнейших времен до 1861 г. Москва: Просвещение, 1983, pp. 491-492.

⁴ Gh. Platon, Unitatea românească. De la stare de conștiință la realitate politică. // *Memoriile secției de științe istorice ale Academiei Române*, Seria IV, tomul XIV, 1889, București: Editura Academiei Române, 1992, p. 49-50, 55 ș.a.

⁵ Idem, 24 ianuarie 1859 („Unirea cea mică”): moment hotărâtor pe calea luptei românilor pentru desăvârșirea unității naționale. // *Memoriile secției de științe istorice și arheologice*, Seria IV, Tomul XVII, București: Editura Academiei Române, 1992, p. 98.

⁶ Idem, Intrarea României în primul război mondial. Premisele opțiunii. // *Memoriile secțiilor științifice ale Academiei Române*, Seria IV, tomul XII, 1987, București: Editura Academiei Române, 1990, p. 49.

⁷ Testamentul lui Petru cel Mare. // Th. Codrescu, Uricarul, t. 20, Iași, 1892, p. 4.

⁸ Ibidem, p. 11.

⁹ A. D. Xenopol, Războaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țerilor noastre, in *Convorbiri literare*, nr. 4, 1 iulie 1879, p. 128.

și ca aducători de scrisori tainice, prin care se fâgăduia boierilor vremuri mai bune sub pravoslavnică cârmuire”¹⁰. Spre sfârșitul sec. al XVIII și începutul sec. al XIX-lea situația politică și militară de aici este pusă sub controlul trupelor țariste, iar renumitele cetăți defensive moldovene Hotin, Tighina, Ackerman (Cetatea Albă), Chilia și Ismail practic sunt anexate. Aceste succese strategice, militare și politice ale Rusiei au încurajat așezarea cu traiul în sudul Basarabiei (Basarabia propriu zisă) și delta Dunării a etniilor alogene.

De acum înainte, teritoriul dintre Prut și Nistru a fost divizat în *Delta Dunării, Bugeac, Bender, Cahul, Hotin și ținuturile centrale*, în care se aplică o politică diferențiată. Sudul este declarat teritoriu eliberat de sub jugul armatelor otomane și tătărești. Delta satisfăcea preferința rușilor de control a Dunării. Cahul, Ismail și Bender trec în categoria „*gloriei trupelor rusești*”. Cetatea Hotin devine un punct strategic important. Altfel zic, Rusia a pregătit condiții pentru realizarea liniei sale politice și militare de mișcare spre Balcani și subjugarea necondiționată a teritoriilor naționale românești dintre Nistru și Dunăre. De aici derivă statutul de mai departe al ținutului basarabean, evident, și al procesului demografic.

În cercurile conducătoare din Sankt-Petersburg pe larg se discuta atitudinea față de Principate și tendința pătrunderii în Balcani. Adam Chartorijsky, prinț polonez captiv, apoi declarat „amic minor” al țarului, cere părerea politicianilor din vârful piramidei rusești, pe care le generalizează în *Nota* din 11 ianuarie 1806. Acest document susținea ideea anexării la Rusia a Moldovei și Valahei, iar în Balcani crearea a câtorva state slave protejate de Rusia¹¹. Cu o lună și ceva mai târziu, 28 februarie 1808, polonezul preciza că „*Les avantages, qui résulteraient de l'occupation imédiate de la Valachie et de la Moldavie par les troupes russes, seraient principalement de contribuer avec efficacité a ramener la Porte aux principes de la saine politique*”¹².

Formularea în detalii a politicii din zonă a efectuat cu introducerea pe un termen neli- mitat al trupelor în Bugeac și deltă. Totodată se intensifică procesul de colonizare a teritoriu- lui început modest în 1772. Unii autori, pe acest cont, fac concluzii deplasate și în defavoarea băștinașilor¹³. Autoritățile militare țariste au preluat tactica otomană de alungare a băștina- șilor din aceste locuri, iar pământurile „*eliberate*” erau declarate „*proprietate a statului*”¹⁴.

¹⁰ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991, p. 161-162.

¹¹ Записка Чарторижского, 11.01.1806, în Сборникъ Императорского Русского Исторического общества. Томъ 82, С. Перепбург (în continuare: SIRIO), 1892, с. 254-255. Este vorba de crearea a patru gubernii rusești – Olteanskaya, Valașskaya, Moldavskaya și Bessarabskaya (a se vedea: Л. А. Каско, *op. cit.*, p. 68).

¹² SIRIO, p. 318.

¹³ А. Д. Бабчинский. Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовий Дуная в XVIII – начале XIX вв., în *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы*. 1964. Кишинев. РИО АН МССР, 1966, p. 325, 327 Acest autor suspectează apar- tenența litoralului dintre liman și deltă Basarabiei. Investigația tinde să argumenteze că acest teritoriu aparține istoric Ucrainei, fiind populat de ucraineni și cazaci (zaporojeni) încă de la începutul celui de al XVIII-lea secol. Ca fond de idei, este o tentativă de a „argumenta” teza „*ходитъ в греки*” prin aceste locuri. În același timp, nu preferă să vorbească despre populația băștinașă, care pe parcursul epocilor a trăit aici, ridicând aici fortificații de apărare mărețe. timp, nu preferă să vorbească despre populația băștinașă, care pe parcursul epocilor a trăit aici, ridicând aici fortificații de apărare mărețe.

¹⁴ И. А. Анцупов. Царане на казенной земле.//Ученые зап. Кишинев. у-та. Сборник мо- лодых ученых университета, том XLIV, Кишинев, 1959, с. 3; Alexei Agachi, Țara Moldovei și

În acest fel, avea loc o modificare artificială nu numai teritorială, dar și a aspectului demografic din sudul provinciei. Coloniștii, protejați de trupele militare țariste, se așează aici pe două căi – *organizat, zis legal și spontan, sau ilegal*.

Conform datelor selectate de prof. M. Muntean, în 1806 aici locuiau cca 5000 de oameni¹⁵, iar în 1807 – 140 000 oameni, inclusiv 80 000 tătari și turci, 30 000 armeni, 20 000 moldoveni și bulgari și 10 000 evrei¹⁶. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 tătarii-nogai, în număr de 6353 oameni, sunt strămutați cu forța în Krimeia, guberniile Oceakov, Kherson, Ekaterinoslav și Dobrogea, apoi, conform art. 7 al Păcii din București (16/28. 1812), sunt trecuți în Turcia¹⁷.

Coloniștii se bucurau de profituri impunătoare. Administrația militară le distribuia pe gratis pământ arabil. Numai straturilor sociale avute țarul a dăruit 173 012 des., apoi, în mod arbitrar au mai însușit încă 117 201 dec. din cele mai bune terenuri. Segmentul „*colonizării populare*”¹⁸, era reprezentat în mare măsură de evadarea țăranilor șerbi ruși și ucraineni din guberniile interioare rusești și sudice ucrainene¹⁹. Gen. Bagration, comandantul trupelor țariste, a decis eliberarea acestora de impozite și prestații de stat²⁰. „*Însă grijă aparte față de coloniștii dunăreni, remarcă ilustrul istoric Iachim Grosul, manifesta comandantul armatei danubiene M. I. Kutuzov, care într-un apel special către cei strămutați garanta eliberare de la impozite de zemstvă și prestații pe un termen de trei ani, înzestrare cu pământ în locurile dorite și subordonare nu Divanelor Moldovei și Valahiei, dar unui corp special de ofițeri ruși*”²¹. În februarie 1807 sunt organizate detașamente paramilitare compuse din cca 2000 cazaci, însă printr-o decizie din 20 iulie 1807 se renunță la serviciile acestora pe motiv că includeau elemente fugare și opozante autorităților²².

În genere, „*în prima jumătate a sec. al XIX-lea, remarcă istoricul Constantin Ungureanu, s-a produs o colonizare foarte intensivă a Bugeacului*”²³. Astfel, Rusia își întărește pozițiile sale în zonă, controlează extremitatea sudică a Basarabiei și gurile Dunării, obține

Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812). Ed. a II-a, revăzută și completată, Chișinău: Pontos, 2008, p. 106.

¹⁵ М. П. Мунтян. Экономическое и социальное развитие дореформенной Бессарабии. Автореферат дис. докт. ист. наук, Кишинев: Изд. ЦК КПМ, 1971, с. 16.

¹⁶ Я. С. Гросул. Автономия Бессарабии в состав России. 1812-1828. // Я. С. Гросул. Труды по истории Молдавии. Кишинев: Штиинца, 1982, с. 145.

¹⁷ В. М. Кабузан. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья. Кишинев: Штиинца, 1974, с. 24; В. С. Зеленчук. Население Бессарабии и Поднестровья в XIX в. Кишинев: Штиинца, 1079, с. 78.

¹⁸ И. А. Анцупов. Народная колонизация Бессарабии в первой трети XIX в. // Учен. Зап. Кишинев. у-та, том XXXV (исторический). Кишинев: Госизд. Молдавии, 1958, с. 3.

¹⁹ М. П. Мунтян. К вопросу о развитии зернового хозяйства в Бессарабии в первой половине XIX в. // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1963. Вильнюс. 1964, с. 507.

²⁰ Я. Гросул, Автономия Бессарабии в состав России // Я. С. Гросул. Труды по истории Молдавии. Кишинев: Штиинца, 1982, с. 146.

²¹ Idem.

²² А. Д. Бабчинский. Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовий Дуная в XVIII – начале XIX вв., în Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1964. Кишинев. РИО АН МССР, 1966, с. 330-331.

²³ C. Ungureanu, Populația din sudul Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Caiete istorice, an VI, 3/2006, p. 22.

ieșiri noi spre mare. Din altă parte, ține în tensiune Principatele și se apropie geografic de popoarele slave din Balcani. În felul acesta, ea realizează un proiect geopolitic sud-vestic agresiv, Basarabia de la Hotin până la mare devenind, un cap de pod spre satisfacerea intereselor SV ale țarismului. De aici derivă raptul din 1812, colonizarea ilicită, politica de deznaționalizare a ținutului, pierderile teritoriale posterioare, ieșirile la liman, mare și Dunăre. Aceste mutații provocate din exterior, în limbajul conceptului istoriografic sovietic, remarcă nu alt ceva decât un act „progresiv” în destinele băștinașilor²⁴.

Pe timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 și în primul deceniu după anexare colonizarea depășește limitele proiectate. Aici se strămută rușii din guberniile interne ale Imperiului țarist, țărani și cazaci din sudul și nordul Ucrainei (Podolia, Volyni), țărani șerbi, foști militari, țigani, evrei agricultori, nemți, români de peste Prut, bulgari, găgăuzi, cazaci din Kubani și Tamania (cazacii colonelului Ignat Nekrasov, „nekrasovtzi”), lipoveni²⁵ ș.a. Numai în primul sfert al secolului al XIX-lea au apărut 42 sate de bulgari și găgăuzi, în care locuiau 24 404 de oameni, 24 de nemți, 16 de evrei²⁶. Ponderea românilor moldoveni, în raport cu restul populației scade catastrofal. Astfel, deja în 1818 Bugeacul este locui de 33 307 (36,98%) moldoveni, 19 329 (21,46%) bulgari, 16 144 (17,93%) ucraineni, 8 284 (9,2%) nemți și 8049 (8,94%) ruși²⁷. Numai în județele Tighina și Ismail băștinașii alcătuia 48,68%²⁸.

Către mijlocul sec. al XIX-lea colonizarea sporește. În județul Akkerman (format în 1818 din 37 localități ale ținutului Bender și 16 localități ale fostului ținut Ismail), existau 171 așezări urbane și rurale²⁹ inclusiv 84 (49,1%) colonii și 4 (2,3%) stanițe de cazaci³⁰. Ținutul Hotin, spre deosebire de restul teritoriilor, a suportat preponderent o „colonizarea populară” mai veche. Aici pe parcursul sec. al XVIII-lea, sunt întemeiate sate ucrainene, iar în secolul al XIX-lea procesul se manifestă și în teritoriile mai sudice³¹. În restul județe-

²⁴ Исторический акт 1812 года и его значение в судьбах молдавского народа. Кишинев: Штиинца, 1982; Историческое значение присоединения Бессарабии и левобережного поднепровья к России. Кишинев: Штиинца, 1987 ș.a.

²⁵ И. А. Анцупов. Народная колонизация Бессарабии в первой трети XIX в. с.4; Он же. Царане на казенной земле, // *Учен. Зап.* Кишинев. Унив. (Сб. молодых ученых у-та), Кишинев, 1959, с. 3, 325; Он же. Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812-1870 гг.). Кишинев: Штиинца, 1978, с. 17; А. Д. Бабчинский. Основные этапы крестьянско-казацкой колонизации Буджакской степи и низовий Дуная в XVIII – начале XIX вв. // *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы*. 1964. Кишинев. РИО АН МССР, 1966, с. 328 и др.

²⁶ A. Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria*. Chișinău, 1995, p. 20.

²⁷ В. М. Кабузан. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов приднепровья (конец XVIII – первая половина XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1974, с. 36. Istoricul moscovit operează în premieră cu noțiunea de „pridnestroviie”. Se prea poate că nu întâmplător a fost pus în circuit acest termen sau politicienii ar fi apelat la acest titlu. O alternativă a acestui termen a fost „podnestroviie”.

²⁸ Idem.

²⁹ А. Защукъ. Матеріалы для военной географіи и военной статистики Россіи. Военное обозрѣніе Бессарабской области. Санктпетербургъ, 1863, с. 108.

³⁰ Ibidem, p. 268. Informațiile lui A. Zasciuk sunt reconfirmate de A. Artemiev, doar cu o diferență de o singură localitate – acest autor indică 172 așezări umane. A se vedea: А. Артемьевъ. Бессарабская область. Списокъ населенныхъ мѣстъ по свѣдѣніямъ 1859 года. Санктпетербургъ, 1861, с. 73.

³¹ A se vedea istoria satelor din Enciclopedia sovietică moldovenească, vol. I-VII.

lor – Iași, Soroca, Orhei, Lăpușna, Greceni Hotărniceni, Tomarov și parțial Tighina, colonizarea afectează mai mult orașele și târgurile. Aici guvernul țarist acceptă funcționarea „*legilor pământului*”, tradițiile băștinașilor, ceea ce sumar reflectă *politica liberală* de după 1812, care a fost valabilă până în 1828³². Însă această politică liberală, la fel ca și autonomia teritoriului ocupat, purta o tentă duplicitară și presupunea numai unele înlesniri acordate populației. *Pravila ocârmuirii vremelnice a Basarabiei*, primul act de acest fel alcătuit de Ioannis Capodistria³³ în 1812, stipula, spre exemplu că în Basarabia „*întinsă până la Nistru, Dunăre, Prut și Marea Neagră*” rămân în vigoare „*drepturile pământului*”, organizarea administrativ-teritorială, privilegiile și drepturile claselor sociale sunt declarate a fi neclintite, era permisă utilizarea limbii române³⁴. Toată populația nu putea fi impozitată de stat pe trei, iar apoi încă pe doi ani, bărbații erau scutiți de serviciul militar pe 50 de ani. Alexandru I „dăruiește” astfel de înlesniri și altor popoare „eliberate” – polonezilor, finlandezilor³⁵ ș. a., dar după expirarea termenilor stabiliți, toate teritoriile urmau să fie transformate în *oblasti* obișnuite rusești, iar localnicii – transformați în supuși total coroanei țariste, doar cu respectarea unor particularități specifice.

Manevrele de acest fel în Basarabia urmăreau scopul de a sensibiliza „*aspirațiile tuturor creștinilor din Imperiul Otoman...și orientarea lor spre Rusia-salvatoare*”³⁶, iar, în primul rând, al slavilor din Balcani. În practică însă țarismul proceda invers propriilor declarații. Spre exemplu, începând cu vara anului 1816, odată cu numirea în funcție de *namestnik* a lui Bahmetiev, populația Basarabiei anexate a fost obligată să achite impozite de stat³⁷.

Un subiect aparte al politicii demografice țariste ține de strămutarea populației băștinașe în guberniile interioare ale Imperiului. Procesul acesta, optimizat de autoritățile militare, începuse în ultimele câteva decenii ale sec. al XVIII-lea și reprezenta o pregătire pentru colonizarea de mai târziu. Este de remarcat că mișcarea aceasta nu afecta aproape în nici un fel populația românească din dreapta Prutului, ceea ce înseamnă că rușii „luase sub control” Basarabia încă până la raptul din 1812. Situația produsă revocă teza istoricilor sovietici, precum că românii basarabeni migrau spre spațiile rusești, salvându-se de intensificarea fugului otoman și incursiunile militare ale tătarilor³⁸. Oricum, sursele atestă așa noțiuni nocive ca: „oameni fugiți”, sate „cu case pustii”³⁹ etc.

³² A se vedea: Я.С. Гросул. Автономия Бессарабии в составе России, în Я. С. Гросул. Труды по истории Молдавии. Кишинев: Штиинца, 1982, с. 132-234. Formularea criteriilor autonomiei aparține în mare măsură scriitorului Costache Stamati, care este numit în calitate de consilier P. Svinin, funcționar al Ministerului afacerilor externe al Rusiei.

³³ Л. А. Кассо. Россия на Дунае и образование Бессарабской области. Москва, 1913, с. 196.

³⁴ Временное правление в Бессарабии.// Зап. Бессарабского Стат. Комитета. Том III, Кишинев, 1968, с. 108-109.

³⁵ Я. Гросул, указ. соч., с. 148.

³⁶ Л. А. Кассо. Византийское право в Бессарабии. Москва, 1907, с. 3-4. Leon Caso (Cașu) (1865-1914), moșier basarabean, n. S. Ciutulești, jud. Soroca (azi: r-nul Florești). Prof., dr. în drept (Universitatea din Moscova), Ministru al Educației din guv. P. Stolypin. Critic sever al politicii țariste în Basarabia. Mormântul din satul natal a fost vandalizat.

³⁷ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare: ANRM), f. 4, inv. 2, d. 20, Relația Comitetului Provizoriu al Basarabiei din 17.VII.1816, ff. 7-9v.

³⁸ A se vedea: В. М. Кабузан. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец XVIII – первая половина XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1974,

Astfel, numai pe parcursul anilor 1796-1807 din zona târgului Briceni s-au strămutat în stânga Nistrului 24 familii⁴⁰. Un tabel precizat al Zemstvei Tiraspol din 14 martie 1808 arată că aici s-au așezat cu traiul 202 familii basarabene: în s. Coșniza – 38 familii, Ciobruciu – 26, Frădeău – 15, Goiani – 15, Malovata – 12, Cocieri – 11, Pererâta – 11, Iaschi – 10, Corotnoie – 9, Pogrebeni – 7, Beleășeuca – 6, Călăiești – 6, Corjova – 6, Nezavertailovca – 6, Rozac – 6, Grădinița – 5, Troițcoie – 5, Doibani – 4, Dubrivna – 2 și Maiac – 2 familii⁴¹. Mișcările de populație mai erau proiectate spre Hotin și Recea Pospolita⁴². Strămutările de acest fel au la bază politica demografică specială colonială a țarismului și, nu în ultimul rând, promisiunile autorităților țariste de reglementare a nivelului de trai. Între timp, terenurile eliberate și extrem de bogate cu humus erau trecute în posesia coloniștilor.

Imediat după actul din 1812 administrația civilă și militară a recurs la descrierea provinciei. Erau investigate resursele umane, potențialul natural și gospodăresc, modul de viață al băștinașilor. În permanență se observă o tendință de falsificare sau de diminuare a statisticii demografice. Acest fenomen este calificat istoriografic în calitate de informații „parțiale”. În această privință există un adevăr, căci funcționarii selectau date statistice preponderent de a pune la dispoziția armatei de ocupație condiții de cazare, asigurare cu produse alimentare, provizii pentru cai și surse de sustragere a bunurilor pentru militarii ruși.

Așa că realitatea informațiilor selectate nu reflecta starea reală a lucrurilor, avea un caracter tendențios și viza numai o parte din teritoriile Moldovei și ale Valahiei. Statistica din 1772-1773 și 1774 demonstrează cert această tendință⁴³.

EXTRAS DIN RECENSĂMÂNTUL PARȚIAL DIN 1772-1773 ȘI 1774

Indici de bază	ȚINUTURILE						TOTAL
	Hotin	Iași	Soroca	Orhei – Lăpușna	Codru	Greceni	
Nr. satelor	151	145	109	172	4	11	592
Nr. caselor	7 565	4 168	4 203	5 064	220	735	21 955
Capi de familii	8 510	1 804	3 467	3 697	6	735	18 219
Nr. populației	42 550	9 020	17 335	18 485	30	3 675	91 095

Au fost selectate numai datele județelor situate între Prut și Nistru, însă tendința e tipică pentru întregul teritoriu al Moldovei. Conform acestora în Basarabia locuiau 91 095 oameni. Din calcul au fost excluse informațiile din sudul provinciei, considerate de autoritățile țariste deja „rusești”.

Examineate și comparate cu alte statistici demografice, depistăm deficiențe vădite. Mai întâi, cenzorii ruși, de regulă militari, selectau informații conveniente fără ca să reflecte

c. 11- 21. Atestăm în premieră noțiunea de „Pridnestrovie”, utilizată de ruși în procesul de creare a regiunii separatiste din stânga Nistrului, în care mai este și m. Tighina.

³⁹ Д. Драгнев, op. cit., p. 177.

⁴⁰ ANRM, fond. 1, inv. 1, dos. 11, f. 14.

⁴¹ Ibidem, ff. 20-35. Calculele aparțin autorului.

⁴² Д. Драгнев, op. cit., p. 177.

⁴³ Moldova în epoca feudalismului, volumul VII, partea I. Recensământul populației Moldovei din 1772-1773 și 1774, Chișinău: Știința, 1975, pp. 48, 99, 149, 160 și 203. Volumul a fost pregătit pentru editare de istoricul dr. Pavel Dimitriu (Дмитриев).

careva criterii obiective, utilizând de cele mai multe ori, tehnologiile practicate de autoritățile moldovene care intenționat selectau informații incomplete. Recensământul vizat documentează peste 91 mii locuitori, Uricarul atestă în ținuturile Greceni, Codru, Hotărniceni, Orhei, Soroca și Iași 38 914 gospodării⁴⁴ (cca 194 570 oameni, în mediu câte 5 capete în gospodărie). Extrasul catagrafic din 1809 susține că în provincia existau 18 târguri, 848 sate, în care locuiau 53 339 oameni⁴⁵, inclusiv și populația or. Iași, care alcătuia exagerat cca 50 000 de locuitori⁴⁶. Cu siguranță știința se confruntă cu erori evidente are loc o eroare, deoarece același oraș Iași avea în anii 90 ai sec. al XVIII-lea 20 000 de oameni⁴⁷. În linii generale statistica demografică, cu precădere cea rurală, precizează D. Dragnev, depindea de „refuzul în masă a populației de a fi incluși în recensământ, existența multor grupuri sociale rurale libere de la impozite, abuzurile executorilor locali”⁴⁸ din considerente fiscale. În felul acesta, putem atesta abateri de la situația reală și datele pot fi considerate orientative.

Aceeași tendință se manifesta și după căderea provinciei în dependență față de Rusia. Autorii indică că la acest moment în Basarabia locuiau între 150 000 și 275 000 de oameni. L. Berg estima 41 000 de familii⁴⁹ sau cca 200 000 de ființe, A. Zasciuk – 240 000⁵⁰, P. Kunițkii și A. Skalkowskiy – 55 000⁵¹ de familii sau 275 000 de oameni. F. Vighel, vice-gubernator afirma că în 1823 băștinașii nu alcătuiau mai mult decât o treime din numărul total al populației de 150 000 oameni⁵².

Autorii angajați frecvent manifestau subiectivism și atitudini vexate față de trăitorii locului. Filip Vighel, vice-gubernator al *oblastiei*, afirma că „nici un popor nu poate fi rusificat atât de rapid ca moldovenii”⁵³, iar boierii sunt „lași, rău educați, lingoșitori, proști, imbecili, neplăcuți”⁵⁴. M. Voronțov, general-gubernator al Rusiei Noi și *oblastei* Basarabia pe 24 ianuarie 1934 aprecia că „băștinașii din Basarabia ascultă fidel de legi și autorități”⁵⁵. O informație din același an considera că basarabenii sunt „lenoși și trăiesc fără griji”⁵⁶, iar

⁴⁴ Uricarul, v. 8, 1886, p. 241-368

⁴⁵ Corneliu Istrati, Statistici administrative și fiscale privind populația Moldovei între anii 1808 și 1812. // Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”, tom. XXIV, Iași, 1887, p. 384.

⁴⁶ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, Iașii vechilor zidiri până la 1821, Ediția a II-a, revăzută, Iași: Casa Editorială Demiurg, 2007, p. 268. Datele se referă la 1804. Desigur, exagerat pentru că în 1815 și 1817 populația urbei coboară la 40 000, iar în 1820 – la 20 830 (Idem).

⁴⁷ Nicolae Iorga, Istoria Românilor prin călători, București: Editura Eminescu, 1981, p. 410.

⁴⁸ Д. М. Драгнев. Сельское хозяйство феодальной Молдавии (конец XVII – начало XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1975, с. 163.

⁴⁹ Л. С. Берг. Бессарабия: страна-люди-хозяйство. СПб, 1918, с. 64.

⁵⁰ А. Зашукъ. Статистика и этнография Бессарабской области. // Записки Одесского общества истории и древности, т. V, Одесса, 1863, с. 493.

⁵¹ П. Куницкий. Краткое статистическое описание заднепровской области. СПб., 1813, с. 13. 14; А. Скальковский. Опыт статистического описания Новороссійского края. Часть I, Одесса, 1850, с. 348.

⁵² Ф. Ф. Вигель. Замечание на нынешнее состояние Бессарабии. Писано в октябре 1823 г. Москва, 1892, с. 3.

⁵³ Ф. Ф. Вигель. Замечание на нынешнее состояние Бессарабии. Москва, 1892, р. 35.

⁵⁴ Ibidem, p. 7-10, 12.

⁵⁵ ANPM, fd. 3, inv. 2, dos. 10, f. 2.

⁵⁶ Informații despre oblastia Basarabia în anul 1834, în rev. Журнал Министерства Внутренних Дел, часть XVII, 1835, р. 74.

colonelul Daragan afirma că strămoșii noștri reprezentau „un popor ușor de dresat și lenos”⁵⁷. Desigur, sunt insulte cu scopul de a ploconi populația băștinașă în fața agresorului.

Diminuarea statisticii demografice și ofensele jignitoare determină graba autorităților impoastore de a transforma Basarabia într-o gubernie rusească obișnuită. În realitate însă numărul locuitorilor autohtoni era mult mai mare. Țarul Alexandru I a informat opinia publică că „*această pace distinctă [Pacea de la București – aut.] a adus folos iminent Imperiului rusc, include mulți oameni și pământ fertil*”⁵⁸. Conform datelor oficiale selectate de P. V. Ciciagov, comandant al armatei dunărene (1812-1813) în ținut locuiau 340 000 de oameni⁵⁹. „Extrasele” din 1817 și statistica din 1825 confirmă afirmațiile de mai sus.

POPULAȚIA BASARABIEI ÎN 1817⁶⁰

Județul	Numărul satelor	Capii familiei			Nr. populației (1:5)
		Bărbați	Femei	Total	
Hotin	173	19 704	1 810	21 514	107 570
Soroca	184	12 953	731	13 684	68 420
Iași	167	9 930	256	10 186	50 930
Orhei	317	24 515	1 275	25 790	128 950
Tighina	66	4 547	137	5 254	26 270
Codru	54	5 576	236	5 811	29 055
Ismail	50	4 268	213	4 481	22 405
Greceni	40	1 910	101	2 011	10 055
Total general:	1051	83 403	4 758	88 731	443 655

În 1825 tabloul se prezintă astfel: 916 sate și 79 997 gospodării⁶¹. Datele vizează descrierea orașelor, satelor, cătunelor și odăilor din județele Soroca, Hotin, Iași, Akkerman, Bender și Ismail. Calculat în medie câte 5 persoane la o familie obținem, că în Basarabia locuiau cca 394 985 oameni sau cu 48 670 mai puțin decât în 1817. Diferența aceasta rezidă, probabil, din felul de selectare a informațiilor, dar principalul e că ținutul avea mai multă populație decât se credea oficial.

Atunci când ne referim la aspectul demografic din Moldova în genere și teritoriul ei dintre Prut și Nistru iese la suprafață o serie de tendințe pur autohtone și proiecte tendințioase sensibilizate din exterior. Autorii mai previzibili (D. Dragnev, A. Skalkovskiy ș.a.) s-au referit la acest aspect al relațiilor demografice din ținut. Dânșii remarcă pregătirea

⁵⁷ Дараганъ. Военно-статистическое описание Россійской империи, том XI, часть III. Бессарабская область. СПб, 1849, p. 100.

⁵⁸ О. Я. Пергамент. О применении местных законов Арменопула и Доница. С.-Петербург, 1905, с. 3; Л. А. Кассо. О.р. cit., p. 157.

⁵⁹ И. Иова. Сколько нас было? // Газ. Советская Молдавия, 1990, 12 января. Autorul a investigat fondul amiralului P. Ciciagov, Записки о положении Бессарабской din aprilie 1865 a guvernatorului Basarabiei R. A. Antonovici pe numele generalului guvernator al Ținutului Rusia Nouă și oblaștei Basarabia și Записка Бессарабского дворянства din 1868 către Ministrul Finanțelor al Rusiei, surse care fac precizările de rigoare.

⁶⁰ Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 г. // Труды Бессарабской Губернской Ученой Архивной Комиссии. Том III, Кишинев, 1907, с. 3-280. Calculele aparțin aut.

⁶¹ ANRM, fd. 5, inv. 2. dos. 740, f. 37-40, 42-44, 48, 51; dos. 747, f. 8-12, 14-21, 23.

slabă a cenzorilor, interesele financiare concrete ale funcționarilor, defecțiunile din sistemul de impozitare etc.⁶². Peste toate este necesar să ținem cont de sporirea continuă a lipsei de fond funciar din Basarabia, mai cu seamă în zonele de centru și nord. Consecințele crizei a afectat și satul răzeșesc, în care funcționau legi proprii de protecție a hotarului moșiei. Atmosfera tensionată din ținut a fost calificată de D. Dragnev cu un termen special – „*intensitatea migrațiilor interne*”⁶³.

Fenomenul dat reflectă, în mare măsură, deficitul acut de pământ, influența negativă asupra economiei agrare din partea prezenței în provincie a trupelor străine, tensiunea psihologică din societate ș.a., care exercitau negativ asupra familiei și morbidității⁶⁴. Starea critică din proprietatea funciară a fost una din premisele materiale pentru tensionarea relațiilor sociale.

Istoriografia țaristă și sovietică a tins mereu să neutralizeze disensiunile din Basarabia. Interpretările urmăreau unicul scop – să „argumenteze” ideea că destinul Basarabiei e strâns legat de Rusia⁶⁵, iar autoritățile, între timp, aplicau o politică de colonizare masivă a provinciei.

Pe acest fon general procesele demografice autohtone continuau să degradeze din contul imixtiunilor provenite din guberniile interioare al vastului Imperiu Rus și a elementelor slavo-turanice balcanice.

Stranietățile alolingve au repercutat cu crearea *oblastiei* Basarabia⁶⁶ și manipularea cu materialele statistico-demografice. Era o linie de înstrăinare definitivă a provinciei de la teritoriile naționale și instituire a unei conștiințe sociale înrudită cu ideologia cuceritorului. În realitate însă sub aspect istoric, etno-demografic și spiritual Basarabia nu a fost nici când „*un adaos dăruit ambiției unui domn târziu, ci una din pietrele de temelie în clădirea solidă a domniei moldovenești din cele dintâi timpuri*”⁶⁷. Astfel, eforturile năvălitorilor suplinite de mistificările istoriografice, demografice, lingvistice și spirituale nu au demontat conștiința națională a băștinașilor. Intervalul cronologic de la intersecția sec. XVIII și XIX devin un suport de rezistență și punct de plecare pentru viitorul provinciei.

⁶² Д. М. Драгнев. Сельское хозяйство феодальной Молдавии (конец XVII – начало XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1975, с. 163 и другие. Starea de lucruri rămâne puțin modificată și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. A se vedea: А. А. Скалковский, *op. cit.*; idem, Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области. II-я статья, Жн. «Журнал Министерства Внутренних Дел», 1846, часть XIII.

⁶³ D. Dragnev, *op. cit.*, p. 185.

⁶⁴ A se vedea: Место демографии в системе наук. Под ред. О. В. Лармина. Москва: изд. МГУ, 1975, с. 46-47.

⁶⁵ Н.В. Лашковъ. Бессарабія. Къ столетію присоединенія къ Россіи (1812.1912). Географическій и историко-статистическій обзор состоянія края. Кишиневъ, 1912 годъ; Исторический акт 1812 года и его значение в судьбах молдавского народа (К 170-летию освобождения Бессарабии от османского ига и присоединения ее к Россіи). Кишинев, «Штиинца», 1982; Историческое значение. Присоединения Бессарабии и Левобережного Поднестровья к Россіи. Кишинев, «Штиинца», 1987; V. Stati, *Istoria Moldovei*, Chișinău: Vivar-Editor, 2002 etc.

⁶⁶ М.П. Мунтян. Экономическое развитие Бессарабии в дореформенный период

⁶⁷ Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, Editura Fundației Culturale Române: București, 1997, p. 139. N. Iorga rămâne pentru totdeauna un mare apărător al cauzei basarabenilor. Uniunea cea Mare a calificat obiectivă și corelată cu noțiunile conștiinței de neam și țară. (A se vedea: Șerban Papacostea, Nicolae Iorga și idealul Unirii românilor, în rev. „Destin Românesc”, nr. 1, 1994, Chișinău-București, p. 37 ș.a.).

Народонаселение Бессарабской области съ 1823 по 1840 годъ

	въ 1823	въ 1824	въ 1825	въ 1826	въ 1827	въ 1828	въ 1829	въ 1830
Мазиловъ <Mazili>	2079	2078	2389	2389	2405	2406	2402	2394 Бур.2
Рупташей <Ruptași>	667	669	1226	1226	1140	1126	1071 Бур. 2	1078 Бур. 2
Вольного цеха матросов <Mărinari lăsați la vatră>	-	-	-	-	-	-	-	-
Бирников или жителей простаго состояния вообще <Birnici țărani>	79460 Бур. 2245	79740 Бур. 2211	95979 Бур. 1869	96079 Бур. 1869	96296 Бур. 1769	96995 Бур. 4308	98724 Бур. 5934	99471 Бур. 8648
Задунайскихъ переселен- цевъ <Strămutați la Dunăre>	-	-	2658	2663	5846	5838	5812 Бур. 5	5811 Бур. 5
Немецкихъ и другихъ иностранныхъ колонистовъ <Nemți și alți coloniști străini>	-	-	1471 Бур. 69	1471 Бур. 69	1693 Бур. 84	1693 Бур. 34	1716 Бур. 94	1718 Бур. 94
Отставныхъ военнослужа- щихъ <Militari în retragere>	-	-	94	166	214	214	214	214
Молдавскихъ боернашей <Boiernași>	-	-	-	-	-	-	-	-
Разночинцевъ <Diferiți intelectuali>	-	-	-	-	-	-	-	-
Дворовыхъ людей <Slugi de curte>	-	-	-	-	-	-	-	-
Коронныхъ цыганъ <Țigani domnești>	614	710	701	707	740	747	758	758
Крепостныхъ цыганъ <Țigani șerbi>	-	-	-	-	-	-	-	-
Итого: <Total>	82820 Бур. 2245	83197 Бур. 2211	104518 Бур. 1938	104701 Бур. 1938	108334 Бур. 1853	109017 Бур. 4342	110697 Бур. 6035	111444 Бур. 8751

Въ 1831	Въ 1832	Въ 1833	Въ 1834	Въ 1835	1836		1937		1838		1839	
					Ссемеи	Въ нихъ душъ	Ссемеи	Въ нихъ душъ	Ссемеи	Въ нихъ душъ	Ссемеи	Въ нихъ Душъ
2405 Бур.7	2403 Бур.7	2414 Бур.9	2534 Бур.29	2537 Бур.29	3270 Бур.231	7516	3319	7623 Бур.232	2977	6899 Бур.218	2947	6834 Бур.213
1079 Бур.4	1084 Бур.4	1103 Бур.17	1156 Бур.42	1159 Бур.42	1638 Бур.285	3669	1654	3721 Бур.299	1178	2751 Бур.175	1179	2744 Бур.156
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	59 Бур.60
5775 Бур.1	6048 Бур.88	5962 Бур. 88	6023 Бур.91	6024 Бур.101	10044	29938	6840	20229	6844	20377	6844	20382
92711 Бур. 9965	98998 Бур. 12241	99647 Бур. 11794	101167 Бур. 12319	101493 Бур. 12731	123478 Бур. 26414	278018	122881	276473 Бур. 26500	124139	279619 Бур. 26785	12439 6	280174 Бур. 26954
1718 Бур. 32	1718 Бур. 23	1792 Бур. 20	1799 Бур.6	1799 Бур.5	2238	6257	2023	5776	2032	5507	2039	5827
220	219	221	222	223	85	100	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	228	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	8	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	428	-	432	-	436	-	437
765	783	795	837	837	1120 Бур.86	2538	967	2129 Бур. 56	1832	2478 Бур.107	1135	2453 Бур.105
-	-	-	-	-	3038	6900	-	-	-	-	-	-
111670 Бур. 10009	111253 Бур. 18363	111934 Бур. 11928	113738 Бур. 12487	114678 Бур. 18918	143017 Бур. 26356	335583	137687	316383 Бур. 27087	139002	317631 Бур. 27285	13857 6	318910 Бур. 27488

Sursa: Arhiva de Stat a Regiunii Odesa, f.215, inv.28, Izvod al numărului populației oblastiei Basarabia, 1840, ff.1-4

FONDUL „ALEXANDRU BODESCU” AL ACADEMIEI ROMÂNE

Nicolae CAZACU

Preliminarii

Alexandru Bodescu, descendent dintr-o familie prestigioasă de boieri, e fiul lui Constantin Bodescu. Tatăl său a fost proprietarul așezării Bălți cu toate împrejurimile ei, preluată de la familia boierească Catargi. Alexandru Bodescu, de origine român, a făcut studiile universitare în Rusia. A devenit și el un mare proprietar, având una dintre cele mai arătoase case din Bălți, numită „Casa Bodescu”. În fața acestei case, situată în centrul orașului, Alexandru Bodescu a amenajat o mare piață, care i-a purtat numele. Din inițiativa acestui vrednic bărbat, în Piața Bodescu în 1910 a fost ridicată o impresionantă Capelă, care din motive necunoscute în anii primului război mondial a dispărut.

La începutul secolului XX Casa lui Alexandru Bodescu a fost cumpărată de către autoritățile locale. În acest local a funcționat Zemstva județului Bălți, ai cărei membri la 3 martie 1918 au votat Unirea Basarabiei cu România. Ulterior, în această memorabilă clădire, în anii 1918-1940, 1941-1944, s-a aflat sediul Prefecturii județului Bălți.

Casa Bodescu se păstrează și în zilele noastre, fiind un important monument istoric. A fost substanțial reconstruită în anii 1935-1936, prin contribuția arhitectului Roza-Betti Spirer. Actualmente aici funcționează Oficiul Stare Civilă al municipiului Bălți.

Viața și activitatea lui Alexandru Bodescu, desfășurată în condițiile ocupației Basarabiei de către Rusia țaristă este, din păcate, foarte puțin cunoscută, rămânând a fi o temă care își așteaptă cercetătorii.

*** ** *

Constituirea Fondului „Alexandru Bodescu”

Se știe doar că Alexandru Bodescu a fost consilier al Curții Imperiale din Rusia, curator onorific al Gimnaziului din Chișinău și comandor al mai multor distincții. Aflându-se în această înaltă funcție, la 14 noiembrie 1888 s-a adresat cu o scrisoare Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice din România, în care își exprima dorința să ofere Academiei Române 2000 ruble, care la vremea respectivă echivalau cu 5200 franci⁶⁸ sau 5345 lei 60 bani⁶⁹, iar după alte date 5894 lei 70 bani⁷⁰. Fiind român de origine, Alexandru Bodescu dorea astfel să contribuie la dezvoltarea culturii românești. Fapta, cu adevărat curajoasă, a lui Alexandru Bodescu i-a impresionat pe toți.

A fost un act cultural unic, de înaltă demnitate națională. În primul rând, Alexandru Bodescu, deținând o funcție atât de înaltă de Consilier al Curții Imperiale rusești, risca să-și

⁶⁸ Arhiva Academiei Române (AAR) Fondul Alexandru Constantin Bodescu (FACB) 1/ 1888-1906 f. 56.

⁶⁹ Ibidem, Fondul Ședințele Generale ale Academiei Române (FȘGAR) A-3, 1889 f. 1.

⁷⁰ Ibidem, FȘGAR, A-3, 1889, f. 7.

piardă cariera și nu numai. În al doilea rând, fiind originar din Basarabia declara deschis că este român, scriind acest cuvânt cu majusculă. În al treilea rând, a preferat să expedieze scrisoarea sa oficială nu din capitala Rusiei țariste, ci din Basarabia, de acasă, din Bălți, unde-și avea domiciliul. Această decizie avea o conotație deosebită, fiindcă donația lui Alexandru Bodescu, de fapt, venea în România nu din Rusia, dar din Basarabia, din partea fraților români basarabeni. Anume, în felul acesta a fost apreciată la București fapta lui Alexandru Bodescu.

Primind scrisoarea înaltului demnitar Al. Bodescu, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice din România Titu Maiorescu a informat prin mesaje oficiale Consiliul de Miniștri și Academia Română, solicitând autorizarea donației oferite⁷¹. Ambele instanțe l-au autorizat pe Titu Maiorescu să facă demers către Regele României Carol I pentru legiferarea donației lui Alexandru Bodescu⁷².

În baza Jurnalului tradițional din partea Consiliul de Miniștri, întocmit de către Titu Maiorescu⁷³, la 15 decembrie 1888 a fost emis **Decretul Regal** cu nr. 3705 semnat de către Carol I, care autoriza primirea de către Academia Română a donației Alexandru Bodescu⁷⁴. Între timp lui Alexandru Bodescu i-au fost expediate două scrisori: prima din partea Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice din 26 noiembrie și a doua din partea Președintelui Academiei Române din 24 decembrie 1888, prin care a fost informat despre acțiunile întreprinse în acest scop.

La 20 martie 1889 a fost creată o comisie a Academiei Române, din care făceau parte Nicolae Ionescu, Alexandru Odobescu și Dimitrie (Demetrius) Brândză, toți membri titulari, care au elaborat **Regulamentul Fondului „Alexandru Bodescu”**, alcătuit din 5 articole. Conform articolului 2 al acestui Regulament s-a instituit primul Premiu „Alexandru Bodescu” în sumă de 1500 lei (din totalul donației, care echivala după cum s-a menționat, 5894 lei 70 bani – n.n.), preconizat să fie decernat în intervalul din cinci în cinci ani⁷⁵.

Subiectul primului Premiu „Alexandru Bodescu” urma să fie anunțat cu trei ani înainte de decernarea lui (art. 3). În cadrul discuției Regulamentului s-au făcut propuneri, în special din partea lui Mihail Kogălniceanu, președinte al Academiei Române și a lui Nicolae Kretzulescu (Crețulescu), membru titular, ca subiectul lucrării pentru concursul Premiului „Alexandru Bodescu” să fie legat de istoria Basarabiei și aprobat de către Secțiunea Filologico-Literară în una din sesiunile anului 1891 (art. 5)⁷⁶.

Inițial, s-a propus ca primul concurs pentru Premiul „Alexandru Bodescu” să se desfășoare în 1894 (art. 5)⁷⁷. Însă din cauza neprezentării către această dată a lucrărilor pentru concurs, acest termen a fost amânat. În cele din urmă pentru decernarea premiului menționat, în august 1898, s-a prezentat un singur manuscris cu subiectul **„Cercetări istorice asupra orașelor Chilia și Cetatea-Albă”**, având ca motto sintagma latină: **„Suum cuique”** –

⁷¹ AAR, FACB 1/1888 – 1906, f. 57.

⁷² Ibidem, f. 59.

⁷³ Ibidem, f. 75.

⁷⁴ Ibidem, f. 73.

⁷⁵ Ibidem, f. 35.

⁷⁶ AAR FACB 1/1888 – 1906, f. 35.

⁷⁷ Ibidem.

„Să-i dai fiecăruia ce i se cuvine”⁷⁸. Sesiunea Generală din 25 august 1898 a decis: „Premiul „Alexandru Bodescu” se va decerna în una din sesiunile generale din 1899”⁷⁹. Numele autorului, de regulă, era păstrat în taină până la anunțarea oficială a verdictului pozitiv al lucrării premiate și adus la cunoștință de către președintele Academiei Române.

Prin decizia Sesiunii Generale a Academiei Române din 12 septembrie 1898 cu Nr. 11502, pentru aprecierea lucrării „Cercetări istorice a orașelor Chilia și Cetatea-Albă”, a fost constituită o comisie, alcătuită din renumiți academicieni Bogdan Petriceicu Hașdeu, Alexandru D. Xenopol și Grigore G. Tocilescu. Recenzarea lucrării a fost deosebit de riguroasă, în special din partea lui B. P. Hașdeu, care după unele obiecții destul de dure, de felul: „Necunoașterea multor fântâni (în sens de izvoare – n.n.) importante. Expunere confuză. Critica lipsită pretutindeni de o argumentare completă [...] convingătoare...”, și altele a propus ca lucrarea să fie revăzută și din nou prezentată la concurs⁸⁰. Observațiile lui B. P. Hașdeu au fost atât de categorice, încât, intuind rezultatul pozitiv al concursului, la 11 decembrie 1898 a demisionat din comisia nominalizată.⁸¹

Sesiunea Generală din 12 aprilie 1899 cu 15 voturi pentru și 5 contra, a decernat **Premiul „Alexandru Bodescu”** lucrării „**Cercetări istorice a orașelor Chilia și Cetatea-Albă**”, cerând ca autorul să țină cont de observațiile destul de consistente ale recenzenților⁸². După aceasta Președintele Academiei Române Petru Poni, deschizând plicul special a anunțat că autorul lucrării premiate este Nicolae Iorga, la acel moment, membru corespondent al Academiei Române, profesor al Universității din București. După aceasta Președintele Academiei Române i-a expediat lui Nicolae Iorga următorul răspuns: „**Domnule Coleg.** Avem onoarea a Vă aduce la cunoștință că în Ședința de la 12 aprilie curent Academia Română a decis a acorda premiul „Alexandru Bodescu” de 1500 lei pus la concurs pentru subiectul „Cercetări istorice asupra orașelor Chilia și Cetatea-Albă” manuscriptului cu deviza: **suum cinque**. Deschizându-se plicul cu această deviză, Academia a constatat că D-voastră sunteți autorul lucrării care a meritat premiul. Aducându-vă aceasta la cunoștință, avem onoarea a Vă înainta manuscrisul lucrării D-voastră pentru a-l revedea și corecta, luând cunoștință de observațiile făcute în raportul comisiei acestui premiu, care vi se va pune la dispozițiune în Cancelaria Academiei. În urma revizuirii, manuscrisul va fi dat la tipar. Premiul de 1500 lei vi se va libera după tipărirea lucrării Dv., conform Deciziei Academiei de la 20 martie 1889”⁸³.

La scurt timp după aceasta, B. P. Hașdeu va remarca că Nicolae Iorga e „o perlă a generației tinere”⁸⁴ (din știința românească – n. n.).

La 14 mai 1899 Petru Poni adresa lui Alexandru Bodescu un călduros mesaj intitulat „*Prea Onorabile Domn*”, în care mulțumind cu amabilitate pentru donația oferită, anunța că Premiul, care-i purta numele, a fost destinat lui Nicolae Iorga „pentru o lucrare istorică des-

⁷⁸ AAR FȘGAR A-3 1898, f. 48.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem, f. 10.

⁸¹ AAR FȘG AR A-3 1899, f. 10.

⁸² Ibidem, f. 3.

⁸³ AAR FȘGR A-3 1889, 30 aprilie, f. 12.

⁸⁴ Barbu Teodorescu, Nicolae Iorga 1871-1940. Bibliografie, București, 1976, p. 107.

pre orașele Chilia și Cetatea-Albă”⁸⁵, asigurându-l că-i vor fi trimise câteva exemplare ale lucrării premiate, imediat după apariția ei de sub tipar.⁸⁶ Memorabilul mesaj a fost expediat lui Alexandru Bodescu pe adresa sa din Bălți. Lucrarea premiată a lui Nicolae Iorga a fost editată în același an 1899 de către Academia Română, fiindu-i puțin schimbat titlul „*Studii istorice asupra Chiliei și Cetății-Albe*” – prima operă a marelui savant închinată Basarabiei.

Ulterior, din partea Academiei Române s-au mai făcut încercări de acordare a Premiului „Alexandru Bodescu” (1904, 1906). Mai mult ca atât, la suma deja stabilită de 1500 lei, președintele Academiei Române Ioan Kalinderu a mai donat 1000 lei⁸⁷. Subiectul concursului prevedea elaborarea monografiei „unei comune rurale din România și a unei comune române rurale de peste hotare”⁸⁸. În acest scop s-a ales și o comisie pentru examinarea lucrărilor prezentate la concursul din 1906, alcătuită din membrii titulari ai Academiei Române Petre Aurelian, Ioan Kalinderu și Petru Poni⁸⁹. Însă lucrările prezentate la concurs n-au corespuns cerințelor, drept urmare au fost retrase⁹⁰.

Donația lui Alexandru Bodescu are o semnificație deosebită, fiind făcută de un brav român, care în pofida postului înalt pe care-l ocupa în aparatul imperial rusesc, a dat dovadă de un adevărat curaj, de demnitate națională și mare atașament față de spiritualitatea românească. Fie ca acest articol să-i îndemne pe viitorii cercetători să studieze pe larg viața și activitatea lui Alexandru Bodescu.

Anexe

Fotografii

Anexa 1. Casa lui Alexandru Bodescu (mijlocul secolului al XIX-lea)

Anexa 2. Casa lui Alexandru Bodescu reconstruită în 1936, în incinta căreia s-a aflat Prefectura județului Bălți (1918-1940; 1941-1944)

Documente

Anexa 3. Scrisoarea lui Alexandru Bodescu din 14 noiembrie 1888 despre oferirea donației personale de 2000 ruble Academiei Române

Anexa 4. Jurnalul Consiliului de Miniștri din România adresat Regelui Carol I cu rugămintea de a fi autorizată donația de 2000 ruble a lui Alexandru Bodescu

Anexa 5. Adresarea către Regele Carol I a lui Titu Maiorescu, Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în care se solicită autorizarea donației de 2000 lei a lui Al. Bodescu

Anexa 6. Decretul Regal din 15 decembrie 1888, prin care s-a autorizat donația lui Alexandru Bodescu

Anexa 7. Mesajul Președintelui Academiei Române Petru Poni din 14 mai 1888 adresat lui Alexandru Bodescu

Anexa 8. Regulamentul Academiei Române cu privire la utilizarea donației de 2000 ruble a lui Alexandru Bodescu aprobat, de către Ședința Generală la 20 martie 1889

⁸⁵ AAR FACB 1/ 1888 – 1906, f. 15.

⁸⁶ Ibidem.

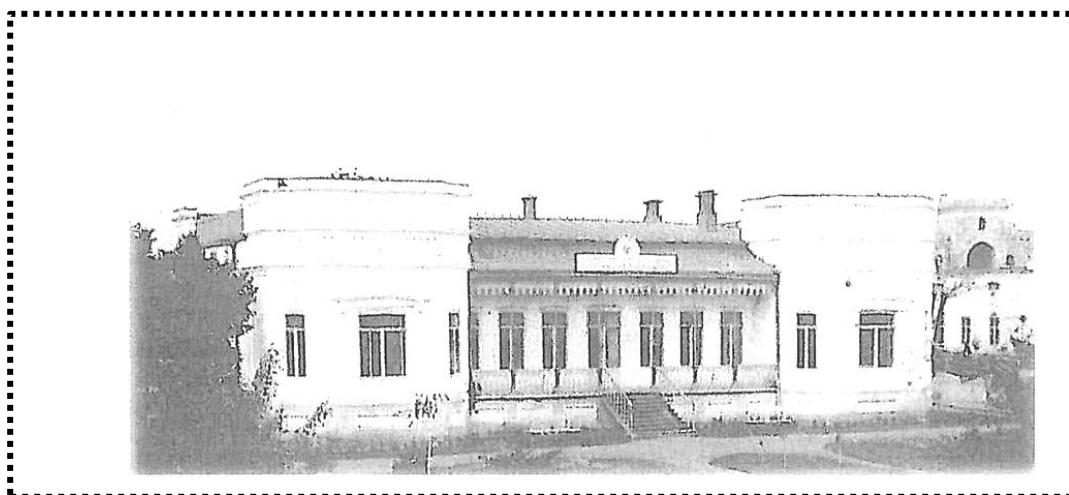
⁸⁷ AAR FȘG AR A-3 1904, f. 18.

⁸⁸ Ibidem.

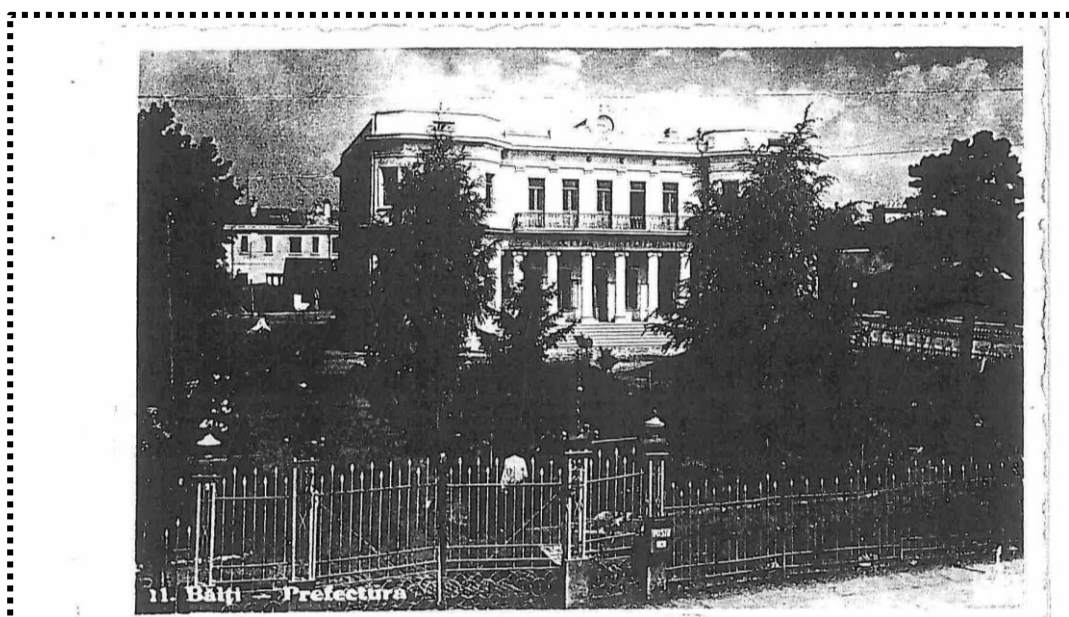
⁸⁹ Ibidem, A-3 1905, f. 60.

⁹⁰ Ibidem, A-3 1906, f. 1.

Anexa 1. Casa lui Alexandru Bodescu (mijlocul secolului al XIX-lea)

Anexa 2. Casa lui Alexandru Bodescu reconstruită în 1936,
în incinta căreia s-a aflat Prefectura județului Bălți (1918-1940; 1941-1944)

Anexa 3. Scrisoarea lui Alexandru Bodescu din 14 noiembrie 1888
despre oferirea donației personale de 2000 ruble Academiei Române

Scrisoarea lui Alexandru Bodescu
în copie a domnului
10 noiembrie 1888

56

Domnule Ministru,

Subscrisul Alexandru Const. Bodescu,
Consilier al Curții Imperiale din Rusia,
proprietar, domiciliat în orașul Belta,
având dorința, ca Român, a contribui la
încurajarea instruirii din Țara Româ-
nească, declară că oferă suma de două mii
Ruble sau în franci - 5200. după cursul zilei,
pentru Academia Română, și vă rog să
bine voite Domnule Ministru, a da auto-
rizatiunea convenită de a se primi acea
suma și a mi se răspunde unde
urmăză a depune suma donată.

Bine voite vă rog, Domnule Mi-
nistru, să primiți asigurarea înaltei
mele considerațiuni și a respectului
meu deosebit.

Alexandru Bodescu

Consilier al Curții Imperiale, Curator
onorific al Gimnaziului din Episcopia
comandor al Ordinului marelui ordin.

14. Noiembrie 1888.

Belți (Basarabia)

Domnule Sale

Domnul T. L. Maiorescu, Ministru
Culturii și al Instrucțiunii Publice
în Iași.

18-2

70

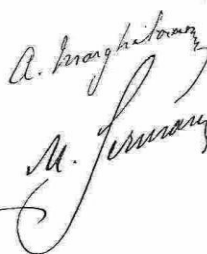
Jurnal

Consiliul Miniștrilor în ședința sa de astăzi
Marți 6 Decembrie 1888. Cînd în discuție referatul Dom-
nului Ministru al Instrucțiunii Publice și al Cul-
telor, sub N.º 16.449, autorizat pe Domnul Ministru
al Instrucțiunii, ca conform art. 811 din codul civil să
solicite de la Majestatea Sa Regală acceptarea
donațiunii de 2000 (două mii) ruble, făcută Academiei
Române de către Domnul Alexandru Const.
Bodesko, consilier al Curții Imperiale din Rusia,
prin hîrtia de la 14 Decembrie 1888. -

T. Maiorescu.

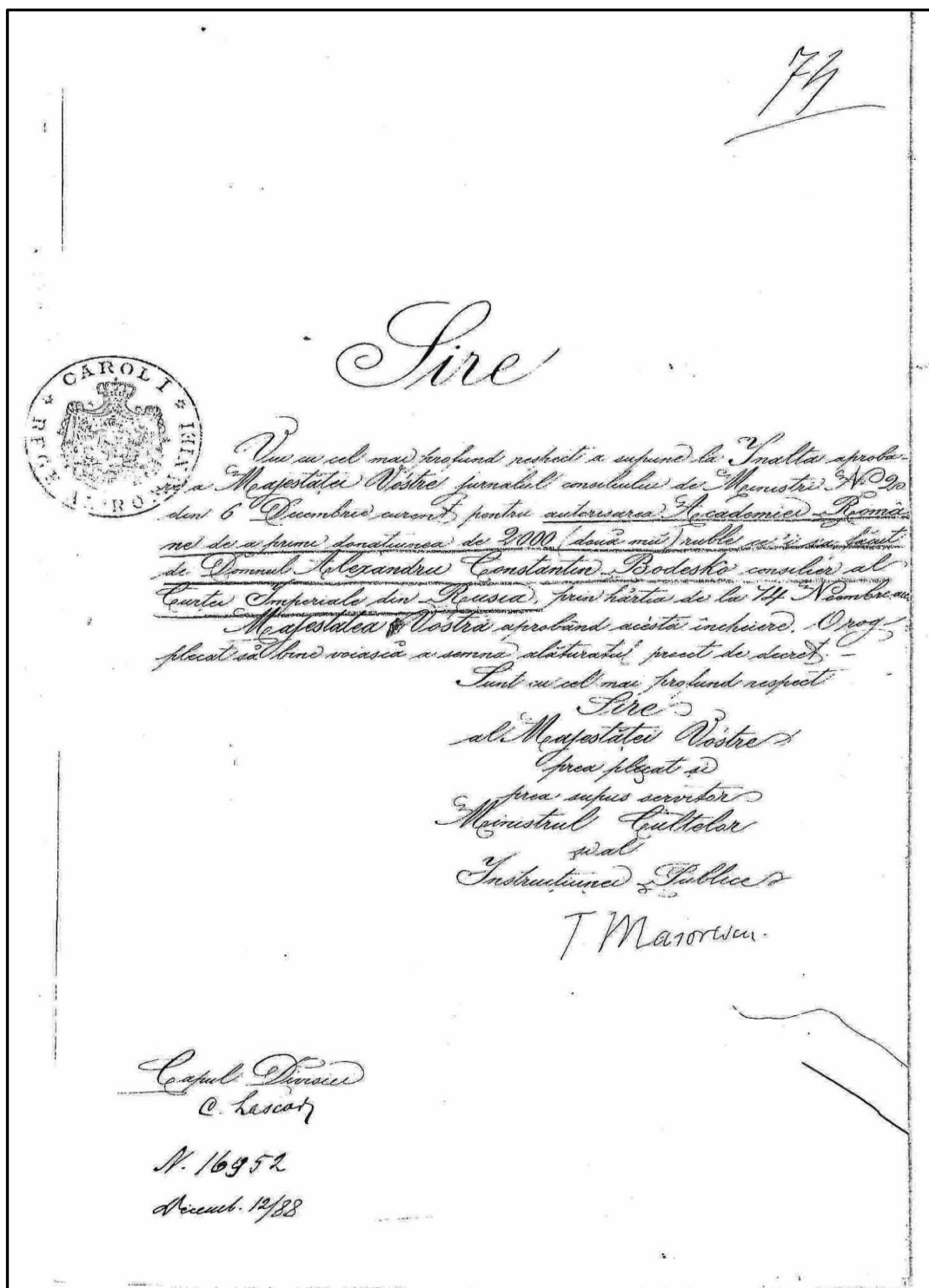

A. Brăghelovan

H. Lahovari

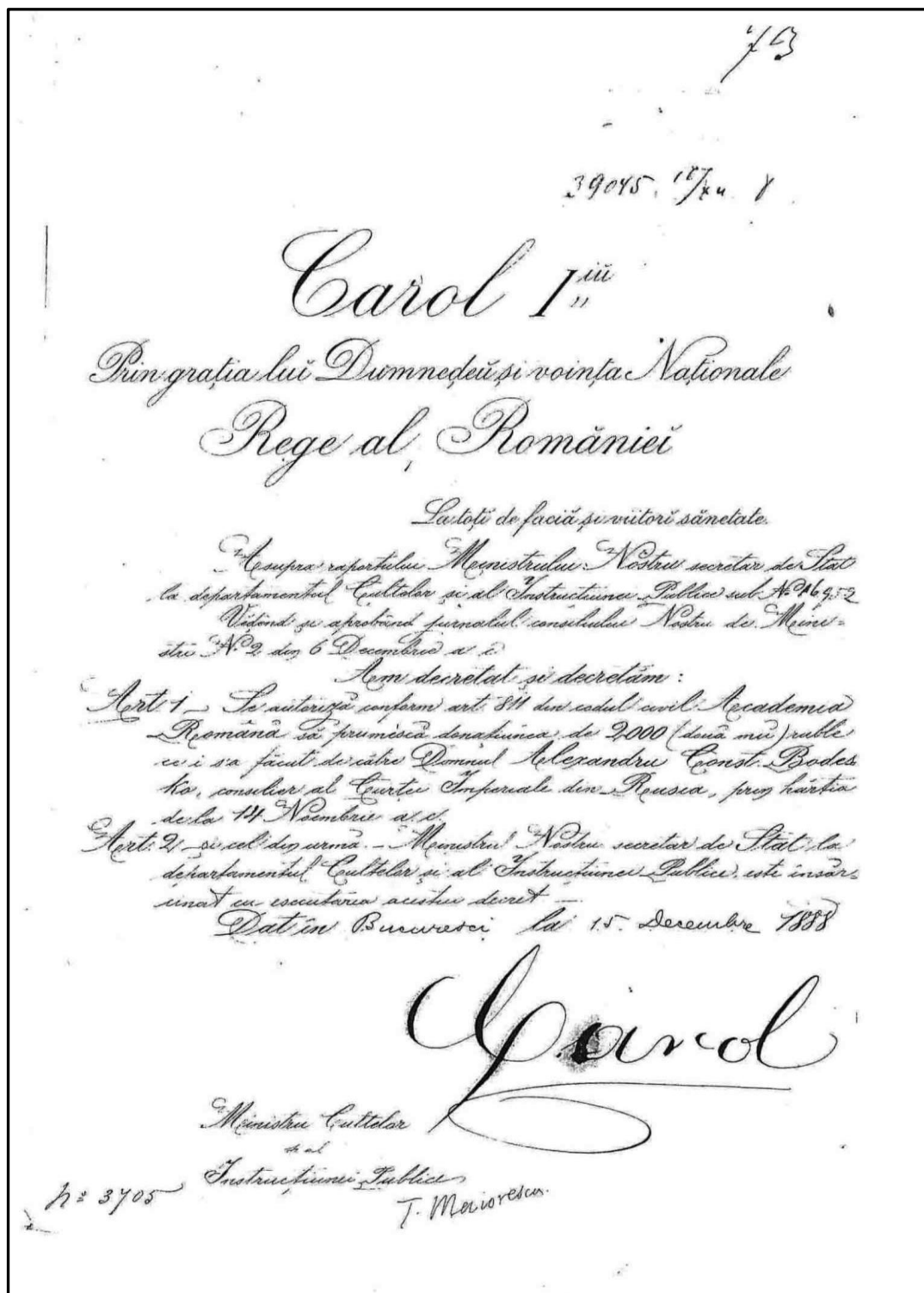

M. Jirassary

P. P. Carp

Anexa 5. Adresarea către Regele Carol I a lui Titu Maiorescu, Ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în care se solicită autorizarea donației de 2000 lei a lui Al. Bodescu

Anexa 6. Decretul Regal din 15 decembrie 1888, prin care s-a autorizat donația
lui Alexandru Bodescu

Anexa 7. Mesajul Președintelui Academiei Române Petru Poni din 14 mai 1888 adresat lui
Alexandru Bodescu

ACADEMIA ROMANA

No. II. 1187

București 1899 Maiu 14/26/

15

239

Prea Onorabile Domn,

Avem onoarea și plăcerea a vă aduce la cunoștință că premiul de 1500 lei, care poartă numele Domniei Voastre și care se dă din venitul fondului dăruit de Domnia Voastră Academiei Române la anul 1888, a fost destinat prin hotărârea Academiei de la 5 Aprilie 1894 a se da în acest an 1899 pentru o lucrare istorică despre orașele Chilia și Cetatea-Albă. La concurs s'a prezentat o singură lucrare, pe care Academia a găsit-o bună și i-a dat premiul. Autorul lucrării premiate este d-l Nicolae Torga, profesor la Universitatea din București. Manuscrisul se dă la tipar și în curând vom avea plăcerea a vă trimite exemplare din această scriere care a fost premiata cu premiul Alexandru Bodescu și în care se studiază istoria celor două vechi și însemnate cetăți ale Basarabiei.

Primiți, Vă rugăm, Prea Onorabile Domn, încredințarea sentimentelor noastre de perfectă considerațiune.

Președintele

P. Poni

Secretarul General

1899. 5. 14

Domniei Sale

Domnului Alexandru Const. Bodescu

Consilier al Curții Imperiale, Curator onorific al Gimnaziului din Chișinău, Comandor al mai multor ordine.

Bălte.

Anexa 8. Regulamentul Academiei Române cu privire la utilizarea donației de 2000 ruble
a lui Alexandru Bodescu aprobat, de către Ședința Generală la 20 martie 1889

Apr. 20 Martie 1889.

Domnilor Membri,

Comisiunea însărcinată de Distanță de a propune o regulamentare pentru întreținutarea fondului de 2000 ruble, oferite Academiei Române, în luna Noiembrie din anul 1888, fără nici o stipulațiune de us special, de către El Alexandru Constantin Bodescu din Bălți în Basarabia, Consilier al Curții Imperiale din Rusia, a constatat, mai întâi, din dovezile Academiei, că această sumă a fost transformată de Delegațiunea noastră în efecte cu valoare de 5500 lei, rămânând încă 394.70 în numerar, cu care, la timp se va adăuga capitalul.

După ce, conform statutelor noastre s'or prelucra pentru usul Academiei 15% din procentele anuale ale acestui fond, venitul va rămâne de o cam dată sa fie, pe fiecare an, ca de 250 lei.

Având în vedere cele de mai sus, Comisiunea vine a vă propune:

1. Ca pe viitor să se înscrie în Budgetul Academiei Române acest capital sub titlul de Fondul Alexandru Bodescu. Acest fond să se adăuga eventual cu toate economiile ce vor izvorî dintr'înval.

2. Academia Română să institue, sub titlul de Premiu Alexandru Bodescu, un premiu de 1500 lei (una mie cinci sute), pe care-l va decerne la interval

Subiectul acestui premiu quinquenal să se determine alternativ de fiecare din secțiunile Academiei, având de preferință în vedere matorii, care interesează mai cu seamă naționalitatea română.

3. Subiectul să fie anunțat de Academie cu trei ani mai înainte de a lui decernare.

Pentru depunerea manuscriptelor prezentate la acest concurs și pentru judecarea lor de către Academie să se amănaze regulile stabilite anterior de acest Institut.

4. De câte ori se va întâmpla ca premiul să nu p'ată fi acordat, suma ce-l constituie să mărească capitalul Fondului A. Bodescu.

5. Primul concurs la premiul A. Bodescu să se propună pentru anul 1894, și prin urmare premiul subiect de concurs la acest premiu să fie determinat de prima secțiune a Academiei (Secțiunea filologică-literară) în sesiunea anului 1891.

Membrii Comisiunii: (Semnat) N. Ionescu
Bodescu

Dr. R. I.

MEMORII BASARABENE ȘI BUCOVINENE DESPRE INSTITUIREA PUTERII SOVIETICE ÎN 1940

Lidia PĂDUREAC

În urma semnării Protocolului adițional secret dintre Germania și URSS, la 23 august 1939, harta Europei a început a fi modificată într-un mod cinic, organizând un alt destin poarelor de pe continent. Ultimatumurile din 26 și 28 iunie 1940 înaintate României au reprezentat preludiul dramei pentru Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herța. Statul Român prin decizia regelui și a Consiliului de Coroană a decis retragerea administrației și a armatei române din aceste teritorii. Deși există suficiente justificări și explicații pentru decizia respectivă, totuși basarabenii și bucovinenii care realizaseră unirea din 1918 s-au așteptat la altă evoluție a evenimentelor. Documentele de arhivă proiectează multiple aspecte ale evenimentelor și proceselor care s-au desfășurat în 1940, însă încărcătura emoțională a celor întâmplate se reflectă preponderent în materialele oferite de istoria orală. Cele mai multe amintiri sunt legate de invadarea pământurilor de către armata sovietică în contextul retragerii armatei române și de sentimentul de incertitudine manifestat de populație.

Intrarea armatelor sovietice în Basarabia și Bucovina de Nord și retragerea peste Prut a armatelor române reprezintă momentul-cheie în baza căruia s-au elaborat numeroase mituri. Documentele oficiale insistă că sovieticii nu au respectat termenii de retragere a contingentelor militare, având loc și o serie de altercații. „Ocuparea armată dintr-odată a întregului teritoriu basarabean și bucovinean în cel mai scurt timp și cu toate mijloacele avute la dispoziție. În acest scop, unitățile sovietice s-au infiltrat mult în spatele trupelor române, care se retrăgeau conform planului prestabilit, ocupând diferite localități și noduri importante și vitale de comunicație, fie prin înaintarea rapidă a unităților motomecanizate, fie prin debarcarea de parașutiști, fapt ce a împiedicat și dezorganizat măsurile luate de autoritățile române pentru evacuare, blocând rețeaua de comunicație și ocupând punctele principale locale de legături și transmisiuni, făcând astfel imposibilă efectuarea evacuării diferitelor depozite de armament și materiale ale Armatei. În același timp, aviația sovietică evolua pe deasupra trupelor române în retragere, producând o mare panică”⁹¹. Mulți oameni au fost martori ai acestei situații: „Avioanele degajau o forță impresionantă, care inducea ideea că șansele românilor, dacă s-ar fi opus sovieticilor, ar fi fost minime”⁹². În revista *Time* din 1 iulie 1940, se relatea: „În această săptămână, avioane rusești au început să facă zboruri de recunoaștere deasupra Basarabiei. Mai apoi au fost semnalate ciocniri de frontieră de-a lungul râului Nistru. Deși armata română a simulat rezistența pentru a se lua act, nu are nici o șansă să oprească rușii fără ajutor, iar Germania a admis deja pretențiile Rusiei pentru Basarabia în negocierile secrete

⁹¹ Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, <http://www.george-damian.ro/atrocitatile-sovietice-in-basarabia-si-bucovina-de-nord-din-iunie-1940-4755.html>

⁹² Alexandru Budișteanu, *Sub patru regimuri pe toate continentele*, București: Ed. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2014, p. 90.

din anul trecut. România și-a acceptat destinul în noua Europă pe care Hitler o plănuiește”⁹³.

Retragerea unei armate și venirea alteia iarăși a împărțit păreri localnicilor. Unii încercau să vadă doar secvențele care le consolidau sentimentul de fidelitate față de neam și țară: „Ostașii români păseau demn, executând, contrar voinței lor, ordinul de retragere”⁹⁴. Realitatea descrie și situații mult mai dureroase: „Într-adevăr, acolo era lume destul de multă, și bineînțeles armata sovietică, pe care venisem să o vedem. Trupele rusești erau înșirate pe ambele părți ale străzii. Erau tancuri, tanchete și soldați înarmați, care ne păreau îngrozitori de străini... Ostașii români unii pe cai, alții pe jos. Se mișcau cu privirile în pământ ... îmi erau familiari; pe ei îi cunoșteam și erau ai mei. Săracii ... pentru prima dată îi vedeam pe soldații noștri, pe care mă obișnuisem să-i văd la paradele de 10 mai, pășind atunci mândri, acum comportându-se ca o armată învinsă, retrăgându-se demoralizați și umiliți. M-a apucat o mare tristețe.”⁹⁵ Aceste mărturii sunt confirmate și de documentele de arhivă: „Desfășurarea unei intense propagande de denigrare a Armatei și Autorităților române de falsificare a situației politice din România și de proslăvire a regimului comunist Uniunea Sovietică. Pentru aceasta, agenții comuniști, plasați dinainte în Basarabia și Bucovina de Nord, precum și cei veniți odată cu primele trupe de infiltrație, au făcut aprecieri jignitoare și de ponegrire a Armatei Române și a Comandamentului său, au criticat vehement și cu ostilitate activitatea desfășurată de autoritățile române, căutând să dovedească incapacitatea și lipsa de gospodărire a conducătorilor și starea de mizerie a populației în comparație cu situația din U.R.S.S.”⁹⁶ Sentimentul de incertitudine stăpânea populația din aceste teritorii în 1940. Oamenii nu știau cum să procedeze în contextul celor întâmplate. Explicațiile credibile sau mai puțin credibile cu o serie de argumente pro și contra pentru decizia Consiliului de Coroană nu au fost în stare să minimalizeze șocul trăit de locuitorii teritoriilor dintre Nistru și Prut. Basarabenii au reacționat diferit la ceea ce li se întâmpla:

O mare parte de oameni au rămas nedumeriți și debusolați, deoarece pe 6 ianuarie 1940 regele Carol al II-lea a vizitat Chișinăul, angajându-se să apere toate teritoriile românești și promițând românilor basarabeni că nu va ceda nici o palmă de pământ românesc.

Realitatea din iunie a risipit speranțele – regele nu și-a onorat promisiunea față de cetățenii săi. Alexandru Budișteanu, renumit arhitect român menționează: „N-am să uit niciodată seara aceea de 28 iunie, când ascultam la ora opt seara la radio... și când ne-am cutremurat, auzind că a avut loc un Consiliu de Coroană, la care s-a discutat ultimatumul dat de Uniunea Sovietică, prin care României i se cerea să cedeze Basarabia și Bucovina de Nord. Iar cererea era acceptată. Din momentul acela viața noastră s-a schimbat radical și pentru totdeauna”⁹⁷.

Ecaterina Lavric relatează despre starea de neputință a oamenilor simpli, care nu înțelegeau limba ostașilor ce le invadea țara, nu înțelegeau ce se întâmplă: „În 1940 aveam 14

⁹³ http://ro.wikipedia.org/wiki/Ocupa%C8%9Bia_sovietic%C4%83_a_Basarabiei_%C8%99i_Bucovinei_de_nord

⁹⁴ Pirogan Vadim, *Cu gândul la tine, Basarabia mea. Din mărturiile unui vinovat fără vină*, Chișinău: Ed. Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1995, p. 46.

⁹⁵ Alexandru Budișteanu, *op.cit.*, p. 90-91.

⁹⁶ Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, *doc. cit.*

⁹⁷ Alexandru Budișteanu, *op.cit.*, p. 88.

ani... Pe drumul nostru treceau niște soldați ruși, care fiind întrebați de fata aceea, ei strigau „La Prut! La Prut!” Atât a înțeles ea. Atâta am reținut și eu”⁹⁸.

Cei mai dezamăgiți se arătau adolescenții – școala românească din perioada interbelică a știut de rând cu promovarea cunoștințelor să educe la elevi și spiritul patriotic. Sistemul de valori pe care-l acceptase la ore începea a se dărâma în conștiința acestor tineri:

Vadim Pirogan se întreba: „Dar regele? Dar armata? De ce nu se împotrivesc. Ce nu mai știu să lupte?”⁹⁹.

„Cum era cu „hotărârea de a lupta și de a-ți apăra glia strămoșească cu prețul vieții”? Cum era cu declarațiile Regelui Carol al II-lea: „armata este bine înzestrată” și „nu vom ceda nici o brazdă de pământ”? Oare nu mi-ar fi făcut mai multă plăcere să fim acum în plin război, cu orice risc, frontul fiind undeva pe la Nistru, iar noi sub bombardamentul giganțelor avioane văzute mai devreme, dar simțind că suntem angajați cu toții într-un război demn, al apărării de patrie?”¹⁰⁰

Pornind de la ideea conform căreia trauma este o experiență în care noi ne simțim depășiți, copleșiți de sentimentul de neputință, de abandon și de lipsă de apărare, putem afirma că în contextul promisiunilor primite din partea statului, populația Basarabiei, în mare parte, a fost traumatizată de evenimentele din 1940. Fără sprijin militar, fără mijloace de informare, lăsați să-și manifeste curajul și demnitatea în fața unei puteri care pretindea la dominație mondială, basarabenii își conturau izolat comportamentul, fiind dominați de instinctul supraviețuirii.

În Bucovina oamenii la fel erau nedumeriți și incerți în acțiuni. Elionora Bizovi din regiunea Cernăuți își amintește: „Cel mai mult ne temeam că spuneau – „Vin rușii”. Consecințele războiului au fost strașnice pentru toți sătenii. Pentru toți copiii care se pregăteau să meargă la școală, să învețe undeva. Soțul meu a făcut școala normală și când a venit în 40, școala normală s-a ridicat la Abrud... Lucra pe la țărani ca să-i dea de mâncare... și l-o înțâlnit sovieticii și i-o luat banii. Și el a ajuns la Abrud flămând, dar bucuros că a ajuns la școală. Și pe urmă l-au „vânat”, se poate spune, și l-au dus la lagăr la Chișinău și el s-a întors acasă. De la Chișinău când a venit acasă, tatăl lui a fost „ luat”. Erau înstăriți, țărani înstăriți. De ce spun? Consecințele îs foarte strașnice. L-au „ridicat” pe tata și l-au dus la Onega la muncă. Și acolo a murit”¹⁰¹. Anița Nandriș-Cudla deportată în 1941 cu cei trei fii ai săi, a fost despărțită de soț pe care nu l-a mai revăzut. „să întrebau unii pe alții, oare ce are să fie și la ce are să ducă asta. Unii stau mânăniți, numai strângeau din umeri și nu răspundeau nimic. Alții, mai bărbătoși, ziceau: da vie orișicine a veni, ce-mi pasă mie, cu tot am să-mi văd de coasă și de sapă, că nu-s domn să scriu la masă. Și dacă or veni moscalii, mi-or lua condeiu și mi-or da sapa? Fiecare ce-i da în gând, aceia vorbea, dar care avea judecată mai adâncă presupunea ce vine înainte. Eu aviam atât de mare frică de moscali!”¹⁰².

⁹⁸ Ecaterina Lavric, *Am plâns mult, am îndurat mult*, în *Românii în Gulag: memorii, mărturii, documente*, editori: Petrencu A., Cojocaru L., Pădureac L., Chișinău: Balacron, 2015, v. II, p. 272-273.

⁹⁹ Pirogan Vadim, *op.cit.*, p. 46.

¹⁰⁰ Alexandru Budișteanu, *op.cit.*, p. 91.

¹⁰¹ Marius Tăriță, Mărturii orale despre munca forțată și deportări din regiunea Cernăuți în anii 1944-1945, Promemoria, Revista Institutului de Istorie Socială, vol. III, 2012, p. 251.

¹⁰² Anița Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia. Destin bucovinean*, București: Humanitas, 1991, p. 41.

Aflați în fața dilemei de a rămâne în localitățile natale sau de a se retrage în România o parte din oameni au decis să se conformeze realității, încercând să-și păstreze calmul, fiind convinși de faptul că își vor putea continua viața obișnuită. Decizia nu era deloc ușoară: trebuiau să ajungă la o convingere proprie că a rămâne acasă tot este o variantă în condițiile vecinătății unui război deja declanșat. Au muncit ani la rând pentru a-și amenaja gospodăriile, au îngrijit ogrorul, și-au botezat copiii, și-au înmormântat rude aici, iar peste Prut urmau să o ia de la capăt. Statutul de refugiat nu le oferea mari speranțe:

Ciobanu Dumitru din Ciuciuleni, raionul Nisporeni relatează: „În vara anului 1940 pe mine și pe alți băieți de seama mea a început să ne frământă întrebarea: rămânem în Basarabia sau plecăm în România? Unii ziceau: hai să fugim că vin bolșevicii, vin comuniștii, ce să facem noi aici? Eu m-am adresat lui taică-meu. Ei, și tată-meu mă întreabă: de ce să pleci? (Tata era născut în 1898). Zice: păi noi am trăit cu rușii și nu era chiar atât de rău. La urma urmei, eu sunt țăran, mâinile de pe coarnezle plugului n-o să mi le ia nimeni. Oi mânca eu o bucă de pâine și pe lângă mine vei mânca și tu. Nu te duce nicăieri, stai aici lângă mine... Tata e tată. L-am ascultat și am rămas”¹⁰³. Mulți din cei care au rămas au regretat, fiind deportați sau suferind foametea din 1946-1947. Luarea unei decizii se agrava și prin lipsa unor surse veridice de informare – oamenii se orientau după posibilități, zvonuri, cazuri concrete și intuiție.

„Iarăși ne-am întrebat, pentru a mia oară, ce ne așteaptă și dacă nu ar trebui să ne refugiem în România. Din nou tata a susținut două lucruri: mai întâi că nu avem la cine să ne ducem în România și, după aceea, că nu avem avere și că el și cu mama au muncit cinstit și nu au ce să-și reproșeze, deci nu ar trebui să avem probleme cu un regim care declară că îi va sprijini pe cei care au trăit din muncă cinstită”¹⁰⁴.

„Noi n-am fugit în România, că nu eram bogați și tata se gândea „da ce o să ne facă rușii, că au fost ei și mai înainte?”. Am rămas și vai de noi ce-am îndurat”¹⁰⁵.

„Tata a fost primar, când am fost cu românii. Când veneau rușii, nici nu am încercat să ne refugiem în România, tata avea gospodărie bună în sat și nu vroia s-o lase. Când au venit în 40, rușii căutau pe cei care mai deștepți să-i „grămădească”, ca să nu le ia pâinea lor!”¹⁰⁶

Fiecare familie urma să decidă ce atitudine trebuie să ia în noul context și ce comportament să manifeste. Evident că marea majoritate a populației nu avea posibilitate de a se retrage în țară. În situația în care autoritățile române i-a lăsat fără protecție, iar oficialitățile sovietice le făceau promisiuni generoase au fost și cazuri de convingere fermă într-un viitor dacă nu prosper, atunci, cel puțin confortabil în condițiile noului regim:

„Vine anul patruzeci. Rușii ocupă Basarabia. Eu las armata română și mă întorc la Chișinău. Nu aveam frică de ruși, ba chiar credeam în ei. Cumpărasem casă, îmi înjghebasem o

¹⁰³ Tudor Ștefan, *Satana pe Pământ: mărturii despre anii de foamete și deportări*, p. 31.

¹⁰⁴ Alexandru Budișteanu, op. cit., p. 95.

¹⁰⁵ Vacariuc Ion, *Mărturii*, Arhiva audio a Institutului de Istorie Socială Promemoria, filiala Bălți, fișier „Foametea din RSS Moldovenească”.

¹⁰⁶ Parascovia Corobcov, *La Tiraspol, ochii tatei au rămas în ochii mei, și azi!*, în *Românii în Gulag: memorii, mărturii, documente*, op. cit., p. 262.

familie. Acum vroiam să fac carieră. Mă gândeam să servesc poporul, să fiu de folos, dar... a rămas Basarabia orfană, fără nici o apărare și toate speranțele mele, tot ce m-am gândit să fac...”¹⁰⁷

Totuși, numărul *persoanelor care doreau să se retragă peste Prut era mare*. Conform informațiilor oficiale agenției sovietici lansau zvonuri precum că „în România este o mare sărăcie, că a izbucnit revoluția, că Ungaria și Bulgaria au declarat război României, ocupând Transilvania și Dobrogea, și că trupele germane au ocupat Bucureștii pentru a restabili ordinea. În același timp, agenții au căutat să descrie regimul de libertate și prosperitate din Uniunea Sovietică, promițând Basarabenilor și Bucovinenilor același regim și bună stare. Toate acestea au avut de scop, pe de o parte să inducă în eroare populația, înșelându-i buna credință, ascunzând contrastele dintre viața din teritoriile cedate și cea din U.R.S.S., și pe de altă parte să provoace un spirit de ostilitate față de România. Scopul principal – însă – era să determine pe cei cari voiau să se repatrieze de a renunța la această idee”¹⁰⁸.

În Bucovina, autoritățile sovietice au lansat inițial zvonul că cei care vor dori să plece în România trebuie să scrie o cerere (astfel puteau fi identificate persoanele ostile regimului). Anița Nandriș-Cudla descrie starea de incertitudine din propria familie, atunci când soțul „a început să se tânguiască, că el a fost patru ani în războiu mondial și a suferit destul și dacă a venit din război cu multă muncă și greutate și-a făcut gospodăria și acum numai ce a gătit gospodăria, totul e gata, numai să trăiască, și iarăși să iasă, să se ducă!... Eu ascult ce povestește el, dar n-am răbdare și-i zic: ... Nu-ți pară rău după avere, după gospodărie, căci am muncit și cu alături cu tine și știi cu câtă muncă și greutate să face gospodăria. Dar acum, când aud că vin moscalii, câtă frică de ci am eu în mine, nu-mi pare rău după toată munca ce am muncit, numai să scap de ei.”¹⁰⁹ S-au pornit spre România, însă din cauza deciziei soțului s-au întors din drum, apoi au regretat mult pentru faptul că, totuși nu s-au retras în țară. Fenomenul a luat proporții – prea mulți scriau cereri. La 26 martie 1941, după o iarnă grea, populația românească din satele de pe Valea Siretului au cerut să le fie admise cererile de repatriere. Femei, copii, bărbați, bătrâni cu icoane, cruci au venit în fața administrației noi, având speranța că nu li se va întâmpla nimic rău. În consecință, a avut loc tragedia de la Fântâna Albă, când un număr mare de bucovineni, convinși că autoritățile sovietice le vor permite să treacă în România au fost omorâți. Amintirile martorilor oculari nu permit să stabilim o cifră exactă pentru cei care au fost masacrați: între 200 și 3000 de persoane¹¹⁰.

Unii oameni nu au reușit să părăsească Basarabia din diferite motive: „Atunci mulți oameni lăsaseră apartamentele cu toată averea agonisită și plecaseră la gară cu valiza în mână, fugind de ruși. Iar acești nou-veniți ocupaseră casele cu tot ce rămăsese în ele. Trăia cu speranța că poate tata îi va trimite chemare. Când colo, tata apare în sat. L-au eliberat din armata română. Mama a înmărmurit. A apucat-o groaza: „De ce ai venit?” Acum, în patruzeci,

¹⁰⁷ Tudor Ștefan, *Satana pe Pământ: mărturii despre anii de foamete și deportări, Cazul Burdilă Leonid*, p. 31.

¹⁰⁸ Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, doc. cit.

¹⁰⁹ Anița Nandriș-Cudla, op. cit., p. 41-42.

¹¹⁰ Vasile Ilica, *Fântâna Albă o mărturie de sânge. Istorie, amintiri, mărturii*, Oradea: Ed. Imprimeriei de Vest, 1999, p. 137.

mama era strașnic disperată „Cum o să trăim noi cu rușii aceștia?” Tata i-a răspuns: „Cum vor trăi atâtea milioane, așa vom trăi și noi”. Mama atunci a zis: „Ei vor trăi, iar noi n-o să mai avem parte de viață”¹¹¹. Intuiția nu a mințit această femeie – toată familia a fost deportată.

Oficialitățile sovietice au permis oamenilor să se înscrie în liste pentru a pleca în România, mințind că va asigura realizarea acestei alegeri. Documentele de arhivă afirmă că „Persoanele care doreau să se repatrieze au fost șicanate, purtate din loc în loc, în scopul de a renunța la această idee, bunurile lor mobile și imobile confiscate și obligați să semneze declarații că după sosirea în România vor activa în favoarea Serviciului de Spionaj sovietic, părinții lor fiind opriți ca ostateci. Multora li se propunea să rămână pe loc, promițându-li-se funcții înalte în administrația sovietică”¹¹². Cei care și-au manifestat deschis dorința de a se retrage în România au fost ulterior sancționați de regim prin deportare sau închisoare. V. Pirogan s-a înscris pe lista celor ce doreau să se refugieze în România, a fost arestat în 1941, condamnat la 5 ani de munci silnice cu învinuirea de „spion român”¹¹³.

De rând cu cei care aveau mari suspiciuni sau chiar frică față de puterea sovietică au fost și *oamenii care s-au bucurat de noul regim*, fiind captați de promisiunile propagandei sovietice despre o viață echitabilă, mult mai bună, considerând că au fost nedreptățiți în timpul administrației românești. Sursele de istorie orală confirmă faptul că majoritatea celor care întâmpinau cu bucurie armata sovietică erau evrei: „spre stupoarea noastră erau localnici evrei! Cu toții într-o stare de excitație anormală”¹¹⁴. Documentele de arhivă menționează aceeași stare de lucruri: „În târgul Râșcani – Bălți, evreii umblau cu stegulețe și rozete roșii la butoniere, iar pe case s-au arborat drapele roșii. La Soroca, evreii au format un comitet pe care Nota îl numea „terorist”. Înarmați, evreii au atacat camioanele destinate evacuării, opunându-se astfel evacuării funcționarilor și familiilor militarilor. La Soroca avocatul evreu Flexer l-a asasinat pe comisarul de poliție Murafa”¹¹⁵.

Peste puțin timp, chiar și cei care s-au bucurat de instituirea noului regim au devenit sceptici și nemulțumiți, mai ales că angajamentele comuniste nu erau însoțite și de îmbunătățirea reală a condițiilor de trai:

„Peste câteva luni, când te întâlneai pe stradă cu câte un evreu, pe care îl cunoșteai mai bine, acesta uitându-se mai întâi cu prudență în jur, îți spunea: „Când scăpăm de ăștia? Rău ne-am păcălit!” Noi românii, evitam aceste discuții și preferam să dispărem. Spre deosebire de evrei, noi ne puneam întrebarea, cum să ne adaptăm la noua situație. În acest timp evreii se gândeau deja cum să plece din Basarabia.”¹¹⁶

Instaurarea noului regim a fost însoțită de acțiuni concrete împotriva persoanelor care potențial erau în stare să opună rezistență. Totalitarismul comunist a fost unul din fenomenele negative ale epocii contemporane care au marcat soarta mai multor popoare. Tendința

¹¹¹ Tudor Ștefan, op. cit, p. 31.

¹¹² Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, doc. cit.

¹¹³ Pirogan Vadim, op. cit., p. 46.

¹¹⁴ Alexandru Budișteanu, op. cit., p. 91.

¹¹⁵ Corvin Lupu, *Poziția evreiască în vara anului 1940*, <http://www.art-emis.ro/istorie/2122-pozitia-evreiasca-in-vara-anului-1940-2.html>.

¹¹⁶ Alexandru Budișteanu, op. cit., p. 96.

statului de a transforma societatea într-o masă docilă de indivizi s-a manifestat prin acțiuni, având grave consecințe morale, etnice, economice, politice. Centrul gândirii totalitare: falsificarea ideii binelui¹¹⁷ avea menirea de a constrânge oamenii așa încât aceștia să-și schimbe sistemul de valori și să accepte supunerea totală. Comunismul a încercat să cuprindă și să filtreze prin prisma matricei sale ideologice tot ce avea potențial de discurs public¹¹⁸. Persoanele care opuneau rezistență, sau, cel puțin, erau capabile de a se opune manipulării deveneau periculoase pentru regim și urmau a fi exterminate, izolate sau obligate prin înfricoșare să-și inhibe orice manifestare a nemulțumirii. Metodele și mijloacele utilizate de oficialități în vederea realizării scopului au inclus o gamă largă de atrocități, inclusiv represiunile. La nivel local, represiunile administrației comuniste s-au manifestat prin măsuri de constrângere economică, morală, etnică și prin reprimarea opoziției populației față de regim. Regimul urmărea reprimarea spiritului de libertate și subordonarea populației, transformarea acesteia într-o masă obedientă, docilă:

„Lupta de clasă s-a aplicat imediat. Primii au suferit personalitățile politice și publice, precum și proprietarii de case. Aceștia, ca o primă măsură, au fost expulzați din casele lor, fiind mutați în case insalubre la mahala. În toatele instituțiile s-au creat comitete de epurare, conduse de noii veniți, asistați de așa-zișii comuniști ilegaliști, aceiași alogeni, în general evrei, care huiduiseră trupele române la retragere.”¹¹⁹ Toată populația suferea din cauza represiunilor administrative și economice, însă cei care au fost mai precauți și nu și-a manifestat deschis nici într-un fel poziția față de noul regim a avut mai mari șanse de a supraviețui. Tăcerea din prudență s-a transformat treptat în frică:

„Apoi au venit autoritățile, au venit rușii. Noi n-am plecat peste Prut. Tata a continuat să se ocupe cu agricultura. Noile autorități l-au obligat pe tata să de [la stat] multă pâine, tone de grâu, asta pentru că avea pământ. A făcut ce a făcut, bietul tata, și a dat tot ce i s-a cerut, ca să scape de ruși. Dar după achitare autoritățile i-au pretins mii de ruble... A împrumutat, l-au ajutat rudele... Bieții oameni, deja aveau frică. Când venea vreo mașină în sat le era frică. În iarna ceea [1940-1941] au luat trei oameni din satul nostru; au luat doar bărbații, fără familii. Nu s-a auzit nici până astăzi unde s-au prăpădit. Frica cuprinsese oamenii, mai ales pe cei înstăriți, cei care aveau pământ. Oamenii nu știau ce să facă. Cum îi spuneau, așa făcea, bietul om. Doar ca să scape [de autoritățile comuniste]¹²⁰. În Bucovina situația a fost identică: „Așa au răpit mulți oameni. Flăcăi și tineretu vedeau tot ce se petrecia în timpul nopții. A băgat o frică în ei, nemaipomenită... au început să cerceteze câte hectare de pământ are omu și-i punia câtă pâine la hectar să deie la stat, așa că nu-i rămânea omului nimic... Mai scutura de prin poduri rămășițele ce erau de prin anii din urmă și împlineau norma”¹²¹.

Obiectivele stabilite de oficialități practic au fost realizate – oamenii se conformau, își ascundeau gândurile, se subordonau: „Cui să te jelui? Chiar și cei de la *selisovet* se temeau,

¹¹⁷ Vladimir Tismăneanu, *Comunismul – de la Marx și Lenin la viața de apoi*, în *Fără termen de prescripție, Aspecte ale investigării crimelor comunismului în Europa*, coord. S. Musteață, I. Cașu, Chișinău: Ed. Cartier, 2011, p. 21.

¹¹⁸ Ibidem., p. 22.

¹¹⁹ Alexandru Budișteanu, op. cit., p. 99.

¹²⁰ Ecaterina Lavric, op. cit., p. 272-273.

¹²¹ Anița Nandriș-Cudla, op. cit., 49.

că ei aveau pricaz de mai sus. Nu erau ruși [cei de la sovietul sătesc], dar știau câte ceva. Noi, vai de capul nostru”¹²².

Cercavski Vasile – „[după ocuparea Basarabiei de către URSS, în viața familiei noastre] s-a schimbat absolut tot. Tatăl nostru nu mai era primar. Primăria a fost înlocuită cu *selisovet*. Respectul cu care era tratată familia noastră s-a transformat în batjocură, ură și dușmănie din partea noilor autorități. Președinte al sovietului sătesc a fost numit de sovietici fostul paznic de la primărie, un om aproape analfabet și absolut lipsit de cultură, care după deportarea familiei noastre ne-a ocupat casa”¹²³.

Ciobanu Parascovia, s. Ermoclia, raionul Ștefan Vodă: „Ei, în patruzeci încă a fost suportabil. A venit și s-a instalat puterea sovietică. Imediat au adus ca primar un moldovean de peste Nistru. El știa ce să facă. Au început să pună impozite duble, ba chiar și triple. Dacă vedeau că ai plătit o dată, îți mai puneau un impozit ... În anul 1941, din primăvară, cum au procedat? Te trimiteau la corvoadă. (Începuseră să facă drumuri, strategice probabil. Mașini nu erau și te lua cu căruța la cărat materiale de construcție). Dar îi alegeau pe cei mai buni gospodari. Și omul nu putea să-și lucreze pământul. Când să are? Când să semene? Înțelegeți? Odată tată-meu a lăsat corvoada și s-a dus la câmp. Primarul l-a găsit imediat, l-a maltrat și i-a spus că o să-l trimită la urșii albi. Și pe ceilalți îi maltrata, nu numai pe tata”¹²⁴. Au fost deportați în 1941. Plugaru Gheorghe, s. Terebna, raionul Edineț: „În patruzeci, când au venit rușii, ne obligau să arăm pământul, să-l semănăm și plăteam impozite cu mult mai mari. Se plăteau de două ori pe an... Vândusem un cal ca să plătesc impozitele. Mai achitam și pentru alții. Unii nu împlineau și mi se zicea mie: „Hai măi Gheorghe dă tu! Dacă nu dai, îți sechestrăm pământul. Era unul Topolinski, „opolnomocen” de la Brătușeni. El îmi spunea. „Dacă nu dai și pentru iștilanți, am să te duc unde joacă șapte pe-o tulpină, la ursul alb”¹²⁵. „În anul 40 rușii ne-au luat toată pâinea de acasă. De trei ori au venit cu căruțele. A patra oară, când nu mai aveau ce să ia, ne-au pus amendă șapte mii de ruble. Tata a scris la Moscova și amenda a fost anulată”¹²⁶, dar oricum a fost ulterior deportat. Conform informațiilor oficialităților române „Foștii funcționari erau arestați și supuși aceluiași tratament ca și ofițerii. Averile lor au fost confiscate și lăsați pe drumuri fără nici un mijloc de trai. Țăranii au fost obligați să predea totul organelor sovietice și în caz de refuz, s-a răspuns cu arestarea, executarea sau deportarea în interiorul URSS.”¹²⁷

Țepordei Vasile în 1941 scria: „numărul moldovenilor dispăruți este neînchipuit de mare. Și oricâte statistici se vor face, ele nu vor putea stabili adevărul vreodată. Ceea ce nu va putea fi stabilit nici aproximativ, însă, este gradul de suferință al celor martirizați și satanica robie roșie”¹²⁸. Moment confirmat și de alte mărturii: „Orașul era plin de dispariții...

¹²² Guțu Eudochia, *Mărturii*, Arhiva audio a Institutului de Istorie Socială Promemoria, filiala Bălți, fișier „Foametea din RSSMoldovenească”.

¹²³ Cercavski Vasile, *Povara deportării o duc până astăzi, în România în Gulag: memorii, mărturii, documente*, editori: Petrencu A., Cojocar L., Pădureac L., Chișinău: Balacron, 2014, v. I, p. 115.

¹²⁴ Tudor Ștefan, *Satana pe Pământ*, op. cit. p. 141.

¹²⁵ Tudor Ștefan, op. cit., p. 179.

¹²⁶ Tudor Ștefan, op. cit., p. 226-227.

¹²⁷ Raportul Serviciului Secret de Informații despre retragerea din Basarabia, doc. cit.

¹²⁸ Țepordei Vasile, *Iubim Basarabia*, Ed. Eminescu, 1998, p. 33.

Desigur că aceasta a creat un sentiment major de îngrijorare tuturor localnicilor pentru că nu puteai fi sigur că nu te paște și pe tine vreun pericol. Dar a amplificat și ura față de ocupanții care veniseră peste noi și ne stricaseră toate rosturile”¹²⁹.

Persoanele considerate periculoase pentru autorități urmau a fi neutralizate prin arest sau deportare. În amintirile supraviețuitorilor și a celor arestați fără temei și a celor deportați fără vină se reliefează o nedumerire continuă nu atât față de fenomen ca atare, dar față de modalitatea realizării acestuia. „De ce te judecau atunci? Fiindcă ai făcut rău? Nu. Te judecau fiindcă ești om cu cap, om învățat... Ei se temeau de oameni deștepți”, afirmă Ilarion Tăutu¹³⁰. Majoritatea nu-și puteau explica motivul arestului, fiind absolut convinși că este o eroare și judecata le va demonstra nevinovăția. Puterea sovietică practica pe larg nu doar prezumția vinovăției, dar și cea a culpei potențiale (reale sau inventate). Regimul folosea arestul sau deportarea în calitate de măsuri de pedeapsă preventivă și pentru oamenii care nu au săvârșit nimic rău, dar care în virtutea anumitor circumstanțe (păstrau proprietatea privată, erau instruiți și nu puteau fi ușor manipulați, manifestau conștiință națională) ar fi putut opune rezistență noii puteri. Aceste pretense posibilități erau apreciate ca pericol pentru regim, în consecință oamenii sufereau.

Anul 1940 a determinat maturizarea copiilor, care au suportat însemnate traume prin acțiunile distructive ale regimului asupra integrității lor morale: Alexandru Budișteanu la vârste de 11 ani: „datorită anului 1940, am fost obligat să-mi pun întrebări profunde legate de viață și destin, când în alte condiții, m-aș fi limitat la Jules Verne și James Fenimore Cooper.”¹³¹ Pentru elevii din Bucovina situația a fost la fel de complicată. În școli erau angajați profesori de alte etnii „în primul plan profesori de origine evreiască, pe urmă cei de origine ucraineană și numai pe ultimul plan veneau cadrele de origine română și poloneză. Această ierarhizare reprezintă gradul de încredere a autorităților în reprezentanții etniilor existente în Bucovina... La înscriere toți elevii erau considerați repetenți în ultimul an de școală făcut în România.... Toți elevii de la școala generală trebuiau să repete anul indiferent de media obținută în anul precedent”¹³².

Anexarea Basarabiei, a Bucovinei de Nord și a ținutului Herța de către URSS în 1940 a schimbat destinul populației din aceste teritorii. Dramatismul situației este expus în documentele de istorie orală. Oamenii au rămas fără explicații și protecție din partea oficialităților, dezorientați în contextul retragerii administrației române și a invaziei armatei sovietice, cu speranțe nejustificate în fața unui viitor incert. Consecințele acelor evenimente au fost de lungă durată – în ultima instanță au suferit practic toți: și cei care s-au retras în România (mai târziu au fost condamnați sau deportați de puterea sovietică) și cei care au rămas (au suportat, războiul, foametea, umilința, subordonarea). Amintirile martorilor sfidează miturile create ulterior de puterea sovietică în vederea legitimării crimelor săvârșite de regimul totalitarist comunist.

¹²⁹ Alexandru Budișteanu, op. cit., p. 109.

¹³⁰ Ștefan Tudor, *Răzvrățiți contra regimului*, Chișinău, Prut Internațional, 2004, p. 30.

¹³¹ Ibidem., p. 88.

¹³² Vasile Ilica, Fântâna Albă, op. cit., p. 108-109.

Recent a văzul lumina tiparului culegerea **ROMÂNII ÎN GULAG, MEMORII, MĂRTURII, DOCUMENTE**, vol. II (Chișinău: Balacron, 2015 – 262 p.) de Anatol Petrencu, Ludmila D. Cojocaru și Lidia Pădureac – cunoscuți istorici din Republica Moldova. Autorii continuă să cronometreze problema deportărilor criminale din anii 1940-50 operată de autoritățile sovietice în Basarabia. De data aceasta, au fost intervievați 18 martori suferinzi al tragicului eveniment, atunci minori inocenți, iar astăzi ajunși la o vârstă onorabilă.

Narațiunile relevă scene atroce, îngrozitoare, săvârșite de un regim totalitar față de oameni calificați artificial de a fi „chiaburi”, membri ai „partidelor burgheze” și „dușmani ai poporului”. Pe fonul dat general se suprapune o politică colonială violentă într-un teritoriu „curat românesc” (N. Iorga), în care jertfă devin copiii, care sunt puși pe jarul ideologiei bolșevico-comuniste.

Memoriile și mărturiile din volum arată limpede „grija părintească” a partidului comunist sovietic față de copii. Micuții, absolut nevinovați, au fost îmbarcați barbar în vagoane pentru transportarea vitelor, fără hrană și apă și escortați de militari înarmați. „Călătoria” funestă a durat săptămâni, după care au fost debarcați în locurile de plasare ale imensului deșert siberian. De aici încolo viața lor se transformă într-un calvar. Absolut inconștienți de ceea ce are loc, puternic stresați psihologic, privați fatal de copilărie, dâșii însușesc o altă viață decât cea de la baștină, plină de afecțiuni negative, incertă și seacă încât au încetat de a mai fi copii. Destinul lor se afundă într-o frică interminabilă, tăcere criptică, ascultare exhaustivă și dependență de prescripțiile severe ale autorităților locului. Frecvent erau obligați să execute munci istovitoare. Singura alinare și susținere morală provenea din partea părinților, dar nici aceasta nu putea să compenseze ceea ce li s-a luat cu forța în modul cel mai vulgar. Infecția patologică socială gravă injecta în psihicul copiilor un comportament dependent, care rămase pe tot restul vieții. Din această cauză unii deportați refuză categoric să povestească operatorilor despre trecutul lor siberian.

Statutul precar al copiilor de atunci a fost agravat de politica sovietică în domeniul învățământului școlar. Fiii și fiicele celor deportați aveau dreptul să capete numai studii primare și medii incomplete – patru clase obligatorii și șapte la solicitare. Studiile medii (8 – 10 clase) și profesionale erau inaccesibile, doar cu excepția cazurilor obținute pe căi ocultoare. Pentru înmatricularea la facultate, au fost stabilite impedimente și mai drastice. Este de reținut tendința sovietelor de a rusifica cât mai grabnic această categorie de oameni. Sistemul școlar reprezenta un prilej extrem de potrivit, căci în gulaguri copiii învățau în limba rusă. Persoanele interviuate remarcă această stare de lucruri, regretă că nu s-au format în calitate vorbitori fluenți ai limbii materne române.

Între timp, elevii de origine rusă, așezați cu traiul în republicile naționale, își făceau studiile în limba lor maternă. Spre exemplu, la Bălți, în perioada imediat postbelică, au fost deschise mai multe școli medii cu predare în limba rusă. E curios că în aceste instituții de învățământ funcționau clase întregi numai cu câțiva elevi.

Deportații exprimă revolte de faptul că regimul totalitar le-a confiscat toate bunurile acumulate de părinții lor – case de locuit, proprietăți funciare, animale domestice, inventar agrar, utilaje tehnice, mori și oloinițe, piese de uz casnic etc. Acestea au fost naționalizate și transmise în proprietatea colhozurilor, sovhozurilor, vândute la licitație sau, frecvent, apropiate de funcționarii satelor și raioanelor.

Însă, după revenire la baștină, foștii proprietari nu aveau dreptul să se așeze cu traiul în locurile natale, iar bunurile naționalizate nu au fost restituite. Straniu, dar nici autoritățile Republicii Moldova de după Independență nu au acționat adecvat – recompensa prevedea măsuri eronate în limita unor sume de bani simbolice. Mai mult decât atât, organele de stat *continuă să suspecteze această categorie de cetățeni*, nu are de gând să-i *aducă scuze civice oficiale* măcar celor care au mai rămas în viață.

Volumul recenzat invocă trebuința soluționării acestui „*nod gordian*” și necesitatea ca statul să se întoarcă cu fața la această categorie de cetățeni pedepsiți atât de sever și încă înjosiți. Alt fel, s-ar putea ca în alte condiții istorice situația să se repete. Jertfele gulagurilor comuniste sunt o avertizare și necesită condamnare perpetuă în genere de civilizația umană.

În finală, istoriografia noastră a fost completată cu documente primare valoroase, care, cu siguranță, vor fi utilizate de specialiști. Relatările intrate în volum precizează o serie de aspecte și nuanțe mai puțin cunoscute privind crimele săvârșite de organele represive sovietice. Glasurile intervievaților și analizele competente ale savanților Anatol Petrencu, Ludmila D. Cojocar și Lidia Pădureac deschid o pagină nouă în istoria Basarabiei din perioada ocupației militare sovietice de cincizeci de ani, pe de-o parte, iar din alta – reprezintă un apel către opinia publică să nu accepte infiltrarea la putere a forțelor politice compromise și revanșarde.

EXPANSIONISM ȘI DEPORTĂRI CRIMINALE

Maria VLEJU

Teo-Teodor MARȘALCOVSCHI

Recent a ieșit de sub tipar volumul *ROMÂNII ÎN GULAG. Memorii, mărturii, documente. Volumul I semnat de Anatol Petrencu, Ludmila D. Cojocar și Lidia Pădureac* (Chișinău: Tip. „Balacron”, 2014 – 352 p.). Asistăm la o colaborare prolifică dintre specialiștii Universității de Stat din Moldova, Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți și al Institutului de Istorie Socială „Promemoria”.

Publicația vizează drama deportărilor criminale din 1940 – 1941, 1944 (! – *aut.*) – 1949 și 1951 ale băștinașilor basarabeni exprimată prin narațiunile înfiorătoare ale copiilor timpului, azi în vârstă a treia. Mărturiile documentează scene zguduitoare și antiumane, ispite perverse ale ființelor inocente săvârșite de un regim totalitar, care decreta formal „copilărie fericită”, în realitate însă, legaliza practici inexorabile.

Pe de altă parte, povestirile „naive” ale pătimășilor suplinite de comentarii ale autorilor, scot la suprafață expansionismul sovietic hazardat, reproduc perfect atmosfera tensionată din Basarabia „curat românească” (N. Iorga) din cele dintâi timpuri. Tot ce s-a întâmplat aici la mijlocul secolului al XX-lea ilustrează irevocabil linia rușilor de a exporta „revoluția proletară” și de a naturaliza violent teritoriul anexat ilicit. Pe ansamblu, publicația reprezintă o revelație asupra destinului uman, respinge erorile istoriografice, reabilitează jertfele politice, militează pentru triumful adevărului, contribuie la formarea conștiinței sociale și naționale.

Ca esență, deportările fac parte din strategia și tactica geopolitică a Rusiei dintotdeauna. Calculele arată că din sec. al IX-lea încoace rușii au purtat 85 de războaie, obținând 50 de victorii și 43 de înfrângeri, inițiază 15 conflicte, printre care în Transnistria (1992, „finalizat indecis!?”), Transcaucazia și Ucraina (aici „trupele rusești nu participă!?”). Privitor la teritoriile și popoarele („aborigene”, „primitive”) subjugate ilegal, agresorul elaborează concepte istoriografice proprii, printre care așa zisa „misiune progresivă a Rusiei”, „alipirea benevolă”, „eliberarea” de sub un jug presupus (cazul Basarabiei – de sub „otomani” și al României „burghezo-moșierești”?!!).

Conform acestor ineptii, reiese precum că *românii* din Basarabia au fost „eliberați” de „sub jugul” *românilor* (*sic!*). Dar dacă etnonimul *român* nu e pe placul unor cercuri, atunci *moldovenii* etnici basarabeni au fost „eliberați” de la *moldovenii* dintre Prut și Siret, muntenii și oltenii dintre Carpați și Dunăre și conaționali noștri din Transilvania(?!!). Evident, avem de afaceri cu o confuzie obscură și un colaps de gândire periferică injectat în conștiința audienței. De aici provin dublele standarde din Republica Moldova: „două etnii” (români și moldoveni), două limbi (română și „moldovenească”), două istorii, două culturi etc. Avem și o curiozitate unică în felul său: la moment pe teritoriul Moldovei istorice există mai multe structuri teritorial-administrative – Moldova dintre Siret și Prut, Moldova

dintre Prut și Nistru (Republica Moldova), Transnistria și Autonomia găgăuză, iar o serie de pământuri sunt trecute în posesia vecinilor.

Însă, cum se vede, nici așa ceva nu satisfăcea plăcerile năvălitorilor. Deportările constituie un argument în această privință și vizează dorința să accelereze sovietizare provinciei. La bază au fost puse criterii sociali și politici. În zonele rurale sub incidență cad proprietarii funciari (moșierii, chiaburii), funcționarii publici locali, membrii partidelor politice, profesorii din învățământul preuniversitar, inginerii, agronomii ș. a., iar în orașe – proprietarii întreprinderilor (mici și mijlocii) și al imobilelor, negustorii, funcționarii publici, membrii partidelor politice, intelectualitatea ș. a. Aceștia din start formau categoria „dușmanilor poporului”.

Proiectul satanic, după cum remarcă Anatol Petrencu în *Cuvânt înainte*, constituie o prelungire a loviturii de stat bolșevice din 1917 (p. 7). Pentru realizarea lui în ținut au fost cazate trupe militate și enkevediste, instituite organe de stat și partid sovietice, aduși o mulțime de emisari ai regimului – funcționari publici, securiști, activiști de partid, „specialiști” cu studii medii sau medii incomplete, șoferi, secretare etc. (p. 8). La cohorta acestor cadre atașează necondiționat un strat social umil de colaboraționiști gen boierul Pruncul de la înc. sec. al XIX-lea sau I. Dodon din zilele noastre, la care se referă Vasile Frunte din Recea, Râșcani (p. 225).

La mijlocul anilor cincizeci deportații sunt reabilitați, dar fără drept să trăiască în satul natal. Unii însă au tentat să revină la locurile natale, pentru care fapt erau ofensați de aceiași consăteni: „*Ce căutați aici?*”, „*În Siberia e locul vostru*” (p. 103, 239). Bunurile naționalizate de regim (casele, inventarul, pământul etc.) nu sunt restituite nici până acum.

Copiii de adineauri povestesc cum regimul comunist i-a privat de nectarul vârstei. Sunt descrise scene feroase din noaptea calvarului, când pretinșii stăpâni ai destinului uman i-au despărțit de tați, case, sate, rude, prieteni. Totul derula atât de rapid, încât lacrimile lor amare curg și în această vârstă înaintată. Soldații și activiștii nu țineau cont că urma o afecțiune gravă a psihicii copiilor nevinovați. Din contra, dâșii aveau plăcere triumfală de a domina odios situația.

Grea încercare și plină de chinuri inumane se prezintă faza drumul spre infernul deșertului siberian care a durat două-trei săptămâni (p. 132 etc.). Oamenii erau duși în vagoane pentru transportarea vitelor. Deportaii nu erau asigurați cu hrană și apă, igiena personală lipsea cu desăvârșire și fără respectarea normelor intime. Latrinele, spre exemplu, reprezentau niște vase plasate între oamenii de diferite vârste, printre care se aflau profesori și elevii lor, tineri și tinere de o seamă etc. Maria Zmău din Limbenii Vechi, Fălești povestește că „*directorul școlii se așează alături de mine..., apoi așa mi-a fost de rușine...*” (p. 245). Martorii descriu și alte scene similare invective.

Acolo, în locurile destinate, pruncii au fost aruncați în mediul sălbatic străin. Mamele, iar în cazuri mai ferice, ambii părinți ocroteau cu orice preț copiii de la asprimea noilor condiții climaterice. Alteori, deportații erau cazați în barace părăsite din așa zisele sate siberiene (pp. 92, 97, 98 ș.a.). Sunt atestate cazuri când soldații „*luau numai copii*” pentru ca părinții să vină pe urmele odraslelor. Destinul acestor „*dușmani ai poporului*” se prezintă mult mai dramatic. (*Elena Cateli, Nicolaevca, Bălți*, p. 180).

Atitudinea funcționarilor și a unei părți din băștinașii locului față de noii venetici aduși cu forța era destul de rezervată. Din acest motiv la patemele de până acum a mai atașat atmosfera psihologică dezavantajoasă. Acest soi de oameni au fost trecuți în categoria a doua și erau cazați în barace mai reci (p. 96), forțați să execute munci istovitoare. Ororile au afectat și copiii (p. 94). Aref Leancă (Lopatic, Edineț, deportat în valul din 1951), precizează că după sosire în surghiun a stat „două zile și nopți în vijelia zăpezilor” (p. 152). Pentru toți deportații exista o procedură de a-și pontă săptămânal prezența la sediul administrației locale, li se interzicea participarea în viața publică, angajarea în organele de conducere, studii la facultăți și școli profesionale.

Școlarizarea devenise un factor de deznaționalizare. Nadia Pascal din Durlăști spune revoltător: „*M-au lipsit de limba maternă*” (p. 72). Unica sursă de informare obiectivă rămânea mediul familial. Gh. Bunescu din Logănești, Lăpușna continuă: „*Părinții spuneau, că noi, de națiune, suntem români, că toți vorbim o limbă – românească...și suntem moldoveni după regiune*” (p. 89).

Acesta este destinul copiilor „sovietici” pe fonul expansionismului Rusiei. Volumul recenzat reprezintă o sinteză a politici gen și pune în gardă opinia publică să manifeste prudență perpetuă în relațiile cu Rusia. În alt caz, situația poate reveni cu urmări mai grave.

TIPOLOGIA ADEVĂRULUI ÎN FILOSOFIA CONTEMPORANĂ

Efim MOHOREA

*E mai greu să spui adevărul, să-l asculți
e și mai greu, iar să-l faci înțeles e cel mai greu.*

Hacob Paronian

PRELIMINARII

Adevărul este o categorie filosofică, științifică și culturală fundamentală, valoare teoretică și practică universală ce exprimă idealul cunoștinței în toate domeniile activității intelectuale pe parcursul întregii istorii a omenirii.

Problema adevărului a fost și continuă să rămână obiectul discuțiilor ce au generat polarizarea multor concepții filosofice – din antichitate și până în zilele noastre. Aceasta se poate explica prin faptul că lucrurile sensibile ca obiecte epistemice sunt ineputabile, nelimitate în privința calităților, însușirilor, relațiilor dintre părțile lor etc., iar subiecții epistemici sunt limitați în capacități și mijloace de cunoaștere; obiectele epistemice ale naturii sunt materiale (conțin substanță, energie, au dimensiuni etc.), iar cunoștințele despre ele sunt imagini ideale (nu au masă, energie, volum ș.a.). Prin urmare, conținutul imaginilor ideale și cel al obiectelor materiale nicidecum nu pot fi identice. Există și multe alte „obstacole” în calea sinuoasă ce duce spre adevăr. Spre exemplu, este cunoscut faptul biblic despre întrebarea, adresată lui Iisus Christos, de către Pontius Pilat – guvernatorul Palestinei: „Ce este adevărul?” Această întrebare ce îi frământa conștiința procuratorului, de fapt, era o reflecție asupra încercărilor nesigure ale minții omenești de a cunoaște adevărul.

Adevărul este problema centrală a gnoseologiei (teoriei filosofice a cunoașterii) și a epistemologiei (teoriei cunoașterii științifice). Primele abordări ale acestei probleme, în spațiul european, le găsim la filosofii din Grecia Antică. De pildă, Parmenide din Elea, în discursul poetico-filosofic „Despre natură” spunea că există două căi spre cunoștință – calea *adevărului* (alteia) și calea *opinieii* (doxa). Prima cale ne duce spre *ființă* ca *temei a toate câte există*, adică spre *esența* lucrurilor sensibile. Aceasta este calea *adevărului*, *certitudinii*, *convingerii*. A cunoaște adevărul înseamnă a afla *ființa ca ființă* a lucrurilor, adică *esența* lor. Probabil, aceasta a avut în vedere Parmenide, spunând că „*același lucru este a fi și a gândi*” (Vezi: Colțescu 2002: 84). Calea adevărului ne orientează înspre cunoștințe certe, durabile, sigure. Urmând calea adevărului, constată Parmenide, gândirea ne spune că *ființă este nenăscută și nepieritoare*. A doua cale în cunoaștere, spune el, este calea „*opinieii*, a aparențelor care stăpânesc cugetul obișnuit al oamenilor, calea care, urmând-o, ajungem numai la incertitudine și nesiguranță” (Idem: 84). Începând cu opera lui Parmenide, relația dintre *gândire* și *lumea lucrurilor sensibile*, coraportul (opозиția, alternativa) dintre *adevăr* și *opinie*, sub diferite forme sau aspecte, devin o problemă fundamentală în cercetările filosofice și științifice.

În lucrările contemporane de filosofie este menționat faptul că problema adevărului poate fi înțeleasă la diferite niveluri și fiecare dintre aceste niveluri generează moduri spe-

cifice de concepere a adevărului. Spre exemplu, se propun următoarele niveluri filosofice de concepere a adevărului: *ontologic*, *logico-semantic*, *valorico-existențial* și *gnoseologic* (Vezi: Философия 2007: 469-471). În istoria filosofiei, problema adevărului *ontologic* sau *ontic* a fost actuală, iar în literatura contemporană acesteia i se acordă mai puțină atenție.

Prin adevăr ontic se subînțelege acea însușire a realității ce ni se prezintă într-o formă *autentică*, *ideală*, *perfectă* etc. – contrară unei realități neautentice, imperfecte, iluzorii ș.a. Lumea ideilor lui Platon, adevărurile din scripturile religioase ș.a. sunt variante de astfel de adevăruri. Filosoful german G.W.F. Hegel nu insista că adevărul ar fi doar o categorie gnoseologică. El considera că atributele „adevărat” și „neadevărat” pot aparține și lucrurilor sensibile, acțiunilor omenești etc. Spre exemplu, spunea el, o acțiune proastă este neadevărată, deoarece noțiunea voinței rezonabile în această acțiune nu are conținut obiectiv; dimpotrivă, o acțiune adevărată ar trebui să aibă altă predestinație (A se vedea: Гегель 1971: 416).

Interpretări ontologice ale adevărului întâlnim și în doctrinele realiste, în gândirea la nivelul bunului simț etc. În acest caz, adevărul corelează cu *idealuri*, *etalioane*, *legi*, *modele* ș.a. Astfel, există *adevărați* cetățeni, savanți, poeți, artiști, medici, profesori, părinți, copii etc. Prin urmare, conceptul de adevăr ontic (adevăr-autenticitate) nu este doar un tip de adevăr, ce prezintă doar valoare istorică, ci este și unul actual pentru zilele noastre.

În literatura de filosofie (științifică și didactică), s-au conturat trei (bine cunoscute) teorii (ce au devenit clasice) ale adevărului – a *adevărului-corespondență*, a *adevărului-coerență* (*coerentistă*) și a *adevărului pragmatic* (*pragmatistă*). Trăsătura lor comună constă în faptul că ele definesc adevărul prin *relația* dintre conținutul unei *judecăți* și conținutul altui *obiect*: 1) lucru, fenomen, date factologice ș.a.; 2) altă judecată; 3) interesele practice ale oamenilor etc. Altfel spus, pentru filosofii clasici, adevărul reprezintă o entitate ce poate fi descrisă adecvat, plecând de la ideea că o judecată este adevărată pentru că se află într-o relație specială fie cu lumea lucrurilor sensibile, fie cu judecăți acceptate deja ca fiind adevărate, fie cu necesitățile și interesele oamenilor.

TEORIA ADEVĂRULUI-CORESPONDENȚĂ

Ideea adevărului corespondență, în forma ei cea mai cunoscută, aparține lui Aristotel. Cercetând distincția dintre semnificația cuvintelor separate (*logos semanticos*) și cea a judecăților afirmative și negative (*logos apofanticos*), Aristotel ajunge la concluzia că numai judecățile pot avea valoare de adevăr. Judecățile exprimă gânduri determinate (prin raportul dintre subiectul și predicatul logici) și pot fi *adevărate* sau *false*. În lucrarea sa „Metafizica” el spunea că o *enuțare adevărată este aceea prin care spui că ceea ce este este și că ceea ce nu este nu este*; iar „a enunța că ceea ce este **nu este**, sau că cea ce nu este **este**, constituie o propoziție falsă”. Altfel spus, Aristotel distinge categoric între ceea ce *spui* că este (sau nu este) și ceea, *în realitate*, este (sau nu este). Vorbind despre corespondența dintre conținutul enunțării și cel al realității, aflate în afara gândirii, Aristotel precizează că *drumul adevărului aparține aceluia care gândește drept despărțit ceea ce în realitate este despărțit și ca unit ceea ce este unit, precum este în eroare acela care gândește contrar de cum sunt lucrurile în realitate*. Cu alte cuvinte, adevărul ca entitate *ideatică* este condiționat, determinat de *starea de fapt* a lucrurilor și este asigurat de *concordanța*, *adecvarea*,

adică *corespondența* dintre conținutul ideal al cunoștințelor subiective (exprimate verbal) și datele perceptibile, starea de fapt a fenomenelor și proceselor realității obiective.

Ideea adevărului-corespondență a fost reformulată de Toma De Aquino. În „Summa theologiae” el scria că *adevărul rezidă în inteligență, în măsura în care inteligența se adaptează la realitate, iar realitatea însăși este denumită adevărată în măsura în care se corelează în vreun mod cu inteligența*. Formula lui Toma De Aquino, deseori citată, este următoarea: *veritas est adaequatio rei et intellectus (adevărul este adecvarea dintre lucru și intelect)*.

În Epoca modernă, ideea adevărului-corespondență a fost susținută de mulți filosofi. Im. Kant a fost printre acei care, în lucrările lor au încercat să aplice ideea de bază a teoriei adevărului corespondență. În „Critica rațiunii pure”, filosoful german scria că *vechea și celebra întrebare* este aceasta: „*Ce este adevărul?* Definiția nominală a adevărului, anume că el este acordul cunoștinței cu obiectul ei, este aici admisă și presupusă; se cere însă a se ști care este criteriul universal și cert al adevărului oricărei cunoștințe” (Kant 2009: 99). În continuare, el scrie: „Dacă adevărul constă în acordul unei cunoștințe cu obiectul ei, atunci, prin aceasta, acest obiect trebuie distins de altele; căci o cunoștință e falsă dacă nu concordă cu obiectul la care e raportată, deși ea conține ceva care ar putea fi valabil despre alte obiecte. Un criteriu universal al adevărului ar fi acela care ar fi valabil pentru toate cunoștințele, fără deosebire de obiectele lor. Dar e clar că – deoarece se face abstracție în el de orice conținut al cunoștinței (al relației cu obiectul ei) și adevărul privește tocmai acest conținut – e cu totul imposibil și absurd să se ceară un indiciu distinctiv al adevărului acestui conținut al cunoștinței și că, prin urmare, e imposibil să se dea un criteriu suficient și totodată universal al adevărului. Dat fiind că mai sus am numit conținutul unei cunoștințe materia ei, va trebui să spunem: nu se poate cere un criteriu universal despre adevărul cunoștinței în ce privește materia ei, fiindcă este contradictoriu în sine” (Idem: 100).

Având în vedere că adevărul este condiția necesară și indispensabilă pentru perfecțiunea cunoașterii, Im. Kant nu neagă ideea că *adevărul constă într-o concordanță a cunoașterii cu obiectul*. În acest caz, continuă el, „eu pot compara obiectul cu cunoștința mea numai *pentru faptul că îl cunosc*. Cunoștința mea ar trebui deci să se confirme singură, ceea ce însă nu este suficient pentru adevăr. Căci, obiectul fiind în afara mea, iar cunoștința în mine, eu nu pot aprecia totuși niciodată altceva decât concordanța dintre cunoștința mea despre obiect cu ea însăși” (Kant 1996: 106).

Având în vedere că problema adevărului nu poate fi rezolvată fără anumite criterii, filosoful german își pune întrebarea „dacă există și în ce măsură un criteriu al adevărului care să fie cert, universal și aplicabil” (Idem). Im. Kant consideră că pentru a răspunde la această întrebare importantă ar trebui să distingem corect, în cadrul cunoașterii, ceea ce se referă la *materia* acesteia și se raportează la *obiect*, de ceea ce se referă la *formă pură* – condiție necesară a cunoașterii. Având în vedere deosebirea, în cadrul cunoașterii, dintre aspectul *obiectiv*, *material* și cel *subiectiv*, *formal*, el abordează două probleme aparte: 1) dacă există un criteriu universal și material al adevărului; 2) dacă există un criteriu universal și formal al adevărului (Vezi: Idem: 107).

Prima problemă, consideră Im. Kant, soluție nu are: un criteriu universal și material al adevărului nu este posibil; el este contradictoriu în sine însuși. Un astfel de criteriu, în

calitate de criteriu universal, ar trebui să facă abstracție completă de toate deosebirile dintre aceste obiecte și să funcționeze, în același timp, tocmai în virtutea luării în considerație a acestor deosebiri și tocmai pentru a putea stabili dacă o cunoștință dată corespunde exact unui anumit obiect (Ibidem). Adevărul material trebuie să constea în concordanța unei cunoștințe cu acest obiect determinat la care se referă. Im. Kant conchide că este absurdă pretenția la un criteriu universal și material al adevărului care, în același timp, să facă și să nu facă abstracție de deosebirile existente între diversele obiecte (Ibidem).

Problema criteriului *universal formal* al adevărului are următoare soluție: adevărul *formal* constă în concordanța cunoștinței cu ea însăși, făcând abstracție totală de orice obiecte și deosebirile dintre ele. Criteriile „formale universale ale adevărului sunt tocmai notele logice universale ale concordanței cunoașterii cu ea însăși” sau „cu legile universale ale intelectului și ale rațiunii” (Ibidem).

Aceste criterii formale, universale, constată Im. Kant, sunt necesare, însă nu și suficiente pentru adevărul obiectiv, căci „înaintea întrebării dacă cunoștința concordă cu obiectul, trebuie pusă întrebarea dacă ea concordă cu sine însăși (din perspectiva formală). Și aceasta este obiectul logicii” (Ibidem). E de menționat că doar legile logicii formale (principiile identității, noncontradicției, terțului exclus și rațiunii suficiente) nu asigură corectitudinea gândirii, conclusivitatea raționamentelor în cadrul proceselor epistemice. De pildă, legea contrapozitiei, legile lui De Morgan, ale inferențelor cu propoziții compuse, echivalențele din logica enunțurilor ș.a. (ca simple tautologii lipsite de conținut) reprezintă mijloace, absolut formale, de obținere a adevărului, făcându-se abstracție de la conținutul concret al enunțurilor, judecăților. Principiile, legile logicii rămân doar mijloace de raționare, „instrumente” ce asigură corectitudinea gândirii, validitatea raționamentelor, nefiind reguli ce determină afirmațiile cu privire la *conținutul* obiectelor epistemice. Prin urmare, arsenalul conceptual și metodologic al principiilor logicii formale nu poate fi mijloc autonom productiv de ordin epistemic pentru a obține cunoștințe noi, a le dezvolta sau a extinde sfera lor.

Din cele expuse supra apare legitima întrebare: în ce raport se află adevărul formal cu adevărul corespondență? Să analizăm următorul exemplu. Avem trei obiecte cu masa m_1 , m_2 , m_3 . Știm că m_1 este egală m_2 , iar m_1 este mai mare decât m_3 . Prin gândirea abstractă, aflăm că m_2 este mai mare decât m_3 , fără a le compara, spre exemplu, prin cântărire. Dar adevărul formal nu a fost obținut prin abstractizarea absolută de la starea de fapt, reală. Așadar, adevărul formal ar putea fi interpretat drept ca o *specie* de adevăr corespondență dintre judecățile, enunțurile unui sistem conceptual, ce asigură *conclusivitatea* raționamentelor, adică obținerea concluziilor adevărate din premise adevărate, folosind raționamente formal adevărate, adică *valide*. În logica formală, *validitatea*, respectiv, *nevaliditatea*, sunt considerate proprietăți ale structurii formale a raționamentului și nu depinde de conținutul („materia”) lui. Forma logică adevărată (validă) asigură necondiționat o concluzie adevărată, din premise adevărate, adică în raționamentele valide este exclus ca concluzia să fie falsă, dacă premisele sunt adevărate. De asemenea este adevărată și expresia inversă: dacă într-un raționament valid (formal adevărat) concluzia este falsă, atunci cel puțin una dintre premise este falsă. Raționamentele valide (formal adevărate), alcătuite din premise adevărate sunt denumite *conclusive*. Deci *conclusivitatea* este o calitate a raționamentului valid în care adevărul concluziei

rezultă cu siguranță, certitudine din premisele adevărate. Așadar, putem considera validitatea drept un *atribut* al adevărului formal, care poate fi denumit *adevăr-validitate*.

În secolul al XX-lea, pot fi identificați mai mulți filosofi (B. Russell, K. Popper, L. Wittgenstein, ș.a.) care definesc adevărul prin diverse modalități ale *corespondenței* unei propoziții logice (judecăți) cu *fapte*, *evenimente* sau alte entități *empirice* ca forme ale realității. Spre exemplu, B. Russell consideră că noi nu putem susține adevărul sau falsul unei propoziții (logice), fără a examina lumea lucrurilor din jur. Așadar, singura modalitate prin care ne-am putea încredința de adevărul unei teorii este corespondența cu lucrurile acestei lumi. Dar, precizează Russell, având anumite proprietăți și situându-se în anumite relații unele față de altele, toate lucrurile sunt *fapte*. Prin urmare, teoria adevărului-corespondență susținută de B. Russell se raportează doar la *fapte* și nu la *lucruri*. Astfel procedează și L. Wittgenstein care drept adevăr înțelege acea entitate ce se raportează la *fapte*. Pentru L. Wittgenstein, faptele reprezintă stările de lucruri ale acestei lumi. Iar stările de lucruri sunt combinații de obiecte în funcție de forma, de posibilitățile lor de combinare. Orice propoziție logică trebuie să încerce să modeleze un fapt; din acest motiv judecățile, mai bine zis, enunțurile, au sens. Dar nu orice enunț (adică propoziție cu sens) este și adevărat. Doar propozițiile a căror componente exprimă ordinea în care sunt așezate obiectele într-un anumit fapt au sens și pot fi considerate adevărate. În *Tractatus Logico-Philosophicus*, Wittgenstein scria: „o propoziție este o imagine a realității: căci noi cunoaștem starea de lucruri reprezentată de ea dacă înțelegem propoziția. Iar propoziția o înțelegem fără ca sensul ei să ne fi fost explicat. Propoziția își arată sensul. Propoziția arată cum stau lucrurile dacă ea este adevărată. Și ea spune că lucrurile stau așa”. (...) „Propoziția construiește o lume cu ajutorul unui schelet logic și de aceea, examinând propoziția, se poate vedea cum stau lucrurile din punct de vedere logic dacă propoziția este adevărată” (...) „Propoziția ne comunică o stare de lucruri, așadar, ea trebuie să fie conectată în mod esențial cu starea de lucruri” (Wittgenstein 2001: 97, 98).

Prin urmare, în viziunea lui Wittgenstein, ordinea componentelor unei propoziții logice adevărate este aceeași cu ordinea obiectelor ce alcătuiesc un fapt. Propoziția adevărată și faptul reprezentat se află într-o relație de *corespondență*, deoarece posedă aceeași structură logică. Forma logică a propoziției adevărate este tocmai structura logică a faptului reprezentat. Așadar, anume forma logică a enunțurilor noastre (propozițiilor cu sens) este ceea ce face posibilă reprezentarea stării se fapt a lucrurilor. Dar lumea care a fost *construită cu ajutorul unui schelet logic*, despre care *propoziția* ne spune *cum stau lucrurile din punct de vedere logic* nu ne garantează în mod obiectiv *dacă propoziția este adevărată*. De fapt, ar fi greșit să spunem că, la Wittgenstein, întotdeauna, *propoziția ne comunică o stare de lucruri*, că ea ar fi *conectată în mod esențial cu starea de lucruri*. Uneori, din cele spuse de Wittgenstein, reiese tocmai opusul: anume *starea de lucruri în mod esențial este conectată la structura propoziției*, adică *structura reală a lucrurilor trebuie să corespundă formei logice a enunțului*. Prin urmare, în acest caz, poate fi vorba doar de o *interpretare reală* (prin apelarea la starea de fapt a lucrurilor) a conținutului anumitei judecăți și nicidecum a adevărului acesteia, adică a corespondenței, a „conectării” ei *în mod esențial cu starea de lucruri*.

Diversele variante ale teoriei adevărului corespondență se deosebesc unele de altele în funcție de *corespondența ontologică* a adevărului. Aceasta poate fi un *lucru sensibil*, un

fapt, un eveniment, un proces, o structură a lucrurilor ș.a. În pofida diversității, generate de corespondența ontică, teoriile adevărului-corespondență definesc, practic, identic natura adevărului prin relația de corespondență cu anumit obiect – material sau ideal.

Deși concepția adevărului-corespondență între gândire și lucruri, fenomene, fapte etc. rămâne în general cea mai răspândită printre filosofi, ea se confruntă cu dificultăți. B. Russell menționa: „Nu este însă nicidecum ușor să descoperim o formă de corespondență față de care să nu existe obiecții irefutabile. În parte din această cauză – și în parte datorită impresiei că, dacă adevărul constă într-o corespondență a gândirii cu ceva din afara gândirii, gândirea nu poate afla niciodată când a fost atins adevărul – mulți filosofi au încercat să găsească o teorie a adevărului care să nu îl identifice cu relația față de ceva complet exterior gândirii. Cea mai importantă încercare de a obține o definiție de acest fel este teoria că adevărul constă în *coerență*. Se spune că proprietatea distinctivă a falsului este de a nu fi coerent cu ansamblul convingerilor noastre și că esența unui adevăr este că face parte dintr-un sistem complet care este Adevărul” (Russell 2004: 79-80). Faptul că, la unii filosofi, *gândirea nu poate afla niciodată când a fost atins adevărul*, se datorează identificării adevărului cu *criteriul* adevărului. K. Popper menționa, că adevărul se află printre noțiunile, importanța și legitimitatea cărora nu pot fi anulate din cauza lipsei unui criteriu general de aplicabilitate pentru cazuri concrete (A se vedea: Pionnep 2002: 302).

TEORIA ADEVĂRULUI-COERENȚĂ

Această teorie ne spune că *adevărul desemnează concordanța reciprocă a ideilor și că o judecată este adevărată în condițiile în care este coerentă, adică nu intră în contradicție cu un sistem de judecăți anterior acceptate*. În conformitate cu teoria coerentistă, nici o judecată nu poate fi considerată adevărată, fiind analizată în mod izolat. Adică, doar în raport cu celelalte judecăți ale sistemului conceptual poate fi determinată valoarea de adevăr a acesteia. Faptul că o judecată se poate integra într-un sistem de judecăți anterior acceptate a fost considerat drept o condiție suficientă pentru a considera noua judecată drept una adevărată. E de menționat că, spre exemplu, într-un proces judiciar, criteriul necesar (dar nu și suficient), pe baza căruia putem discuta adevărul sau falsitatea anumitor mărturii despre un fapt concret, este concordanța, respectiv non-concordanța, cu alte judecăți referitoare la același fapt.

Supra am aflat că în teoria adevărului-corespondență adevărul este definit printr-o relație dintre o judecată și un fapt (prin aceasta, implicând condiții de ordin ontologic), în timp ce teoria coerentistă a adevărului definește adevărul doar ca o relație între judecăți. De aceea, în teoria adevărului-coerență nu se prevăd condiții de ordin ontologic. Așadar, recunoscând drept esență a adevărului coerența dintre judecăți, enunțuri etc., teoria coerentistă reprezintă o teorie formală a adevărului, fiind determinată de principiul logic al non-contradicției. Respingând dualismul enunțuri-fapte și susținând că teoriile științifice sunt doar seturi de enunțuri coerente, reprezentanții acestei teorii consideră non-contradicția drept unicul criteriul al adevărului. Spre exemplu, R. Carnap considera că, în știință, o afirmație este adoptată ca adevărată dacă este îndeajuns sprijinită de afirmații-protocol. Pornind de la ideea că *nu există cu adevărat fapte, ci doar propoziții*, putem ajunge la concluzia că stabilirea adevărului unui enunț nu implică în nici un fel raportarea la fapte, ci doar raportarea la alte enunțuri. Adică, un enunț este declarat adevărat în măsura în care este

logic compatibil cu alte enunțuri acceptate deja ca adevărate. Astfel adevărul devine un concept prin care este stabilită coerența logică obținută prin non-contradicția dintre enunțuri.

B. Blanshard se află printre filosofii care au susținut ideea coerenței în calitate de criteriu al adevărului și teza despre coerență ca esență a adevărului. El este convins că însăși natura adevărului rezidă în coerență și că un sistem de cunoștințe complet coerent ar fi tocmai acela în care fiecare judecată ar implica și ar fi implicată de întregul sistem. Expri-mând dezacordul cu teoria adevărului-corespondență, B. Blanshard analizează două enun-țuri – unul cu privire la un eveniment trecut și altul – cu privire la o stare de fapt prezentă.

(1) *Burr l-a ucis pe Hamilton în duel;*

(2) *Pe această creangă se află o pasăre cardinal.*

În opinia lui B. Blanshard, enunțul ce se referă la stări de lucruri trecute, privit prin prisma teoriei adevărului corespondență, nu poate fi considerat adevărat sau fals: faptul la care acesta se referă nu mai există, iar, în acest caz, ideea de corespondență nu mai are sens. În cazul enunțului (1), faptul relatat s-a petrecut de mult timp, iar nici unul dintre persona-jele prezente la acel duel nu mai este în viață, pentru a putea confirma deznodământul due-lului dintre Burr și Hamilton. În această situație, criteriul pe baza căruia putem judeca ade-vărul (sau falsitatea) acestei judecăți este concordanța (sau non-concordanța) cu alte jude-căți referitoare la același fapt. Dacă judecata (1) este adevărată, atunci există o serie de alte judecăți pe care le putem confirma din presa vremii, din cărțile de istorie despre acest fapt și alte judecăți care ar forma un întreg coerent și cu care judecata (1) nu ar intra în contra-dicție. Iar dacă judecata în cauză ar fi falsă, atunci ea ar intra în contradicție cu celelalte judecăți din seria de judecăți despre faptul respectiv. Criteriul acceptării judecății (1) ca fiind adevărată este coerența cu seria de judecăți ce formează întregul necontradictoriu.

Referitor la judecata (2), lucrurile par a fi cu totul altfel. Acest enunț se referă la un fapt prezent și am putea spune că ea este adevărată (sau falsă) în virtutea corespondenței cu realitatea. Dar B. Blanshard crede că lucrurile nu stau tocmai așa. Faptul real căruia jude-cata ar corespunde nu este o entitate absolut independentă de mintea noastră. Acea entitate este pentru cineva o pasăre cardinal în măsura în care respectivul subiect este bine informat despre păsările din specia de păsări cardinal. Altfel, nu ar putea face o distincție conceptuală între păsări ce aparțin unor specii diferite. *Recunoașterea* unei păsări cardinal este, în ter-menii lui B. Blanshard, *o realizare intelectuală remarcabilă*, deoarece o astfel de percepe-re a unei păsări cardinal presupune mai mult decât existența unei *simple percepții*. Se con-sideră că pentru acceptarea judecății (2) drept adevărată, nu este nevoie de corespondența cu realitatea, ci de concordanța acestei judecăți cu o serie de judecăți anterioare, judecăți acceptate deja și care formează un întreg non-contradictoriu despre diversele specii de pă-sări, despre notele specifice păsărilor cardinal. Prin urmare, crede B. Blanshard, și în cazul judecăților care se referă la fapte imediate, la evenimente ce au loc în prezent, criteriul veritabil al adevărului este tot coerența. Corespondența cu faptele poate fi transformată într-un caz particular de coerență a unui enunț cu o serie de alte enunțuri date. Așadar, B. Blanshard este convins că avem motive pentru a crede că însăși natura adevărului rezidă în coerență. Cu toate acestea, el este convins de faptul că, în realitate, nu poate fi găsit un astfel de sistem cu un asemenea grad de interdependență a componentelor.

Specialiștii demonstrează că teoria adevărului-coerență are limitele și neajunsurile sale. B. Russell vorbea despre două mari dificultăți în legătură cu concepția coerentistă a adevărului. Prima este, spunea el, că nu există nici un motiv pentru a presupune că există doar *un* corp coerent de convingeri. Spre exemplu, un romancier cu suficientă imaginație poate să inventeze un trecut pentru lume care să se potrivească perfect cu ceea ce știm și totuși să fie foarte diferit de trecutul real. În chestiunile științifice, este cert că adesea există două sau mai multe ipoteze care explică toate faptele cunoscute despre un anumit subiect și deci în astfel de cazuri oamenii de știință se străduiesc să descopere fapte care să elimine toate ipotezele cu excepția uneia, dar nu există nici un motiv pentru care ar trebui să reușească întotdeauna. Nici în filosofie nu este un lucru neobișnuit ca două ipoteze rivale să poată explica la fel de bine toate faptele. Astfel, coerența ca definiție a adevărului eșuează deoarece nu există nici o dovadă că poate exista un singur sistem coerent (A se vedea: Russell 2004: 80). Cealaltă obiecție față de definiția adevărului-coerență, spunea B. Russell, este că ea presupune cunoscut înțelesul lui „coerență”, pe când de fapt „coerență” presupune adevărul legilor logicii. Deci testul coerenței este legitimat de acceptarea prealabilă a adevărului principiului non-contradicției. Prin aceasta se pune problema legitimării adevărului *enunțului prin care este formulat însăși principiul non-contradicției*. B. Russell spunea că adevărul judecății ce exprimă principiul non-contradicției nu poate fi evidențiat prin testul coerenței: „Însă, dacă legea contradicției însăși ar fi supusă testului coerenței, am constata că dacă alegem să o presupunem falsă, nimic nu va mai fi incoerent cu nimic altceva. Astfel, legile logicii oferă scheletul sau cadrul în interiorul căruia se aplică testul coerenței, dar ele însele nu pot fi întemeiate prin acest test. Din cele două motive de mai sus, coerența nu poate fi acceptată ca oferind *înțelesul* adevărului, deși este adesea un *test* foarte important al adevărului după ce se cunoaște un anumit număr de adevăruri” (Idem: 81).

Rezultă că, în principiu vorbind, acest test nu poate fi aplicat tuturor judecăților. Coerența unui enunț cu un sistem de enunțuri nu poate fi privită decât drept o condiție necesară a adevărului acelui enunț, dar nu și ca o condiție suficientă. Nu există argumente solide în favoarea suficienței coerenței drept condiție a adevărului. Enunțurile incoerente sunt excluse automat din clasa adevărilor, dar enunțurile coerente nu sunt incluse automat în clasa enunțurilor adevărate. Folosim incoerența pentru a înlătura anumite enunțuri candidate la adevăr.

Condiția impusă de teoriei adevărului-coerență adevărului unui enunț, prin non-contradicția cu un sistem dat de enunțuri adevărate, este, practic, nerealizabilă. Nimeni nu e în stare să verifice dacă enunțul acceptat drept adevărat este coerent cu toate enunțurile adevărate acceptate deja. De obicei, e suficient ca enunțul candidat la statutul de enunț adevărat să nu intre în contradicție cu câteva enunțuri acceptate deja drept adevărate, pentru fi acceptat drept adevărat. În plus, orice persoană se confruntă cu situații când are de-a face cu enunțuri contradictorii pe care le socotește, în egală măsură, adevărate. De pildă, în unele cazuri, sistemul convingerilor religioase ale oamenilor se află în contradicție cu sistemul convingerilor lor profesionale, politice, sportive etc. Problema ce apare, în acest caz, este următoarea: enunțul luat în discuție este fals, pentru că vine în contradicție cu sistemul convingerilor acceptate, sau poate fi considerat adevărat, deoarece este coerent cu setul de principii ce au asigurat până acum succesul în carieră. Evident, filosofii de orientare coe-

rentistă ar avea dificultăți, încercând de a răspunde la astfel de întrebări. Cu toate acestea, un astfel de criteriu posedă o importanță deosebită atunci când avem de-a face cu enunțuri ce aparțin unor sisteme formale, unor teorii ce aparțin matematicii sau logicii pure, sau unor teorii ale științelor naturii ce conțin un înalt grad de matematizare. Testul sistemicității și non-contradicției este unul dintre cele mai importante teste pe care trebuie să le treacă orice sistem de teorie formală. Dar este inacceptabilă pretenția lui B. Blanshard, că testul coerenței ar fi cel mai important test al adevărului. Prin urmare, nu poate fi justificată concepția care afirmă că, în ultima instanță, natura adevărului rezidă în coerență.

TEORII PRAGMATISTE ALE ADEVĂRULUI

Fondatorii teoriei pragmatiste a adevărului au gândit și au elaborat alternative teoriilor adevărului-corespondență și adevărului-coerentă, deoarece corespondența se sprijină pe *contemplație*, iar coerență – pe *raționalitate*. W. James (unul dintre fondatori) pune sub semnul întrebării criteriul corespondenței în privință eficacității lui, considerând că adevărate sunt doar acele idei pe care le putem *asimila, valida, verifica, cărora le acordăm adevăratele noastre*. Adică ideea în sine nu este adevărată, ea devine adevărată și este făcută adevărată de fapte, după ce este verificată. Cu alte cuvinte, o idee *ajunge să fie* adevărată după ce este verificată în practică. Această verificare îi dovedește *utilitatea (eficacitatea)* sau *inutilitatea*. E de menționat, în acest context, că pragmatismul pornește de la două premise îndoielnice: 1) el identifică *esența* adevărului cu *criteriul*, adică *modul de verificare* a adevărului; 2) el convertește nejustificat *adevărul* ca utilitate („*tot ce este adevărat este util*”) în *utilitatea* ca adevăr („*tot ce este util este adevărat*”).

Cea mai cunoscută critică la adresa doctrinei pragmatiste clasice a adevărului îi aparține lui B. Russell. Filosoful britanic considera că pragmatistii au greșit semnificativ atunci când au pus semnul egalității între *adevăr* și *utilitate* sau *consecințele favorabile*.

Filosofii pragmatisti afirmă că adevărul nu este o proprietate intrinsecă și esențială a judecăților. Dimpotrivă, adevărul unei judecăți se „face” și se demonstrează în practică, astfel încât ar fi absurd a spune că o judecată este adevărată, *ne fiind demonstrată* că este adevărată. Deci pentru pragmatist adevărul, mai degrabă, este o valoare *instrumentală* („*instrumentul*” pe care îl folosește o comunitate pentru rezolvarea problemelor practice), decât o valoare de natură *epistemică*.

Teoria pragmatistă a adevărului, în versiunea ei radicală, formulată de F. C. Schiller, de asemenea a fost criticată de specialiști. În această versiune, *adevărat* înseamnă *valorizat de noi sau ceea ce sprijină scopurile noastre; adevărul este schimbător, de vreme ce propozițiile devin adevărate doar atunci când sunt aplicate cu succes*. Din această teorie ar rezulta că adevărul, în loc să exprime o dimensiune *obiectivă* în raport cu materia epistemică, ar fi *total* determinat de *scopurile și interesele oamenilor*.

W. James a încercat să se delimiteze de abordările *corespondenței* doar ca *esență* a adevărului. În fond, el ar fi împărțat ideea adevărului corespondență (*acord cu realitatea*), dar *acord* și *realitate*, în viziunea sa, prezentau opțiuni inacceptabile. Dacă o idee ar fi în acord cu realitatea atunci când ea *copie* un obiect, atunci ar rezulta că adevărul este o relație doar *statică, o stare inertă a minții*. W. James insista asupra faptului că adevărul are, în primul rând, o importanță vitală și nu este doar o valoare epistemică ca indicator al gra-

dului de cunoaștere. O judecată se consideră adevărată în măsura în care este verificată și validată în practică, conduce la rezultatele scontate și orientează acțiunea către succes. Posesia adevărului nu mai este înțeleasă drept starea finală a procesului cognitiv. Orice investigație cognitivă are drept scop nu *cunoașterea de dragul cunoașterii*, ci procurarea unor instrumente necesare rezolvării problemelor vitale ale unei comunități. Adevărul nu mai este o valoare în sine, ci reprezintă cel mai important *instrument* prin care anumite probleme vitale își găsesc soluția. Așadar, pentru W. James ideea conform căreia o judecată adevărată este *în acord cu realitatea* înseamnă următorul: «A fi de acord», în cel mai larg sens, cu o realitate *nu poate să însemne decât a fi condus direct către ea sau în împrejurimile ei, sau a fi pus într-un asemenea contact funcțional cu ea încât să o mânuiești pe ea sau ceva legat de ea, mai bine decât dacă nu ai fi de acord cu ea*. Prin urmare, o credință este *în acord cu realitatea* nu atunci când această credință copie realitatea, este un fel de tablou al acesteia, ci atunci *când ne conduce, când ne ajută să intrăm în contact cu realitatea vizată*. Cu alte cuvinte, o credință adevărată reprezintă acea regulă de acțiune ce ne ajută să interacționăm în mod adecvat cu obiectele realității materiale (naturale sau sociale) de care suntem direct interesați. Credințele adevărate ne ajută să ne adaptăm mediului în care trăim. Deci, pentru W. James, adevărul nu este decât *un nume colectiv pentru procese de verificare așa cum sănătate, bogăție, putere etc. sunt nume pentru alte procese legate de viață și care sunt de asemenea urmărite pentru că merită să fie urmărite*.

Specialiștii în domeniul filosofiei practice consideră că adevărul-utilitate poate fi caracterizat drept un adevăr „instrumental”: *cu cât deținem mai multe judecăți adevărate, cu atât deținem mai multe instrumente pentru a rezolva problemele generate de mediul în care trăim*. Acest adevăr se conține în aceea mulțime de propoziții care redau factorii ce conduc cu succes acțiunea și care prin acesta (adică prin succes) au fost verificate. Când W. James vorbește despre acestea, el nu echivalează *a fi adevărat* cu *a fi confirmat* sau cu *a fi verificat*, ci doar oferă o modalitate prin care sunt presupuse toate cazurile în care o propoziție a fost confirmată sau verificată. În acest context, se are în vedere că folosirea lui *adevărat* este o modalitate de a face economie în gândire, în exprimare și în acțiune și, implicit, reprezintă modul de a se indica valoarea unei propoziții. R. Rorty spune că W. James a folosit termenul *adevărat* ca pe un termen de laudă, de aprobare și nu ca pe un termen explicativ, ca pe unul care ar fi putut să lămurească, de pildă, de ce aveau succes cei ce dețineau credințe adevărate.

Meritul teoriei propuse și apărute de W. James este acela de a fi cercetat coraportul dintre adevăr și interesele unei comunități. Aceasta, însă nu ar însemna că interesele comunității ar face o propoziție adevărată, ci ar sublinia că o propoziție adevărată poate fi un instrument util doar în funcție de o anumită situație, de un anumit context sau de un anumit interes. W. James scria că *un adevăr trebuie întotdeauna preferat unui neadevăr atunci când ambele se referă la aceeași situație; când nu există legătură cu situația, adevărul este la fel de puțin o datorie ca și neadevărul*. Deci adevărul nu trebuie prețuit pentru faptul că el ar fi ceva valoros în sine. O propoziție pe care o numim *adevărată* este valoroasă doar pentru că, în anumite situații, ne poate ghida cu succes și, în felul acesta, putem rezolva o problemă sau apăra un interes. Dar propoziția respectivă nu ne ghidează corect pentru că ar fi adevărată, ci noi o

etichetăm drept *adevărată* tocmai pentru că ne-a ghidat corect. Încercarea cea mai cunoscută de a lega adevărul de interesele unei comunități îi aparține filosofului neo-pragmatist R. Rorty. Considerațiile sale trebuie privite în contextul efortului pe care l-a întreprins de a depăși filosofia înțeleasă ca epistemologie și înțelegerea adevărului drept problemă centrală a acesteia, problemă ce ar putea fi rezolvată prin teorii sau argumente. Teoriile sau explicațiile asupra naturii adevărului s-au născut, crede R. Rorty, din faptul că filosofii clasici au fost prizonierii unei anumite reprezentări. Această reprezentare postulează existența a două domenii ontologic-distincte: pe de-o parte credințele, pe de alta non-credințele sau stările de lucruri. Reprezentarea acestor două domenii, spunea filosoful neo-pozitivist, ne permite să ne imaginăm adevărul drept o relație între anumite credințe și anumite non-credințe care (a) are o natură non-cauzală și (b) trebuie să fie «corect analizată» înainte de a putea respinge (sau ceda victoria) scepticului epistemologic. Pentru a scăpa de această reprezentare aptă să creeze iluzii teoretice, ce au condus în timp la încercări nenumărate de a construi o teorie a adevărului, R. Rorty recomandă adoptarea a patru principii pragmatiste:

- (1) «Adevărat» nu are nici o utilizare explicativă;
- (2) Înțelegem tot ceea ce e de știut despre relația credințelor cu lumea atunci când înțelegem relațiile lor cauzale cu lumea (...);
- (3) Credințele nu sunt «făcute adevărate» de către lume;
- (4) Dezbaterile dintre realism și anti-realism nu au nici un rost, căci ele presupun ideea inconsistentă și înșelătoare de credințe «făcute adevărate».

În viziunea lui R. Rorty, adevărul nu necesită o teorie deoarece *adevărat* nu desemnează o trăsătură intrinsecă a anumitor propoziții și nici nu explică ceva. Credințele noastre despre lume pot fi explicate fără rest prin relațiile lor cauzale cu stările de lucruri la care se referă. Dacă spunem despre o credință că este *adevărată*, acest fapt nu poate fi explicat prin invocarea unei relații speciale pe care acea credință ar avea-o cu lumea. Lumea nu poate face vreo credință să fie adevărată și nici nu ne poate constrânge în a desemna o credință drept *adevărată*. Când spunem despre o credință că este adevărată nu facem o judecată despre o anume esență a ei sau despre o relație non-cauzală pe care ar întreține-o cu lumea, nu ne referim la o entitate esoterică, ci îi aducem o laudă, îi facem un compliment sau ne manifestăm aprobarea față de ea.

Adevărul fiind doar o simplă *laudă* adusă unei propoziții, este cu totul nepotrivit să ne întrebăm care ar fi *natura adevărului* sau să încercăm să elaborăm o teorie prin care să încercăm să răspundem la întrebarea *Ce este adevărul?*. Dacă numim anumite propoziții drept adevărate, aceasta se întâmplă doar prin *acordul neforțat* al membrilor unei comunități. Niciodată, spune R. Rorty, nu ne vom putea ridica deasupra *tuturor comunităților reale și posibile* pentru a ajunge la *corespondența cu realitatea așa cum este ea în sine*, pentru a atinge adevărul.

Conform concepțiilor pragmatiste, a spune adevărul nu înseamnă a face o afirmație metafizică despre legătura dintre rațiunea umană și natura lucrurilor. Înseamnă doar a spune că cel mai bun mod de a descoperi ce să credem este acela de a asculta cât mai multe sugestii și argumente posibile. Așadar, adevărul nu este numele unei relații de un tip special între *rațiune* și *esența lucrurilor*, ci o modalitate prin care o comunitate își exprima *acordul* cu privire la anumite propoziții.

În privința teoriei pragmatiste a adevărului, propusă de W. James, e de menționat că ea, fiind una non-metafizică nu presupunea, că adevărul ar avea vreo esență sau vreo natură anume. Ea nu este o teorie care ar pune la îndemână criterii ale adevărului, ci, mai degrabă indicații cu privire la utilizarea lui *adevărat*. Sunt numite adevărate acele propoziții ce ne-au ghidat corect într-o anumită situație, ne-au condus cu succes către un anumit fapt. W. James preciza că propozițiile sunt numite *adevărate* pentru că ne-au ghidat corect, și nu ne-au ghidat corect pentru că sunt adevărate. Cu alte cuvinte, adevărul se referă la modul de soluționare efectiv o problemă practică, de a alege *just* calea spre succes.

În concluzie, putem să definim adevărul-utilitate drept o specie de adevăr-pragmatic (și nu adevăr de ordin epistemic) ce caracterizează acțiunile, deciziile, faptele etc. din punct de vedere al eficienței, gradului lor de utilitate. Așadar, adevărul-utilitate este o formă de *justețe* a activității teleologice, tip *veridic* de a acționa, linie *justă* de activitate care ne asigură un grad înalt de *eficiență*.

TEORIA SEMANTICĂ A ADEVĂRULUI

Teoria semantică a adevărului este una de factură lingvistică. Ea nu mai pleacă de la presupunerea că adevărul ar fi o relație dintre o judecată și realitatea materială. Filosoful și logicianul polonez A. Tarski a propus o variantă de interpretare semantică a adevărului-corespondență. În această variantă, o propoziție adevărată este aceea în care se afirmă aceea ce corespunde cu starea de lucruri. La prima vedere, definiția adevărului pare a fi de origine aristotelică. A. Tarski scria că *adevărul unei propoziții constă în concordanța (sau în corespondența) ei cu realitatea*. Adică, o propoziție va fi socotită adevărată dacă desemnează o stare reală de lucruri, o stare de lucruri care există. Dar A. Tarski consideră că astfel de definiții ale adevărului sunt neclare și pot să genereze neînțelegeri. Pentru a elimina eventualele neînțelegeri, el ia în discuție următoarea propoziție: „«Zăpada este albă» dacă și numai dacă zăpada este albă”. Expresia «zăpada este albă» apare în partea stângă a *echivalenței* (ce are sensul *dacă și numai dacă, ... atunci*) între semnele citării, pe când în partea dreaptă apare fără aceste semne. În partea dreaptă avem *propoziția* ca atare, iar în partea stângă – *numele* acestei propoziții. Așadar, problema *epistemică* a adevărului ca raport dintre conținutul enunțului „Zăpada este albă” (entitate rațională) și starea reală a lucrurilor (entitate ontică) a fost substituită cu raportul dintre *numele* unei propoziții (metalimbaj) și conținutul, adică *semnificația* propoziției (limbaj). Altfel spus, problema *gnoseologică* a fost redusă la una de ordin *semantic*. În acest caz, recurgem la anumite convenții cu privire la utilizarea oricărui limbaj și anume: în orice discurs despre un obiect trebuie a întrebuița numele obiectului, iar nu obiectul însuși. Din punct de vedere semantic, dacă dorim să spunem că o propoziție este adevărată, trebuie să utilizăm numele acestei propoziții și nu propoziția însăși. Odată stabilite aceste lucruri, A. Tarski propune ca o propoziție oarecare să fie înlocuită cu un simbol, de pildă, litera „p”. Și atunci vom obține o schemă formală: „p” este adevărat dacă și numai dacă p este adevărat. Construim numele acestei propoziții și îl înlocuim cu o altă literă, de pildă „X”. Acum ne putem întreba cu privire la relația logică dintre propozițiile X este adevărat” și „p”. Cu alte cuvinte, A. Tarski susține următoarea echivalență: (T) *X este adevărat dacă și numai dacă p*. Specialiștii în domeniile logicii, filosofiei și lingvisticii au înțeles că echivalența de forma (T) nu este o definiție a adevărului și nici o formulare filosofică din care să rezulte ceva cu privire la natura adevărului.

Așadar, rezultatul cel mai clar pe care l-a obținut A. Tarski nu se referă la definirea adevărului, ci este legat de precizarea tipului de limbaj în care poate să apară termenul „adevăr”, de precizarea diferențelor între limbajul în care este formulat verdictul cu privire la adevărul unei propoziții și limbajul în care este formulată propoziția în sine. A. Tarski scrie: „Definiția însăși și toate echivalențele implicate de ea trebuie să fie formulate în metalimbaj. Pe de altă parte, simbolul «p» din (T) stă pentru o propoziție oarecare a limbajului obiect. De aici rezultă că fiecare propoziție care apare în limbajul obiect trebuie să apară și în metalimbaj. Cu alte cuvinte, metalimbajul trebuie să conțină limbajul obiect ca o parte a sa”. Deci A. Tarski lămurește faptul că termenul „adevărat” nu poate să apară în limbajul obiect, ci doar în metalimbaj.

Contribuțiile reale ale lui A. Tarski se reduc la distingerea diverselor tipuri de limbaje ce intervin în discuțiile despre adevăr, dar nu și în soluționarea problemei epistemice (adică de ordin filosofic) a adevărului. Distincțiile dintre *limbajul obiect* și *metalimbaj* ne permite să formulăm enunțuri mai corecte din punct de vedere formal atunci când folosim termenul *adevăr*, dar nu ne lămurim mai bine ceea ce este însăși adevărul. În acest context, H. Putnam spune că, în ciuda măreței contribuții cu caracter tehnic a lui Tarski, opera sa nu explică nimic cu privire la noțiunea de adevăr.

Dezvoltări ulterioare de astfel de teorii se întâlnesc la mai mulți autori (P. F. Strawson, W. V. Quine, D. Davidson ș. a). Faptul că teoria adevărului semantic nu a fost în stare să rezolve problema adevărului epistemic explică motivul pentru care, constată specialiștii, astăzi are loc o revenire a unor filosofi (spre exemplu, J. Searle), prin noi argumente, pe pozițiile teoriei adevărului-corespondență (A se vedea: Вейнгартнер 2005).

CONCEPTE NOI DE ADEVĂR

Cercetând actele de comunicare, validitatea raționamentelor normative, justetea acțiunilor și hotărârilor judecătorești ș.a., unii filosofi contemporani au formulat și au pus în circulație specii noi de adevăruri: *adevăr-consensual (convențional)*, *adevăr-veracitate*, *adevăr-justețe* ș. a. Unul dintre autorii concepțiilor respective este filosoful german J. Habermas. În lucrările sale „Preliminarii la o teorie a competenței comunicative” și „Teorii ale adevărului”, publicate în antologia „Cunoaștere și adevăr”, J. Habermas analizează patru clase de pretenții originare de validitate: *inteligibilitatea*, *adevărul*, *justetea și veracitatea*; această conexiune prezintă specificul raționalității ce se manifestă în acțiunile, normele, actele de comunicare etc. Analizând conceptul de adevăr, J. Habermas ajunge la concluzia că adevărul se referă nu numai la enunțuri, ci și la intenții, trăiri de certitudine ș.a. Susținerile, spune el, pot fi examinate în discursul teoretic, normele – în cel practic. De aceea, consideră J. Habermas, „o teorie consensuală a adevărului trebuie, în consecință, să se refere nu numai la adevărul enunțurilor, ci, de asemenea, la justetea ordinelor și a aprecierilor” (Habermas 1983: 418). Un „joc de vorbire” în care se schimbă acte de vorbire coordonate este însoțit de un *consens tacit*. „Acest consens constă în reciproca recunoaștere a cel puțin patru pretenții de validitate pe care vorbitorii competenți le ridică reciproc cu fiecare dintre actele lor de vorbire: se pretinde inteligibilitatea exprimării, adevărul părții sale de conținut propozițional, justetea părții sale performative și veracitatea subiectului vorbitor” (Idem).

J. Habermas consideră că adevărul consensual trebuie să fie de altă natură decât cel *ontologic*. Conform teoriilor ontologice, scrie el, enunțurile sunt adevărate atunci și numai atunci când sunt conforme realității, redau realitatea sau chiar o oglindesc, sunt izomorfe realității. Dar termenului „realitate”, consideră J. Habermas, nu-i putem atașa un alt sens decât cel pe care îl implicăm în enunțurile adevărate asupra stărilor de fapt existente. Nu putem introduce conceptul de realitate independent de termenul „enunț adevărat” (a se vedea: Idem: 209). De aceea, continuă el, un răspuns neontologic la problema înțelegerii între comunicanți „îl îngăduie *teoria consensuală* a adevărului. Potrivit acestei teorii, îmi este permis să atribui un predicat unui obiect atunci și numai atunci când fiecare altul care *ar putea intra* într-o conversație cu mine *ar atribui*, de asemenea, același predicat aceluiași subiect. Pentru a deosebi enunțurile adevărate de cele false eu mă raportez la judecata altuia și anume la judecata tuturor celorlalți cu care eu aș putea purta o convorbire... Condiția adevărului enunțurilor este acordul potențial al *tuturor* celorlalți. Fiecare dintre ceilalți ar trebui să se poată convinge că eu atribui obiectului predicatul *p* în mod îndreptățit și ar trebui apoi să mă poată aproba.” (Idem). Așadar, îmi „este permis să susțin *p* despre *x*, dacă oricare alt om care judecă competent ar fi în această privință de acord cu mine” (Ibidem). O *verificare adecvată*, în legătură cu problema în cauză, trebuie realizată, de asemenea, în discurs, al cărui rezultat depinde, la rândul său, de un consens al participanților. Observația, consideră filosoful german, este una dintre metodele alese „în mod neconvențional pentru verificarea observațiilor empirice și pentru constituirea unui consens asupra enunțurilor corespunzătoare”; interogația este o altă „metodă neconvențional aleasă pentru examinarea susținerilor empirice și pentru instituirea unui consens asupra valorii de adevăr a enunțurilor corespunzătoare” (Idem: 212, 213). În concluzie, un consens între partenerii de convorbire, care judecă adevărul enunțurilor, constituie astfel un criteriu suficient al adevărului, dacă partenerii de convorbire sunt judecători competenți, iar competenți sunt doar acei „raționali”. J. Habermas îi numește „raționali” pe toți aceia „care aleg căi necondiționale de verificare a susținerilor empirice, adică pe cei care sunt capabili de observație și interogație” (Idem: 213). Dar „rațional”, continuă el, nu este o proprietate empirică (asemenea lui „roșu”, „gros”, sau „puternic”).

Pentru a caracteriza raționalitatea ce se manifestă în actele de comunicare, J. Habermas propune o valoare subiectivă a exprimărilor vorbitorului, pe care o vom numi *adevăr-veracitate*. Filosoful german spune: „Consider că are pe deplin sens să mărturisim raționalitatea unui vorbitor prin *veracitatea exprimărilor sale*. Au atributul veracității exprimările unui vorbitor atunci când el nu îl înșală pe altul și nici pe sine. Veracitatea exprimărilor rezidă într-o altă dimensiune decât *adevărul enunțurilor*. Actele de vorbire pe care noi le-am introdus ca reprezentative se raportează la veracitatea exprimărilor. Cu ajutorul lor obținem distincția fundamentală dintre esență și fenomen și prevenim cu aceasta iluzia specifică pe care vorbitorul o întreține cu privire la sine și cu privire la alții, atunci când reifică sau volatizează în intangibil identitatea proprie sau a celui din fața sa” (Idem: 215).

Analizând condițiile ce ar permite a califica o exprimare drept veridică, J. Habermas spune: „Un vorbitor se exprimă cu veracitate atunci când el gândește efectiv intențiile pe care le face cunoscute când înfăptuiește actul său de vorbire, și nu înșală pe altul sau pe

sine – atunci când, de exemplu, ține de promisiunea pe care el o dă sau vrea să apere o susținere pe care el o face, sau dă o avertizare, pe care o exprimă cu bune temeiuri și în intenția de a evita urmările dăunătoare” (Ibidem). J. Habermas propune a socoti că „o exprimare are atributul veracității atunci când vorbitorul urmează efectiv regulile care sunt constitutive pentru înfăptuirea unui act de vorbire, mai ales pentru datorita de a satisface, în cazul dat, condițiile de seriozitate implicite. Pentru a decide *veracitatea exprimărilor recurgem* așadar la *justețea acțiunilor*” (Idem: 216).

Așadar, ideea adevărului consens „pretinde participanților la un discurs capacitatea de a distinge cu siguranță între ființă și aparență, esență și fenomen, a fi și a trebui, pentru a judeca competent adevărul enunțurilor, veracitatea exprimărilor și justețea acțiunilor” (Idem: 218).

O analiză atentă a conținutului adevărului-consensual ne-ar permite a-l califica drept o specie de adevăr-coerență, cu conținut neformal, iar adevărul-veracitate ar putea fi considerat drept o specie a adevărului-corespondență, ce se referă nu la obiecte materiale sau ontice, ci la entități ideatice (factori de conștiință, convingeri, opinii etc.). În privința adevărului-justețe ar trebui efectuate cercetări mai profunde. Juste pot fi nu numai fapte, ci și hotărâri, judecăți evaluative (de valoare) ș.a. Spre exemplu, o hotărâre judecătorească nu poate fi considerată *adevărată* (în sens de adevăr-corespondență), ci doar *justă*, deoarece corespunde nu doar stării de fapt, legăturii cauzale, ci și cerinței legale (prevăzute de normele dreptului pozitiv); concluziile ce sunt formulate în sentință trebuie să corespundă principiilor și regulilor gândirii corecte, adică trebuie să fie în acord cu adevărul-validitate, iar *convingerea intimă* a judecătorului (fără de care nu poate fi luată o hotărâre judecătorească) este o componentă cu caracter subiectiv (un fel de adevăr-veracitate) a adevărului-justețe.

În concluzie, considerăm că toate tipurile de adevăr (analizate în această lucrare), ce au fost gândite pentru a substitui adevărul-corespondență, devin specii, aspecte complementare etc. ale acestuia.

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Adevărul a fost și continuă să rămână o valoare epistemică fundamentală pentru toate domeniile de activitate – economică, politică, socială ș.a. Adevărul se materializează în valori (pozitive) concrete, adică produce efecte pozitive numai atunci când la „vectorul” acestuia se adaugă „vectorul” pozitiv al eforturilor ghidate de anumite interese (individuale sau colective). În caz contrar, se întâmplă ceea ce ne spune următorul proverb: *prietenii adevărului nu au prieteni*.

În lucrare de față nu au fost analizate unele dintre aspectele importante ale teoriei adevărului (ce sunt expuse în manualele de filosofie), spre exemplu, caracterul *concret* (caracteristică esențială a adevărului), „*dinamica*” (procesualitatea), adică unitatea dintre conținutul *relativ și absolut* al adevărului ș. a. Scopul acestei lucrări, a fost următorul: cei care sunt interesați de cunoașterea teoriilor despre adevăr (studenții, masteranzii etc.) să poată distinge între diferite tipuri și specii de adevăr (adevăr-ontic, adevăr-corespondență, adevăr-validitate, adevăr-coerență, adevăr-utilitate, adevăr semantic, adevăr consensual, adevăr-veracitate, adevăr-justețe) și să le interpreteze corect în activitatea cognitivă și teleologică concrete.

SURSE BIBLIOGRAFICE

1. Colțescu, Viorel, *Istoria filosofiei: epoca veche, medie și modernă*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2002.
2. Habermas, Jürgen, *Cunoaștere și comunicare*, București, Editura Politică, 1983.
3. Kant, Immanuel, *Critica rațiunii pure*, Ed. a 3-a, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.
4. Kant, Immanuel, *Logica generală*, București, Editura TREI, 1996.
5. Russell, Bertrand, *Problemele filosofiei*, București, Editura BIC ALL, 2004.
6. Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, București, Editura Humanitas, 2001.
7. Вейнгартнер, Пауль, *Фундаментальные проблемы истины*. Пер. с англ., М., Изд. «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2005.
8. Гегель, Г. В. Ф., *Работы разных лет. Т.2*, М., Изд. «Мысль», 1971.
9. Поппер, Карл Р., *Объективное знание. Эволюционный подход*. Пер. с англ., М., Изд. Эдиториал УРСС, 2002.
10. *Философия: учебник / под ред. А. Ф. Зотова, В. В. Миронова, А. В. Разина*, 4-е изд., М., Изд. Академический Проект; Трикста, 2007.

ÎNVĂȚĂTURA ILUMINIȘTILOR FRANCEZI DESPRE IDEOLOGIE – DOUĂ LINII DE EVOLUȚIE

Valeriu PARNOVEL

L'article représente une interprétation complémentaire à celle existante déjà sur le principe des illuministes français concernant l'idéologie. De règle elle est considérée comme base de la compréhension contemporaine de l'idéologie. Cette compréhension a de la raison, même si elle ne peut pas être considérée définitive et exhaustive. Elle ne comprend pas le phénomène historique consigné totalement, mais reflète seulement sa dernière phase de conception. La phase initiale de conception du principe de l'idéologie a généré un autre phénomène contemporaine, le compartiment de la philosophie sociale «La sphère spirituelle de la société», de la problématique correspondante.

Învățătura iluminiștilor francezi despre ideologie este prezentată în literatura de specialitate doar în calitate de izvor al conceperii contemporane a ideologiei și, respectiv, a problematicii corespunzătoare. În principiu, o asemenea viziune este justificată, deși ea nu poate fi considerată exhaustivă și definitivă. În primul rând, această reprezentare nu exprimă și nu cuprinde istoria fenomenului menționat în totalitate, ci reflectă doar ultima lui fază de dezvoltare. Chiar la etapa implementării active a învățaturii despre ideologie ea a fost „detronată” din postura de formațiune „regală” la una de „rând”, de însemnătate ramurală și tratată în continuare (până în prezent) ca un fenomen romantic, eronat, îndepărtat de realitate și adevăr. Astfel, ideologia începe să se considere deja o formațiune atașată la grupuri sociale și, respectiv, conexată cu interesele lor corporative. Dar, până la perceperea dată, circa două decenii a predominat o viziune exagerată asupra ideologiei, o disciplină fundamentală, bază teoretică a tuturor științelor și activităților. În al doilea rând, anume această viziune exagerată, cum se va demonstra în continuare, își are linia sa proprie de dezvoltare. Ea constă în faptul că a generat apariția unui areal nou de studiu al filosofiei sociale, numit către sfârșitul secolului al XX-lea „Sfera spirituală a societății” și, respectiv, a problematicii similare. Acest enunț poate fi ilustrat din punct de vedere istoric.

Filosofia secolului al XVII-lea a fost preocupată, în mare măsură, de gnoseologie, elaborând o problematică amplă și profundă ce a condus la instituirea compartimentului corespunzător. În secolul următor, iluminiștii francezi înfăptuiesc prima divizare a gnoseologiei, dezlipind din conținutul ei un bloc de chestiuni ce ține de fenomene spirituale, de funcționarea și rolul lor în societate și istorie. Totodată, ei dezvoltă acest bloc de chestiuni, îi acordă un statut autonom, denumindu-l cu un termen special elaborat, *ideologie*. Dar, de la bun început ea va suferi o divizare în două tipuri de sesizare și cercetări: ideologie în sens îngust, ce constituie, de fapt, complexul contemporan de investigații, și ideologie în sens larg (dar nu cel inițial). Într-un răstimp scurt ultima direcție de concepere a ideologiei s-a soldat cu un volum vădit de investigații, care odată cu instituționalizarea filosofiei sociale se cristalizează într-un domeniu aparte de cercetare al ei – sfera spirituală a societății. Această ilustrație face evident intenția lucrării de față de a iniția o evaluare mai largă, paralelă la cea existentă a învățaturii iluminiștilor francezi despre ideologie.

Așadar, lucrarea de față este bazată pe ideea că dezvoltarea ulterioară a învățaturii în cauză are două linii de evoluție. Prima dintre ele constituie perceperea contemporană, evidențiată în literatura de specialitate deja de două secole, cunoscută bine de comunitatea academică și denumită în lucrarea de față ca *investigația ideologiei în sens îngust*, adică ca fenomen de nivel ramural. Această linie de evoluție a devenit obiectul cercetării de mult timp și este reprezentată de elaborările lui K. Marx, M. Weber, E. Durkheim, V. Pareto, M. Scheler și alte nume celebre. Direcția menționată de studiu este reprezentată cu un spectru larg de lucrări, printre care se evidențiază opere de autoritate și epocale (spre exemplu, K. Mannheim, *Ideologie și utopie*, Bonn, 1929; R. Aron, *The industrial society: Three essays on ideology and development*, N.Y.: Bentam Books, 1967; D. Bell, *The end of ideology: On the exhaustion of politic ideas in the fifties*. Boston: Harvard University Press, 1988; T. Eagleton, *Ideology*, Z.-N.Y., 1991) [10, 15]. Conținutul acestei linii de evoluție este, de fapt, povestea disputei intelectuale între cei care cred că este posibil de a construi o știință obiectivă a societății, pe de o parte, iar, pe de altă parte, cei care neagă o asemenea posibilitate. Cu alte cuvinte, axa liniei întâia de evoluție constituie subiectul despre *cunoaștere, adevăr, știință*. A doua linie de evoluție poate fi denumită în mod condiționat *o continuare a cercetării ideologiei în sensul ei larg* (dar în totalitate, nu în accepțiunea ei inițială). Conceperea respectivă poate fi considerată o variantă a percepției inițiale a ideologiei, deoarece ele sunt, din punct de vedere conceptual, destul de aproape, deși, până la urmă, nu coincid. În literatura de specialitate linia a doua nu este luată în seamă, a rămas în umbră, mai precis, nu este conceptualizată, deși se manifestă vădit în filosofia marxistă. La cele spuse putem să adăugăm faptul că linia în cauză se conturează abia acum, în legătura cu investigațiile de sistematizare și valorificare a cercetărilor cu privire la devenirea domeniului „Sfera spirituală a societății”. În contextul respectiv de idei, învățătura iluminiștilor francezi despre ideologie poate fi considerată ca prima valorificare a viziunilor asupra viitorului compartiment despre sfera spirituală a societății. Astfel, în lucrarea de față se face încercarea de a scoate în evidență, de a conceptualiza perceperea conform căreia ideologia mai are o direcție de evoluție, care, de fapt, este altceva decât linia „cunoaștere, adevăr, știință”. Această linie este lipsită de distincția dintre știință și ideologie, posedă un conținut propriu, nou și anume, corelația dintre ideologie și geneza compartimentului „Sfera spirituală a societății”. În continuare se va întreprinde o tentativă de a schița un tablou general al mersului acestei linii de evoluție.

Termenul de „ideologie” începe a fi utilizat la cumpăna secolelor XVIII-XIX în Franța. El este lansat în circuitul științific datorită creației și activității unui grup de filosofi, istorici, economiști, oameni politici francezi (A. Destutt de Tracy, P. Cabanis, C. Volney, D. Garat, Daunon ș.a.). Ei activează în două intervale de timp scurte și consecutive, din punct de vedere cronologic, care, din punct de vedere conceptual, reprezintă epoci istorice aparte: perioada Revoluției franceze și epoca lui Napoleon Bonaparte. Aceste intervale istorice condiționează și desemnarea cercului respectiv de activiști pe tărâm social: uneori *iluminisții târzii*, în virtutea apartenenței conceptuale la Iluminismul francez, cu toate că din punct de vedere cronologic, se află în afara lui, în alte cazuri *Grupul ideologilor*, nume dat de Napoleon în perioada de decadență a activității lor.

Pentru prima dată termenul de ideologie este utilizat în opera economistului, filosofului, omului politic A. Destutt de Tracy (*Studiul facultății de cugetare*, 1794-1796). El propune a denumi astfel o disciplină nouă, știința despre originea ideilor și rolul lor în societate, fundamentată în prealabil cu o cercetare vastă. Ceva mai târziu, câțiva exponenți ai viitorului cerc își declară învățătura sa ideologică: C. Volney (*Principiile fizice ale moralității*, 1796), Destutt de Tracy (*Elemente de ideologie*, vol. 1-4, 1801-1815), P. Cabanis (*Raporturile dintre natura fizică și cea morală a omului*, 1802). Totuși, locul de frunte printre ei îi revine lui A. Destutt de Tracy, deoarece el efectuează o argumentare multilaterală a inițiativei respective. Comun pentru toți este faptul că exponenții sus-menționați erau siguri că au creat o disciplină fundamentală nouă, știință ce, în viziunea lor, dezvăluie legile universale ale apariției și funcționării ideilor în societate, considerate de ei forță determinantă a dezvoltării sociale. Ei își imaginau ideologia ca o investigație pur rațională, eliberată de prejudecăți religioase și metafizice, ca un mijloc ce ar constitui fundamentul unei societăți fericite și bazate pe drept. În opinia iluminiștilor târzii, o astfel de disciplină trebuie plasată la temelia științelor și activității, în primul rând, a politicii, economiei, eticii, pedagogiei, garantând la sigur realizarea lor rodnică. Anume asemenea idei sugerează enunțul lui P. Cabanis, conform căruia ideologia „trebuie să aibă în prezent sau pe viitor o aplicație nemijlocită la activitatea filosofului, moralistului și legislatorului”.

Apariția unei asemenea științe corespundea spiritului vremii respective, constituind un produs firesc al tradițiilor iluministe, ce-i drept, plasat deja în circumstanțe istorice noi. Așadar, revoluția burgheză s-a săvârșit, puterea politică a fost preluată, la ordinea zilei au fost înaintate chestiuni pur practice: crearea unei orânduiri sociale noi în conformitate cu cerințele declarate anterior. În plus, lupta îndelungată a stării a treia pentru democratizarea societății franceze, înfăptuirea impresionantă a acestui deziderat demonstau în mod evident rolul activ al ideilor, manifestau valoarea lor ca mijloc viguros de influență și de pârghie eficace a puterii. În anul 1795, deci, îndată după revoluție, se creează *Institutul național al Franței*, cea mai superioară instituție științifică, care unea cei mai dotați savanți și filosofi și avea scopul de a consolida și ameliora societatea burgheză recent apărută. Destutt de Tracy activa în cadrul *Secției științelor politice și morale*, lucrând asupra unui program nou al învățământului național. El considera că acest program trebuie fundat neapărat pe principiile ideologiei, știința nouă despre rolul ideilor, fapt ce, chipurile, ar putea asigura realizarea obiectivelor preconizate.

Este evident faptul că în cazul respectiv pe deplin se repetă iluzia iluminiștilor cu privire la rolul exagerat al ideilor în viața socială. Întrucât se considera că ele cârmuiesc omul și lumea sau, altfel zis, ideile pot totul, asemenea reprezentare și orienta în mod iluzoriu, chipurile, pentru o activitate rodnică este necesar de a avea doar idei bune. Însă, această iluzie de mare amploare adepții învățăturii în cauză o aprofundează. Fiind convinși că ei cunosc și mecanismul de obținere a ideilor, și legile lor de funcționare, rămânea, în viziunea lor, de a le pune la baza activităților sociale și mersul lor reușit va fi garantat. Cu alte cuvinte, învățătura despre ideologie constituie, de fapt, o readucere a reprezentărilor iluministe despre rolul determinant al ideilor în societate la un final logic.

E notoriu faptul că ideologia ca învățătură despre idei a repetat pe deplin nu numai iluzia iluministă, ci și soarta ei. În curând, iese în evidență divergența pronunțată cu realita-

tea socială, ignorarea interesului în calitate de forță motrică a ei, ia ființă dezamăgirea în puterea ideilor, renunțarea, mai larg, ponegrirea învățaturii ce era cândva proslăvită. Acest lucru l-a înfăptuit în mod public Napoleon Bonaparte. La început de cale el împărtășea viziunile iluminiștilor, susținea activitatea *Institutului național*, chiar se mândrea cu faptul că este membrul ei de onoare. Însă, după descreșterea euforiei revoluționare, a slăbirii pledoariei față de liberalismul politic și orânduirea republicană, dar mai ales, după condamnarea pretențiilor despotice ale lui Napoleon de către colaboratorii instituției menționate, foștii adepți devin adversari ideatici, se transformă în părți beligerante. Și totuși, acest fapt rămâne, în mare măsură, doar un pretext. În viziunea noastră, cauza faptelor descrise se află, totuși, în natura iluzorie a ideologiei ca știință fundamentală. Fiind preocupat de probleme reale ale vieții sociale, inclusiv și de cele politice, Napoleon nu putea să nu se convingă de faptul că învățătura despre ideologie posedă un conținut abstract, speculativ relativ la tratarea genezei reprezentărilor. Este rațional de a admite că pentru Napoleon devine evident faptul că politica reală nu poate fi dedusă din principiile speculative ale ideologiei. Astfel, Napoleon poate fi considerat primul analist și critic rezonabil al ei, fiind primul, care scoate la iveală divergența științei declarate cu realitatea, ce-i drept, formulează acest dezacord ca un conflict între politică și ideologie, altfel zis, le contrapune.

Atitudinea revizuită față de învățătura menționată se întruchipează și terminologic. Astfel, inițiatorii ideologiei au fost declarați doctrinari, idealști romantici, metafizici confuși ce au o influență obscură asupra acțiunilor practice clare ale deținătorilor de putere. În aceste circumstanțe se înfiripează semnificația negativă a termenului „ideolog”, denumirea de Grupul ideologilor obține un sens similar. Același destin îi revine și conceptului de ideologie. Ea este comparată cu o metafizică nebuloasă, deci, obține un sens la fel negativ, peiorativ, este declară pseudoștiință, fenomen, egalat cu erori comise în mod intenționat. Către anul 1812 semnificația inițială a tot ce ține de ideologie a fost totalmente revizuită. De acum încoa, prin ideologie se subînțelege un fenomen de rang ramural, lipsit de valoare științifică, fenomen ce exprimă interese de grup sau corporative. Astfel, în sesizarea de față este prezent embrionul priceperii contemporane despre ideologie, fapt ce semnifică deja startul unei etape noi în utilizarea acestui concept [despre geneza ideologiei a vedea 2, 6, 15]. Un exemplu grăitor în această ordine de idei constituie lucrarea lui K. Marx și F. Engels *Ideologia germană*, elaborată peste trei decenii după (1844-1846). În unison cu Napoleon, ei utilizează semnificația negativă a ideologiei, iar reieșind din modalitatea respectivă de abordare, elaborează un termen nou, mod de gândire ideologic. Ambele noțiuni erau tratate ca „conștiință falsă”, deci, ca modalități de gândire intenționat eronată, tipice unor grupuri ideatice din Germania („tinerilor hegelieni” ș.a.).

Dezvoltarea ulterioară a semnificației înguste a ideologiei cunoaște numeroase variante. Ele sunt fixate și descrise, cum deja s-a menționat, în lucrările lui K. Mannheim, T. Eagleton ș.a. [10]. Dar viziunile respective, cum s-a declarat din start, nu epuizează evoluția fenomenului de ideologie, nu se raportează la subiectul lucrării de față. Ținta analizei întreprinse constituie metamorfozele sensului ideologiei apropiat de cel inițial, transformările ce alcătuiesc, în ansamblu, o istorie proprie, aparte de cea știută. Aceste transformări au fost remarcate în lucrarea de față ca linia a doua de evoluție a ideologiei.

După cum ne demonstrează practica investigațiilor științifice din acest domeniu, în pofida faptului că s-a instaurat o tradiție dominantă, sensul inițial al ideologiei nu s-a dat uitării. El periodic se reproduce, atât în filosofie, cât și în științele particulare, firește, într-un mod ceva modificat. Dar, acest bloc de investigații, asemenea practică de a desemna spațiul social al spiritualului ca ideologie în sensul inițial al cuvântului respectiv rămân, spre regret, în umbră, rămân nevalorificate și nesistematizate. E cazul să observăm că linia a doua de evoluție se deosebește de prima linie și prin premise proprii: ideologia se percepe ca altădată, doar în sens pozitiv, ca fenomen de scară largă, generală, aproape de cea inițială, se menține aspectul sociologic de abordare (rolul, funcționarea ideilor în societate), servește în calitate de sursă pentru a forma derivate terminologice.

Deosebirea dintre premise a condiționat și conținuturi similare. Un exemplu semnificativ, în acest sens, o constituie tentativa lui G. Plehanov, cunoscută ca *formula cu cinci elemente*. Practic, ea poate fi considerată o premeditare de a crea o metodologie utilă, cum definește autorul, pentru analiza istoriei spirituale a societății, fapt care a fost reflectat în revistele de specialitate a republicii. În opera plehanovistă se utilizează pe larg terminologia elaborată de iluminiștii francezi: *ideologie* în sens pozitiv și amplu, adică ca totalitate a fenomenelor spirituale (echivalentul contemporan este dat în unele din definițiile conștiinței sociale), *ideologii* cu semnificația de forme spirituale aparte (în limbajul actual, forme ale conștiinței sociale). Totodată, filosoful rus a reformulat abordarea iluministă despre ideologie, ia atribuit un conținut materialist și istoric, a transformat-o într-o intenție de a funda o metodologie generală de cercetare a „istoriei spirituale a societății”. Abordarea elaborată de G. Plehanov (paralel cu studiile analogice ale lui F. Engels, sistematizate după moartea lui sub titlul *Scrisori despre materialismul istoric*) au servit în anii '20-40 drept temei pentru întocmirea compartimentului didactic despre viața spirituală a societății în filosofia marxistă universitară din fosta URSS. Totodată, aceste elaborări au servit în perioada dată drept sursă pentru o răspândire și utilizare largă a termenilor „formă ideologică”, „mod ideologic de gândire”, „ideologie” în sens de totalitate a fenomenelor social-spirituale ș.a.

Continuarea acestei abordări plehanoviste poate fi observată în practica științei istorice sovietice din anii '50 până în prezent de a desemna prin noțiunea de „ideologie” diverse părți, trăsături și fenomene ale sferei spirituale a societății. Într-un caz, acest termen reprezintă totalitatea și integritatea formațiunilor social-spirituale, caracteristice a unor uniuni de triburi, popoare istorice, categorii de populație, societăți în întregime din anumite timpuri și regiuni [1, 3, 5, 7, 8, 13, 16]. În alt caz, termenul de „ideologie” este utilizat cu semnificația de formă spirituală aparte (în terminologia contemporană, formă a conștiinței sociale): filosofie, spiritism sau reprezentări etice despre viața de apoi [14, 17]. De asemenea, ideologia semnifică și o concepție despre lume și viață a comunităților sociale, a populației sau a popoarelor istorice [1, 8, 9, 11, 12, 13, 16]. Totodată, se observă și tendințe noi. Dezvoltarea accelerată a culturologiei manifestă tentative de a aplica conceptul de ideologie pentru a semnifica prin el careva fluxuri în utilizarea unui anumit tip de veșminte [4].

Rolul învățaturii iluminiștilor francezi despre ideologie în linia a doua de evoluție devine evident, dacă se scoate în relief procesul general de cercetări metodologice ale sferei spirituale a societății. În așa context, intenția iluminiștilor francezi de a crea o știință nouă,

aparte de cea economică, politică, știință despre sfera spirituală a societății, cum s-ar specifica în limbajul contemporan, prezintă învățătura lor despre ideologie ca un *generator, precursor, embrion* al compartimentului filosofiei sociale „Sfera spirituală a societății”. Deficiența învățăturii în cauză este bine știută – exagerarea rolului ideilor în interpretarea problemelor sociale. Totodată, anume modul respectiv de abordare a atras atenția investitorilor ulteriori la fenomenul sferei spirituale a societății, a dat startul cercetării lui. Cu timpul, modul exagerat de abordare a fost depășit, iar în vigoare a rămas arealul nou de studiu. Dar ca atare, în mod definitiv, învățătura iluminiștilor francezi despre ideologie a înaintat pe ordinea de zi a cunoașterii sociale o problemă fundamentală pentru ea – **reproducerea teoretică a procesului istoric de dezvoltare spirituală a societății**. Soluționarea acestei probleme va constitui un pas de etapă atât pentru dezvoltarea gândirii sociale, celei filosofice, cât și culturii intelectuale în întregime.

Bibliografie:

1. Акишев, А. К. Идеология саков Семиречья: По материалам кургана Иссык /*Краткие сообщения* /Ин-т археологии АН СССР. Вып. 154. Москва: АН СССР, 1978, с. 39-48.
2. Генезис понятия идеологии // Гуревич П. С. *Социальная мифология*. Москва: Мысль, 1983, с. 20-38.
3. Голубцова, Е. Е. *Идеология и культура сельского населения Малой Азии I-III вв.* Москва, 1977.
4. Гурова О. Я. *Идеология в вещах: социокультурный анализ нижнего белья в России 1917-1980 гг.*: Автореф. дис. ... канд. культуролог. наук. Москва, 2004. 21 с.
5. *Идеологические представления древнейших обществ*: Тезисы докладов науч. конф. Москва, 1980.
6. Идеология // *Словарь философских терминов*. Науч. ред. проф. В. Г. Кузнецова. Москва: ИНФРА-М, 2005, с. 184-187.
7. *Идеология феодального общества в Западной Европе: Проблемы культуры и социально-культурных представлений Средневековья в современной зарубежной историографии* / Рефератив. сб. Серия Проблемы всеобщей истории. Москва: ИНИОН АН СССР, 1980.
8. Коренько, В. А. Новый источник для изучения идеологии степного населения в эпоху бронзы // *Древности Евразии в скифско-сарматское время*. Москва, 1984, с. 119-123.
9. Макаревич, М. Л. Об идеологических представлениях у трипольских племен // *Записки Одесского археологического общества*. Т.1. Одесса, 1960, с. 290-301.
10. Мангейм, К. *Диагноз нашего времени*. Москва: Юристъ, 1994.
11. Раевский, Д. С. *Очерки идеологии скифско-сакских племен: Опыт реконструкции скифского миро-понимания*. Москва: Наука, 1977.
12. Сидоров, А. С. Идеология древнего населения Коми края // *Труды* /Институт языка, литературы и истории. Коми филиал АН СССР. 1972, № 13, с. 10-23.
13. *Социальная структура и идеология Античности и раннего Средневековья*: Межвуз. сб./Алтай. гос. ун-т. Барнаул, 1989.
14. Ставинский, Б. Я. К вопросу об идеологии домусульманского Согда: Погребальный обряд и представления о загробной жизни // *Сообщения Республ. историко-краевед. музея Таджики. ССР*. Вып.1. 1952, с. 35-58.
15. Хмылев, В. Л. Концепт идеологии – от Просвещения к постмодерну // *Вестник Томского государственного университета. Общественно-научный периодический журнал*, 2007. № 239 (1). С. 66-70.
16. Чижова, Л. В. К вопросу об идеологии средневекового населения Прикамья: По сюжетам культового литья // *Советская археология*, 1982. № 3. С. 81-95.
17. Ян Юн Го. *История древнекитайской идеологии*. Москва: Госиздат, 1957.

VALORIFICAREA GÂNDIRII FILOSOFICO-POLITICE A LUI CONSTANTIN STERE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Olga JACOTA-DRAGAN

Literary and social-policy work of Stere was intentionally omitted in Republic of Moldova by the end of the XX-th century, but to do well, censorship of political regime was weak and powerless against the desire of Stere's work. Local researchers pay particular attention to the place and role of Stere in initiating new current ideas as populism and peasantism. Development of programs and ideologies of government as Liberal National Party (1900), the National Peasant Party (1926) and his work in founding and leadership of magazine „Cottage Life” (1906), also interest for researchers from Moldova. His personality is returned to our country both through republishing work and through interpretation.

Keywords: *populism, peasants, censorship, „case of Stere”, „Stere 's phenomenon”.*

„Constantin Stere a fost o pasăre exotică, solitară, pribeagă, care toată viața a zburat cu o singură aripă, cealaltă fiindu-i permanent frântă sau grav rănită”

Haralambie Corbu

În Republica Moldova opera literară și cea socio-politică a lui Constantin Stere a fost intenționat omisă până la sfârșitul secolului XX, dar cu părere de bine, cenzura impusă de regimul politic a fost mai slabă și neputincioasă față de interesul valorificării operei sale. Astfel cercetătorii autohtoni acordă o deosebită atenție locului și rolului lui Stere în fondarea noilor ideologii, precum poporanismul și țărănismul, întocmirea strategiei partidelor de guvernare ca Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc și activitatea sa în domeniul conducerii revistei „Viața țărănească”, de asemenea, prezintă interes pentru cercetătorii din Republica Moldova, astfel încât personalitatea sa este readusă atât prin reeditarea operei cât și prin interpretarea acesteia.

Constantin Stere – scriitor, publicist, filosof, jurist, politician și deseori numit un spirit răzvrătit a fost, este și va fi o personalitate notorie pentru istoria neamului românesc. Activitatea și opera fiind o reflecție a vieții zbuciumate ale titanului Stere, viața feciorului de moșier provincial fiind una dificilă, plină de evenimente de rezonanță: studii, pușcării, exilul în Siberia, liderismul mișcării socialiste, activitate politică controversată, activitatea științifică în Universitatea din Iași ș.a.

Personalitatea lui Stere nedreptățită, deși promova soluții realizabile și necesare comunității interbelice, cauze ar putea fi indicate mai multe: venea dintr-o altă lume, dintr-un alt domeniu, dintr-o altă mentalitate. În formarea intelectuală a acestuia a avut o deosebită influență valorile culturii ruse, care erau combinate cu cele ale culturii europene; apariția unui provincial cult și inteligent într-un spațiu „elitar”, provoca în anumite cercuri de intelectuali și oameni politici emoții negative și puneau în gardă veșnicul vierme al invidiei..., nu a fost un politician în sensul consacrat al cuvântului; el s-a manifestat și a acționat ca un intelectual de înaltă probă etică și morală. [1, p. 35-36]

În valorificarea operei, vieții, activității și personalității gigantului Stere, sunt observabile realizările voluminoase ale lui Garabet Ibrăileanu, George Călinescu, Pan Halippa,

Nicolae Iorga, Mihai Sadoveanu, Zigu Ornea, Ion Druță, Haralambie Corbu etc., dar care încă prezintă interes contemporanilor.

Așadar valorificarea gândirii filosofico-politice ale lui Stere în Moldova începe cu îndrăznețul articol din săptămânalul *Cultura Moldovei* din 17 ianuarie 1963, intitulat *Constantin Stere: (Moștenirea noastră literară)*, elaborat de cercetătorul științific superior de la Institutul de Limbă și Literatură al AȘ a RSSM, Ion Vasilenko. Acesta a fost primul pas de readucere a basarabeanului pe plaiul natal, dar care a suferit eșec și a provocat urmări grave în destinul cercetătorului. Articolul despre activitatea social-politică și opera literară (romanul *În prejma Revoluției*) a fost scris în perioada dezghețului hrușciovist, perioada în care cercetările științifice erau realizate la comanda instituțiilor politice conform ideologiei acestora. Deși articolul a fost scris respectând toate rigorile științifice marxist-leniniste, acest lucru este observabil în secvența „Vederile social-politice ale lui C. Stere încă n-au fost studiate îndeustul de pe pozițiile marxism-leninismului. Unii cercetători privesc poporanismul său ca un democratism țăranesc cu tendință naționalist și reacționară, pe când alții îl consideră un curent politic radical-progresist. Credem, că adevărul trebuie să fie undeva între aceste extreme.”[2]

Publicația a provocat o mare nemulțumire și critici, astfel încât în săptămânalul *Cultura Moldovei* din 21 aprilie 1963, Iosif Varticean publică articolul intitulat *Mai multă maturitate politică și răspundere cetățenească*, care este scris *Pe marginea articolului Constantin Stere de I. Vasilenko*, unde critică dur cercetătorul științific, menționând: „...afirmațiile din articolul lui I. Vasilenko ne arată lipsă de temei științific a concluziilor acestuia din urmă, insuficiența sa documentară în problema discutată, vădita sa lipsă de maturitate în domeniul marxismului. În schimb, articolul abundă în fraze pompoase relativ la „luptă” pentru moștenirea literară moldovenească. Cum altfel, decât prin apolitismul lui, se poate explica încercarea de a da drept democrat revoluționar pe un reacționar? Prin superficialitatea sa și lipsa sa de răspundere I. Vasilenko induce în eroare și-l derutează pe cititor, afirmând, că lupta lui Stere a fost o luptă pentru interesele poporului, că activitatea naționalistă și antisovietică a acestui politician burghez era o luptă pentru eliberarea maselor truditoare din Moldova.” [3, p. 4]

O contribuție impunătoare în valorificarea operei lui Stere a realizat-o Vasile Badiu, în revista *Nistru* nr. 4 din 1988, care de fapt este o primă publicație de valorificare multi-aspectuală al operei și a personalității lui Stere, Badiu republică și elaborează comentariul povestirii *În voia Valurilor*. Academicianul, Artiom Lazarev, tot în același număr al revistei apreciază activitatea social-politică a lui Stere. [4, p. 84-122]

În *Istoria literaturii moldovenești*, în volumul trei, partea I, Badiu îl include și pe Stere, [5, p. 152-157], dar ca cea mai valoroasă contribuție a lui Badiu este ediția *Scrieri* în cinci volume, care este una de sinteză, unde sunt incluse cele mai importante scrieri filosofice, politice, estetice și artistice.

Cu un deosebit interes vizavi de viața lui Stere este preocupat Gheorghe Tulbure, care în 1991, în revista *Basarabia*, publică 61 de documente din Arhiva Centrală de Stat și arhiva organelor secrete a RSSM, [6, p. 117-122] acest studiu a fost continuat, completat și publicat în 2005 de către Valeriu Pasat, în revista *Săptămâna*, din 18, 25 martie și 1, 8 și

15 aprilie. Un alt valorificator al operei lui Stere este istoricul literar Pavel Balmuș, care a cercetat influența scriitorilor ruși în scrierile lui Stere.

În 1995, Lozovanu Constantin, susține teza de doctor în științe filosofice intitulată *Filosofia socială a lui Constantin Stere*, în 1997, Lidia Troianowski, susține teza de doctor *Concepția estetică în creația lui Stere*, astfel contribuind semnificativ în valorificarea operei titanului.

În același an, 1997, Institutul de filosofie, sociologie și drept al AȘM publică volumul *Filosofia lui Constantin Stere în contextul culturii românești*, autorii fiind Alexandru Babii, Liliana Surugiu, Nicolae Mihai, Constantin Lozovanu, Victor Juc, Valentina Topilina, Lidia Troianowski, care au abordat următoarele probleme: narodnicismul și poporanismul; locul lui Stere în gândirea social-filosofică din Basarabia în perioada interbelică; influența filosofiei germane din a doua jumătate a secolului al XIX-lea asupra operei lui Stere; concepțiile politice, moral-etice, religioase; menirea artei. [7, p. 133]

Ediția îngrijită de Alina Ciobanu, *Singur împotriva tuturor*, reprezintă o abordare a conștiinței politice, idealurilor naționale, documentări și lămuriri politice, publicată în 1997. [8, p. 318]

Ediția îngrijită de Maria Teodorovici, *Constantin Stere: Victoria unui înfrânt*, publicată de asemenea în 1997, cuprinde comentarii marilor filosofi despre personalitatea, activitatea și opera lui Stere. [9, p. 331]

Prin Hotărârea Guvernului din 14 iunie 2005, întru comemorarea celor 140 de ani de la nașterea scriitorului, filosofului, politicianului, juristului, au fost programate un șir de măsuri în care s-a încadrat și conferința științifică organizată de Secția de Științe Umanistice și Arte și Institutul de Literatură și Folclor al AȘM. La conferință au participat personalități notorii din Republica Moldova: Gheorghe Duca, Ion Druță, Haralambie Corbu, Ion Hadârcă, Ion Guceac, Pavel Balmuș ș.a., realizând o abordare multiaspectuală al *Uriașului de la Soroca*. [10, p. 5, 179-180]

Haralambie Corbu valorifică multiaspectual intelectualul basarabean, printre toate publicațiile dedicate titanului Stere, e de menționat *Triumful și calvarul lui Stere*, publicat în 1997, *Constantin Stere și timpul său*, publicat în 2005. Vlad Caraman, Iurie Colesnic, Raisa Grecu, Alexandru Donos, Liliana Surugiu de asemenea contribuie calitativ în valorificarea operei uriașului Stere; Gheorghe Bobână și Lidia Troianowski în 2008, în *Dicționarul Enciclopedic*, indică apartenența lui Stere în spiritualitatea românească. [11, p. 286-289]

La 1 iunie 2015, de Academia de Științe a Moldovei și Academia Română a fost organizată conferința științifică dedicată a 150 de ani de la nașterea lui Stere, cu genericul „Constantin Stere – prozator, publicist, jurist și om politic. La 150 de ani de la naștere, conferința a fost susținută de Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” la Chișinău; Institutul de Istorie al AȘM; Institutul de Filologie al AȘM; Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM; Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” din Chișinău; Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași; Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan”; Uniunea Scriitorilor din Moldova; Arhiva Națională a Republicii Moldova; Euroregiunea „Siret-Prut-Nistru”, Iași, România; și Fundația „Constantin Stere”,

Ploiești, România. La acest eveniment a fost valorificat tezaurul lui Stere, din perspectiva literară, istorică, juridică și filosofică.

În concluzie putem menționa că valorificarea gândirii filosofico-politice a lui Constantin Stere în Republica Moldova este realizată pe trei dimensiuni impunătoare, una dintre care constă în interpretarea fenomenului Stere prin aportul noilor informații apărute în urma eliberării de cenzură totalitaristă; reeditarea operei este o altă direcție în valorificarea lui Stere și ultima dar nu mai puțin importantă constă în reprezentarea atitudinală față de Stere de către filosofi, scriitori, publiciști și juriști.

*„Stere a fost, este și va fi necesar nu numai Basarabiei,
ci întregului neam românesc ca un vizionar, un om care a intuit viitorul
și a făcut totul ca acest viitor să ajungă cât mai aproape de om
și cât mai repede posibil în timp ”*

Iurie Colesnic

Bibliografie:

1. Haralambie Corbu, *Vocația literar-artistică a politicianului Constantin Stere, Lecturi și interpretări la Est de Prut* în CONSTANTIN STERE- SCRIITORUL, PUBLICISTUL, POLITICIANUL, JURISTUL, OMUL de Ion Șpac; Chișinău 2011.
2. Ion Vasilenko, *Constantin Stere: (Moștenirea noastră literară)*, în *Cultura Moldovei* din 17 ianuarie 1963.
3. Iosif Varticean, *Mai multă maturitate politică și răspundere cetățenească, Pe marginea articolului Constantin Stere de I. Vasilenko*, în *Cultura Moldovei*, din 21 aprilie 1963.
4. *Revista Nistru* nr. 4 din 1988.
5. Vasile Badiu, *Constantin Stere*, în *Istoria literaturii moldovenești*, Chișinău 1989.
6. Gheorghe Tulbure, *Un exilat antițarist atent supravegheat: C. Stere*, în *Basarabia* nr. 12 din 1991.
7. Academia de Științe a Moldovei, Institutul de filosofie, sociologie și drept, *Filozofia lui Constantin Stere în contextul culturii românești*, Chișinău 1997.
8. Alina Ciobanu, ed. îngr., *Singur împotriva tuturor*, Chișinău 1997.
9. Maria Teodorovici, ed. îngr., *Constantin Stere: Victoria unui înfrânt*, Chișinău 1997.
10. Academia de Științe a Moldovei, Secția de Științe Umanistice și Arte și Institutul de Literatură și Folclor, *Constantin Stere 140 de ani de la naștere* (Materialele conferinței științifice internaționale), Chișinău 2005.
11. Gheorghe Bobână, Lidia Troianowski, *Prezențe basarabene în spiritualitatea românească*, în *Dicționarul Enciclopedic*, Chișinău 2008.

MODELAREA PROCESULUI DE EDUCAȚIE SPIRITUAL-MORALĂ ÎN CONTEXTUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘCOLAR (POST) MODERN

Elena ZOLOTARIOV

Standardele actuale ale învățământului autohton preconizează în calitate de sarcină prioritară a societății și statului educarea moralității, responsabilității, spiritului de inițiativă și competenței cetățeanului-personalității spiritual-morale.

Articolul pune în evidență imperativitatea și tehnologia relevantă de reconceptualizare a discursului pedagogic, orientat spre facilitarea spiritualității și moralității elevilor treptei primare de studii în contextul (post)modernității în educație.

Cuvinte-cheie: *educație spiritual-morală, învățământ școlar (post) - modern, conștientizare morală, alternativă educațională, demers inovator, valoare morală a actelor.*

Relevanța tematicii educației spirituale și morale a tinerei generații în noile condiții ale orientării spre democrație și deschidere a lumii moderne este recunoscută de toți: de societate, părinți, școală.

În documentele de reformă a educației, în special, în Codul Educației al Republicii Moldova [1] educația spiritual-morală constituie, de asemenea, o prevedere-cheie. Fără îndoială, procesul educațional în școală întotdeauna era îndreptat spre educația unei personalități morale. De ce atunci, până în prezent, nu atingem rezultatele așteptate? Credem că ele lipsesc pe motiv, că educația spiritual-morală nu reprezintă un domeniu separat de studiu. Ea trebuie să străbată întregul proces de învățământ: și lecția pe obiecte, și activitatea extra curriculară, și învățământul complementar, și promovarea unei adunări de părinți. Fiecare pas al elevului trebuie organizat mai întâi de toate ca o devenire spiritual-morală a acestuia. Reperul de orientare în acest proces trebuie să devină lecțiile dirijate spiritual și moral de către pedagog.

Durerea învățământului (post) modern este izolarea de spiritualitate, instalată în școlile noastre. Mai multe decenii la rând noi vorbim despre cunoștințe, priceperi, și deprinderi, despre valoarea și utilitatea lor. Însă nu spunem nimic despre spiritualitate! De ce nu vorbim nimic despre faptul că cunoștințele trebuie să fie însușitoare, spiritualizate?!

Psihologii [6] subliniază că învățătura este un salt al vieții spirituale a unui copil. Singure în sine cunoștințele sunt mai puțin importante față de locul pe care îl ocupă ele în conștiința elevului, față de sensul personal pe care l-au dobândit în conștiința acestuia și cum l-au dotat pentru viață. Depinde acest lucru de învățători și metodiști, de autorii de manuale și îndrumare pentru profesioniștii-practicieni.

Pătrunzându-ne de importanța spiritualizării procesului de învățământ școlar pentru dezvoltarea spiritual-morală a elevilor, am inițiat un studiu de cercetare, inserându-l integral în paginile lucrării noastre recent publicate [4].

Ideea ne-a fost alimentată și din înțelegerea nevoii unei noi generații de profesioniști, care să-l poată ajuta pe copil să-și realizeze potențialul, dezvoltându-și abilitățile necesare

pentru a deveni membru activ și de succes al societății democratice, capabil să se autoguverneze inteligent pe plan moral. Această oportunitate este în corelare cu prevederile legislației internaționale și naționale de a încuraja recunoașterea copiilor ca actori sociali încă de la începutul vieții, cu interese, capacități și vulnerabilități particulare și nevoi de protecție, îndrumându-i și sprijinindu-i în exercitarea drepturilor lor (Remarca generală 7 (2005) din Convenția ONU privind Drepturile Copilului) [2]. Tocmai aceasta și este marea provocare a procesului de educație – nu suprimarea nevoilor și nici refularea lor, ci integrarea și utilizarea acestora ca resurse stimulatoare pentru instruirea de nivel înalt a copilului, într-o societate bazată pe cunoaștere. Prin urmare, realizăm că pentru a ne racorda în educație la rigorile spațiului internațional, devine importantă intervenția formativ-educativă dirijată – accesul, relevanța și competitivitatea demersurilor implementate.

Timpurile se schimbă și aceste schimbări trebuie luate în calcul, în contextul democratizării societății. Ne vor ajuta tehnologiile avansate, care promovează demnitatea, autonomia și inițiativa, responsabilitatea, sentimentul de individualitate și identitate. Mai mult, putem înțelege din rezultatele cercetărilor științifice că perioada preșcolară este momentul potrivit pentru a începe dezvoltarea, cultivarea, pe termen lung, a unor astfel de calități. Optimizarea treptei începătoare a învățământului pe dimensiunea spiritual-morală este doar una dintre abordările pe care ni le propunem. Pe fundalul sfidării sferei valorilor morale și spirituale ale generațiilor, este foarte importantă această preocupare pedagogică. Se impune stimularea nevoilor primare care determină starea de bine a copilului (*nevoile fizice, nevoia de afecțiune, căldură și sensibilitate, nevoia de siguranță, claritate și continuitate, nevoia de recunoaștere și afirmare, nevoia de a-și experimenta capacitățile personale*), astfel încât să nu rămână în afara atenției „*nevoia de căutare a sensului lucrurilor și valorilor acestora* – a se simți o persoană „bună”, utilă, conectată cu semenii și cu lumea” [3, pp. 11-13].

Astăzi încă mai există situații care subminează încrederea specialiștilor. Rolul profesorului în ghidarea copilului pe dimensiunea vieții spiritual-morale este neglijat de școala tradițională actuală (și de multe școli inovatoare). Lăsat de unul singur, copilul rareori reușește să se descurce în acest domeniu complicat pentru el. Un impediment este dominanta paradigmei etico-normative a intervențiilor educative, care percepe procesul de formare a conștiinței morale a discipolilor ca pe un rezultat direct și imediat al acțiunilor didactice și educative. Se ratează șansa mobilizării mecanismelor psihologice, a condițiilor de realizare a inițiativei proprii a copilului, în scopul asigurării orientării acesteia spre sensul și valorile morale. În consecință, apar discrepanțe dintre nivelul „verbal” și cel „real” al comportamentului. Pentru a rezolva problemele amintite, avem nevoie de o nouă abordare, noi modalități, un nou limbaj pedagogic, dar și de o nouă metodă care ar putea favoriza schimbarea spre bine a situației.

Studiul nostru *A Vedeă cu Inima* dezvoltă o teorie și o metodă pedagogică în corespundere cu necesitățile societății și ale personalității, pentru a face față provocărilor actuale și viitoare în sfera spiritual-morală. Construit la intersecția dintre mai multe științe (filozofie, etică, psihologie, pedagogie, valeologie), acest model educațional s-a fructificat într-un demers destinat copiilor cu vârsta cuprinsă între 5-6 și 10-11-12 ani.

Astăzi noi avem o alternativă la ceea ce era anterior – o nouă concepție de ajustare a ansamblului de intervenții formativ-educative, care asigură posibilitatea educatorului-învățător

de a lucra operând cu discursuri inteligente, pornind de la practică, de la însăși viața copilului. Ceea ce face noua concepție cu adevărat importantă este filozofia strategică, fapt care ne permite să o percepem ca pe un motiv, pentru reconsiderarea pozițiilor depășite ale modelului tradițional și promovarea schimbării de calitate în domeniul învățământului ciclurilor preșcolar și primar.

Noutatea constă în faptul că acțiunile instructiv-educative se focalizează nu pe scopul îngust, limitat de formare a unor elemente separate ale conștiinței morale a copiilor (norme, reguli, abilități etc.), ci pe tabloul general al mecanismului de conștientizare a valorii morale a unui act, în baza reperelor esențiale ale idealului social-semnificativ. Ideea este că noi luăm modelul mental, argumentat din punct de vedere moral, de interacțiune a conștiinței și auto-conștiinței și organizăm, în mod special, însușirea acestuia. Finalitatea preconizată este absorbția schemei logico-verbale de judecată morală de către copil în calitate de instrument și criteriu de interpretare a sensului moral al acțiunilor proprii și străine și angajamentul liber în realizarea practică a comportamentului respectiv.

Putem înțelege relevanța strategiei de lungă durată a Noii paradigme, care permite să punem începutul conștiințiozității morale a omului în creștere, compatibilă cu criteriile idealului moral. Suntem martorii unui salt important în dezvoltarea teoriei și tehnicii de predare, care creează posibilitatea de a lucra, în sensul renașterii idealurilor spirituale, morale de judecată și de comportament a subiectului – obiectiv de cea mai mare semnificație în condițiile democratizării societății.

Având o nouă concepție, a fost nevoie și de o nouă tehnologie, modalitate de a o realiza. Această nouă concepție presupunea folosirea unor instrumente moderne, care generează o energie suplimentară, în vederea stimulării moralității și spiritualității discipolilor. Noua tratare trebuia să-l stimuleze pe copil din punct de vedere intelectual, impulsionând deschiderea lui către ceilalți, către lumea exterioară și contopirea cu ea. Prin urmare, se instaurează o „punte” de legătură între lumea interioară fină a unui copil și cea exterioară, reclamând alte norme, valori, reguli de teorie și metodă pedagogică.

Caracteristicile de bază ale noului demers [5], abordate din perspectiva transformărilor sociale actuale, evocă opțiunile noastre pentru sprijinirea copilului în a deveni un membru responsabil al societății, a-și dezvolta un sentiment de empatie și grijă pentru alții, a dobândi abilități de a-și forma, exprima, justifica opiniile, în mod special, pe filiera moralității, a asculta cu respect și a manifesta toleranță față de opiniile altora, a se autoguverna în mod inteligent pe plan moral.

Cercetarea noastră ne-a ajutat să introducem tehnici îmbunătățite, în acest sens, și rezultatele ne-au demonstrat efecte reale pentru creșterea gradului de conștientizare a calității morale a acțiunilor copiilor din grupele experimentale, comparativ cu ale celor din grupele de control. Mai mult, în contrast cu ariditatea, cu insuficiența de emotivitate în procesul de învățământ, dispunem de tehnici specifice de îmbunătățire și utilizare a abilităților emoționale ale discipolilor, încorporându-le inteligent în comunicarea cu ceilalți, în modul de a raționa problemele etice, de a judeca și a se comporta.

Însăși existența unor noi tehnici, focalizate pe moralitate și spiritualitate, deschide noi orizonturi pentru inovații și creativitate, elaborări de calitate pentru practicieni în domeniul

respectiv. Noi cunoaștem paradigma educației tradiționale, care scoate în prima linie a discursului pedagogic conformarea la normele de comportament etico-moral. Noua optică de dezvoltare a tehnicii pedagogice, în proiectul nostru, se concentrează pe organizarea integrată a resurselor și a sarcinilor didactice în trei direcții:

Prima: însușirea cunoștințelor sistemice privind valoarea morală a unei acțiuni, modul justificat din punct de vedere social de cumpănire a acesteia.

A doua: stăpânirea procesului integru de conștientizare a comportamentului în baza reperelor idealului social-semnificativ.

A treia: consolidarea modului de judecată morală competentă, în curs de asimilare în analiza și evaluarea acțiunilor altora și ale sale față de ceilalți.

Astăzi noi cunoaștem că promovarea inovării, pe dimensiunea stimulării spiritualității și a moralității copiilor, tinde spre modelul de „școală inovativă” invocând un ansamblu de priorități remarcabile:

- concentrare pe autorealizarea individului, pe valorizarea potențialului său de dezvoltare;
- intervenție de natură sistemică, integrând componentele cognitiv-rațională, emoțional-afectivă, volitiv-practică ale personalității în evoluție;
- optimizarea conexiunilor gestionării programului inovator, bazat pe competențe, pe obiective, pe principii adaptate la sistemul pedagogic formativ, în contextul realizării programei generale a instituției educative;
- respectarea principiilor proprii unei pedagogii de calitate;
- promovarea culturii dezvoltării personale și profesionale a partenerilor implicați în cadrul larg al pedagogiei, centrate pe copil, interactive, orientate spre spiritul și valorile morale universale.

Aceste repere nominalizate au semnificația caracteristicilor unui „management al calității”, determinând, în ultimă instanță, standardele de excelență pentru promovarea culturii conștientizării responsabilității morale a copiilor. Prin urmare, reconceptualizarea discursului în contextul noii platforme științifice implică un nivel mai avansat de măiestrie profesională, o echipă bine pregătită, cu viziune largă și gândire sistemică.

Practica ne-a sugerat, de asemenea, că schimbarea de calitate solicită voință în implementarea noii paradigme, în perspectiva satisfacerii necesităților specifice ale instituției de învățământ de a face față provocărilor timpului.

Avem nevoie de profesioniști și colective pedagogice, capabili să se auto-mobilizeze, în vederea atingerii obiectivelor instruirii, inspirându-se, însuflețindu-se pentru un efort permanent și de durată, în realizarea activității planificate. Aceștia sunt profesioniștii competenți ai secolului XXI, care înțeleg și știu să interpreteze schimbările, relațiile interpersonale și de colaborare, valorizând într-o mult mai mare măsură, decât în trecut, cunoașterea, spiritul inovator.

Înțelegerea specificului momentului și relevanța problematicii acestui studiu ne-au inspirat ideea unei oferte de suport științifico-metodologic, pentru pregătirea profesioniștilor în vederea administrării inovării. Această inițiativă s-a fructificat în formula unui proiect cu genericul *Templul moralității – Profesionist - 21 (TeMP-21)*.

Scopul general al proiectului: facilitarea accesului actualilor și viitorilor profesioniști în domeniu la informația modernă privind condițiile și modalitățile de amplificare a im-

pactului moral și spiritual al învățământului la treapta inițială, cuprinzând vârsta preșcolară și școlară primară a unui copil.

S-a pornit de la ipoteza: Dacă vor fi asigurate condițiile favorabile unei stabilizări a individului, care să-i permită să acționeze în împrejurări specifice conform criteriilor idealului moral, să dobândească autonomie, această îi va permite să devină capabil și motivat pentru a-și subordona acțiunile principiilor morale – calități inseparabile existenței și dezvoltării unor relații sociale corecte.

Ideea constă în a focaliza educația pe ceea ce este personal, omenesc în copil (gândire, simțire, voință, aptitudini), canalizat, în mod special, spre zona vieții spirituale și morale a omului în creștere. Încercăm (pe cât se va reuși) să plasăm în centrul procesului pedagogic Personalitatea, viitorul cetățean, pe care îl vrem deștept, dar și cu un suflet nobil, liber în cuget și în simțiri, capabil să devină stăpân pe destinul său și pe țara sa.

Fundamentul științifico-metodologic al Proiectului s-a constituit în baza generalizării rezultatelor căutărilor noastre de durată, cu referință la posibilitățile stimulării sferei moralității copilului. Realizate în spiritul celor mai recente evoluții ale gândirii pedagogice, aceste căutări s-au materializat în formula unui sistem model de formare a generalizărilor morale și a conștientizării calității morale a actelor în baza reperelor universale, accesibile preșcolarului și elevului mic.

Cunoaștem că în acest domeniu problemele sunt mari, dar există și soluții. Noi propunem una dintre ele, cu rezultate garantate. Ea presupune construirea și punerea în practică a unui demers, ajustat în mod specific, orientat spre facilitarea abilităților copilului de a încorpora inteligența emoțională în mecanismul de conștientizare competentă a sensului moral al faptelor. Aceasta va contribui, în ultimă instanță, la constituirea unui mod de gândire justificat din punct de vedere moral, care îl va ajuta pe copil să determine valoarea morală autentică a acțiunilor proprii și a celorlalți, auto-stimulându-și angajamentul interior de aplicare a acestora în practica vieții de zi cu zi. Valorificarea acestei strategii, începând cu treapta inițială a învățământului, apare ca o necesitate stringentă, determinată de tendințele principale în dezvoltarea societății contemporane.

Referințe bibliografice:

1. Codul Educației al Republicii Moldova (2014) [citat 02 aprilie 2015]. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/355156/>
2. Convenția ONU privind Drepturile Copilului [citat 02 aprilie 2015]. Disponibil: http://www.unicef.org/moldova/CRC_RO.pdf
3. *Definiția ISSA a pedagogiei de calitate: Cum aplicăm teoria în practică*: Ghid pentru promovarea principiilor unei pedagogii de calitate. Progr. Educațional Pas cu Pas. – Chișinău. Epigraf, 2013 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”) – 216 p.
4. ZOLOTARIOVA, Elena A *Vedea cu Inima. Manual-suport pentru promovarea reperelor spiritual-morale în practica învățământului modern*. Vol. I-II – Chișinău: SA „Tipografia Reclama”, 2014 („Tipografia Reclama”). – 400 p. – (Biblioteca „Meșterul Manole”)
5. ЗОЛОТАРЕВ, Елена К *Вершинам нравственности. Системная модель инновационного образования*. – К.: SA „Типografia Reclama”, 2012. – 344p. (Biblioteca „Meșterul Manole”)
6. ЛЕОНТЬЕВ, А. Н. *Сборник статей / А. Н. Леонтьев* – М.: Изд. Дом Шалвы Амонашвили 2004. – 224 с. (Антология гуманной педагогики)

ÎNVĂȚAREA RELIGIEI – PRINCIPIU ESENȚIAL ÎN BUNA EDUCAȚIE A OMULUI

Petru POPESCU

Oamenii înțelepți, care au cunoscut din proprie experiență că cuvântul lui Dumnezeu exprimă adevărul, știu că se poate vorbi despre educația spirituală a omului numai în măsura în care acceptăm că omul este ființă spirituală creată de Dumnezeu prin Spiritul său Divin, este în legătură permanentă cu El și pe lângă alte proprietăți potențiale de care dispune, are libertatea alegerii de a se dezvolta cum vrea, adică de a se educa cum vrea sau de a se lăsa educat de către educatorii săi, așa cum vor ei.

Înainte de a alege cum să se educe, sau să educe pe alt semen al său, omul trebuie să știe adevărul divin despre sine și ce fel de educație își poate alege. Această știință poate fi oferită omului prin intermediul învățării religiei. Din acest motiv Dumnezeu a făcut cunoscut omului persoana Sa, legea Sa și (poruncile) principiile ce decurg din ea: 1. Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău (**Matei** 22.37). 2. Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși (**Matei** 22.39). 3. Să nu ucizi. 4. Să nu comiți adulter. 5. Să nu înșeli. 6. Să nu furi (**Matei** 19.18). 7. Să nu te prea mărești. Deoarece „Cel ce se va înălța pe sine va fi smerit, și cel ce se va smeri pe sine va fi înălțat” (**Matei** 23.12). Aceste principii sunt oferite omului de către Creatorul său, pentru ca îndeplinindu-le și dobândind puterea Duhului Sfânt să se îndumnezeiască, dacă vrea, și să fie fericit pururea.

„Scrie în proroci: Și vor fi toți învățați de Dumnezeu” (**Ioan** 6.45). Toate popoarele lumii au fost informate de către Dumnezeu, prin proroci și prin Fiul său – Iisus Hristos, despre existența Sa, și despre importanța îndeplinirii principiilor Sale pentru om, dar nu toți oamenii au crezut în El și puțini au îndeplinit poruncile Lui ca să cunoască, din propria lor experiență, că Dumnezeu există și că principiile Lui exprimă adevărul.

Învățarea religiei ca știință constă, pentru om, în cunoașterea legii lui Dumnezeu și principiilor ce decurg din ea, care însușite și aplicate în conlucrare cu El asigură bunăstarea vieții sale eterne. Legătura stabilită de către Dumnezeu cu omul și restul lumii înconjurătoare este legea primordială a adevărului, este ceea ce se numește religie de pe poziție științifică. Această legătură este de așa natură că omul nu o poate suprima, însă are posibilitatea să atribuie acțiunilor și existenței sale caracter sacru sau profan, adică bun sau rău, malefic sau benefic.

În orice domeniu de activitate, conștient sau inconștient, acest fenomen se produce permanent în acțiunile omului cu gândul, cuvântul sau fapta, de aceea învățarea religiei de pe poziție științifică este pentru om o necesitate și un drept.

Omul nu este impus de Dumnezeu cu forța să respecte principiile ce decurg din legea primordială a Adevărului, el are libertatea alegerii, însă omul are dreptul să știe despre aceasta, ca să poată face alegerea din proprie voință. În Articolul 18, din Declarația universală a drepturilor omului, este scris: „Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, pre-

cum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu alții, atât în mod public, cât și privat, prin învățătură, practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor”. Pentru ca orice persoană să-și poată manifesta religia în mod benefic și conștient, este necesar ca orice om să știe ce este religia de pe poziția adevărului științific. Aceasta se poate realiza numai prin includerea religiei ca obiect de studiu în cadrul învățământului elementar și obligatoriu pentru toți oamenii.

Dacă analizăm Articolul 26, din Declarația universală a drepturilor omului, care spune că: „Orice persoană are dreptul la învățătură. Învățământul trebuie să fie gratuit, cel puțin în ceea ce privește învățământul elementar și general. Învățământul elementar trebuie să fie obligatoriu. Învățământul tehnic și profesional trebuie să fie la îndemâna tuturor, iar învățământul superior trebuie să fie, de asemenea, egal, accesibil tuturor, pe bază de merit.

Învățământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale. El trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase, precum și dezvoltarea activității Organizației Națiunilor Unite pentru menținerea păcii.

Părinții au dreptul de prioritate în alegerea felului de învățământ pentru copiii lor minori. Nu este așa, însă, și în Constituția Republicii Moldova, care prin Articolul 35, punctul (8), împarte învățământul în religios și laic: „Statul asigură, în condițiile legii, libertatea învățământului religios. Învățământul de stat este laic”. Prin acest articol, cel puțin la nivel elementar, statul lipsește cetățenii săi de caracterul sacru al învățământului și încălcă flagrant unul din drepturile fundamentale ale omului – dreptul la libertatea de a ști ce este religia, pentru a putea alege să trăiască sau nu conform principiilor divine, drept oferit de însuși Dumnezeu, întărit în Declarația universală a drepturilor omului, adoptată de O.N.U. și instituțiile ei speciale, la care a aderat și Republica Moldova, prin Hotărârea Parlamentului Nr. 707 – XII din 10.09.91.

Despre învățământul religios se poate vorbi numai în sensul învățământului de profil. Și nu trebuie de confundat învățarea religiei, ca obiect științific de studiu, cu învățământul religios ca învățământ de profil. Învățarea religiei este un drept și o obligativitate pentru fiecare om pe când învățământul religios de profil este o alegere liberă a omului, după ce a învățat religia ca obiect de studiu și știe ce prezintă ea din punct de vedere științific.

Nu trebuie redusă religia, ca știință, la ritualurile unui anumit cult religios sau, altfel spus, la o anume formă de manifestare a religiei. Pentru că formele de manifestare a religiei le cultivă omul după cum vrea, pe când principiile indicate de Dumnezeu sunt pentru toți oamenii și pentru totdeauna aceleași, și constituie nucleul religiei atât la nivel teoretic cât și cel practic. Ritualul face parte din practica religioasă la baza căruia se află îndeplinirea principiilor formulate de Dumnezeu prin cuvântul Său. Fără îndeplinirea principiilor, în conlucrare cu Dumnezeu, ritualul este inefficient pentru om.

Dacă omul nu este învățat și nu știe despre felul sacru de a fi, atunci el rămâne în felul profan de a fi, iar învățătura primită de el și aplicată în practică este o învățătură invalidă și rea, care face ca educația lui să fie bolnavă și rea, antagonistă esenței sale divine.

Statul, care nu asigură tuturor cetățenilor săi învățarea religiei de pe poziție științifică și nu se ocupă cu educația religioasă divină a lor este un stat ignorant față de ceea ce este sfânt, și în consecință este un stat rău.

Educația bună a omului se bazează pe învățarea religiei de pe poziție științifică, pe experiența personală a omului, care include credința în Dumnezeu și îndeplinirea principiilor Lui în conlucrare cu El. Acei oameni, care au făcut aceasta s-au convins că Dumnezeu este desăvârșit și bun, că cuvintele Lui exprimă Adevărul. Că trăind conform cuvintelor Lui, ei sau îndumnezeit, au devenit fericiți, desăvârșiți și buni pentru sine, pentru semenii lor, pentru întreaga existență din care fac parte pe veci. Realizând în felul acesta dezvoltarea deplină a personalității lor.

Iată ce mărturisește în această privință, din experiența sa, Proorocul și împăratul David: „1. Fericiți cei fără prihană în cale, care umblă în legea Domnului. 2. Fericiți cei ce păzesc poruncile Lui și-L caută cu toată inima lor, 3. Că n-au umblat în căile Lui cei ce lucrează fărădelegea. 4. Tu ai poruncit ca poruncile Tale să fie păzite foarte. ... 9. Prin ce își va îndrepta tânărul calea sa ? Prin păzirea cuvintelor Tale. ... 66. Învăță-mă bunătatea, învățătura și cunoștința, că în poruncile Tale am crezut. ... 72. Bună-mi este mie legea gurii Tale mai mult decât mii de comori de aur și argint. 73. Măinile Tale m-au făcut și m-au zidit, înțelepțește-mă și voi învăța poruncile Tale. 74. Cei ce se tem de tine mă vor vedea și se vor veseli, că în cuvintele Tale am nădăjduit. 75. Cunoscut-am, Doamne, că drepte sunt judecățile Tale și întru adevăr m-ai smerit.... 85. Spusu-mi-au călcătorii de lege deșertăciuni, dar nu sunt ca legea Ta Doamne. 86. Toate poruncile Tale sunt adevăr; pe nedrept m-au prigonit. Ajută-mă! ... 89. În veac, Doamne, cuvântul Tău rămâne în cer; 90. În neam și în neam adevărul Tău. Întemeiat-ai pământul și rămâne. ... 92. De n-ar fi fost legea Ta gândirea mea, atunci aș fi pierit întru necazul meu. 93. În veac nu voi uita îndreptările Tale, că într-însele m-ai viat, Doamne. 94. Al tău sunt eu, mântuiește-mă, că îndreptările Tale am căutat. ... 98. Mai mult decât pe vrăjmașii mei m-ai înțelepțit cu porunca Ta, că în veac a mea este. ... 99. Mai mult decât învățătorii mei am priceput, că la mărturiile Tale gândirea mea este. ... 104. Din poruncile Tale m-am făcut priceput; pentru aceasta am urât toată calea nedreptății. 105. Făclie picioarelor mele este legea Ta și luminează cărărilor mele. ... 114. Ajutorul meu și sprijinitorul meu ești Tu, în cuvântul Tău am nădăjduit. ... 130. Arătarea cuvintelor Tale luminează și înțelepțește pe prunci. ... 137. Drept ești, Doamne, și drepte sunt judecățile tale. ... 138. Poruncita-i cu dreptate mărturiile Tale și cu tot adevărul. ... 142. Dreptatea Ta este dreptate în veac și legea Ta adevărul. ... 151. Aproape ești Tu, Doamne, și toate poruncile Tale sunt adevărul. ... 165. Pace multă au cei ce iubesc legea Ta și nu se smintesc” (**Biblia sau Sfânta Scriptură**, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, Ps. 118).

Care conducători de stat ai Republicii Moldova, din ultimii 74 de ani, pot confirma, din proprie experiență, adevărurile mărturisite de Proorocul și împăratul David? Care din ei poate spune că a implementat sau implementează, învățarea religiei în țara pe care s-a încumetat să o conducă? Și cum oare pot fi conduși cetățenii unei țări spre fericirea divină când însăși conducătorii lor nu cunosc, din proprie experiență, ce este ea? Adică nu-L cunosc pe Dumnezeu, nu vor să-L cunoască și nici cetățenilor conduși de ei nu le ajută să-L cunoască.

Cu asemenea conducători, atești, orice cetățean al țării are multă suferință și riscă să părăsească nedemn această viață pământească. De aceea este binevenit ca orice om să nu-și mai pună încrederea în asemenea conducători ci fiecare în mod personal să trăiască con-

form legilor lui Dumnezeu, și tot prin prisma acestor legi să-și aleagă conducătorii, așa cum recomandă basarabenilor Alexei Mateevici:

Să știți: de nu veți ridica
Din sânul vostru un proroc,
În voi viața va săca,
Zădarnic soarta veți ruga,
Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămânea fără de noroc.

Și toți veți fi un gând ș-un nume
Și înfrățiți veți făuri
Un viitor mai bun în lume,
Iar el va ști să vă îndrume
Acolo, unde va zări
C-a voastră stea va răsări.

Din cheag de lacrimi, de dureri,
Din trăsnet de mânie sfântă,
Și din nădejdi și zbuciumări,
Din năzuinți și frământări
El trebui facla să-și aprindă
Și-n el pe toți să vă cuprindă.

Dar știți: de nu veți ridica
De printre voi pe-acest proroc,
În voi viața va săca,
Zădarnic soarta veți ruga,
Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămânea fără noroc.

DELINCVENȚA JUVENILĂ: ACTUALITATEA ȘI IMPORTANȚA PROBLEMEI

Elvira CIOBANU

Societatea noastră se confruntă cu o multitudine de probleme sociale, ce nu au fost anticipate, generate de transformările majore în toate sferele vieții sociale și care au un impact negativ asupra întregii societăți. La nivelul transformărilor produse în sfera atitudinilor și comportamentelor, schimbările sociale au generat o accentuată insecuritate socială, suspiciune și frustrare în special în rândul tinerei generații, un puternic pesimism social, un sentiment de descurajare și chiar de inadaptare. Comportamental, aceste percepții și atitudini se materializează fie în conduite din ce în ce mai blazate, fie în comportamente deviante. În multitudinea formelor pe care le poate îmbracă devianța socială, un loc aparte îl ocupa conduitele delincvente, acestea caracterizându-se prin cel mai înalt nivel al pericolului social.

După câștigarea independenței, Republica Moldova s-a confruntat cu profunde transformări politice, economice, sociale, culturale, care, pe componenta infraționalității s-au materializat în apariția unui mediu social care a facilitat menținerea și creșterea procentului delincvenței în general și mai ales a celei juvenile în special. Fenomenul este valabil pentru toate statele, fie ca sunt ele puternic dezvoltate economic fie că sunt angrenate într-un amplu proces de restructurare economică asemeni statelor din estul Europei, din care face parte și țara noastră. Diferența este redată de faptul că în statele aflate în plină tranziție de la un sistem (politic, economic, social) la altul fenomenul infraționalității găsește un mediu prielnic pentru dezvoltare.

Din acest motiv, tratarea și prevenirea infraționalității, implică în mod direct responsabilități la toate nivelele sociale, de la legislativ până la executiv, având în vedere faptul că sărăcia, crizele economice și sociale nu generează de la sine asemenea fenomene criminalitate (totalitatea infracțiunilor săvârșite pe un anumit teritoriu și într-o anumită perioadă) având o etiologie mult mai complexă, iar profilaxia sa presupune cooperarea tuturor entităților care au tangență cu acest fenomen (de la instituții de stat până la ONG-uri). Pe de altă parte, are loc și un proces invers, fenomenul delincvenței afectând procesele economice și sociale. Se intră astfel într-un cerc vicios cu blocaje majore la nivelul acestor procese. Abandonul școlar sporit, lipsa de viziune a familiei, disfuncțiile înregistrate în funcționarea instituțiilor responsabile de protecția copilului, lipsa componentei societății civile care să ajute familia, toate acestea corelate cu existența unui control social redus generat de situația de anomie indusă de fenomenul tranziției a dus la o escaladare a acestui proces confirmat de creșterea în fiecare an a numărului total de infracțiuni și infractori.

Realitatea practică, precum și studiul literaturii de specialitate relevă faptul că fenomenele sociale, regăsite în conținutul conceptelor de devianță, delincvență, infraționalitate, criminalitate, preocupă tot mai intens nu numai specialiștii în domeniu, ci și factorii politici, guvernamentali, opinia publică, în general, atât pe plan intern, regional, cât și internațional. Asemenea preocupări sunt pe deplin justificate, dacă se are în vedere faptul că urmările

acestor fenomene, mai ales ale celor care intră sub incidența delincvenței, infracționalității și criminalității afectează, în cel mai înalt grad, valorile fundamentale ale societății, pe un plan mai larg, și ale persoanelor direct vizate, pe unul mai restrâns, respectiv drepturile și libertățile fundamentale ale omului, existența și buna funcționalitate a societății democratice și instituțiilor statului său de drept. În Republica Moldova studiile de specialitate atrag atenția asupra faptului că ne aflăm în fața unui fenomen social ce capătă amploare și pare să depășească eforturile specialiștilor angrenați în prevenirea și diminuarea criminalității violente.

Neajunsurile inerente crizei socio-economice, care completează dificultățile de dezvoltare a personalității, de adaptare și integrare socială, sporesc evident vulnerabilitatea generației tinere și amplifică riscul depravării. Incapacitatea unora dintre minori de a atinge standardele impuse de societate se manifestă sub forma delincvenței juvenile. Problemele delincvenței juvenile au o identitate proprie. Cu repercusiuni dezastruoase pentru societate în ansamblu, acest fenomen este de o actualitate stringentă, având dimensiuni și implicații profunde, deosebit de sensibile la procesele schimbărilor sociale. Gradul înalt al „activismului” infracțional al minorilor din Republica Moldova îl denotă diverse date statistice oficiale naționale și internaționale. [6]

Conform datelor ONU, la nivel mondial circa 30% din toți tinerii, inclusiv minorii, participă la diferite acțiuni ilicite, iar 5% comit crime periculoase. Totodată, Republica Moldova rămâne pe o treaptă înaltă în ce privește ponderea minorilor în totalul persoanelor acuzate.

O creștere, a numărului de cazuri infracționale în care sunt implicați minorii, ne arată și datele statistice afișate de către Portalul Guvernamental al datelor deschise. [5] Conform acestora în anul curent au fost săvârșite 722 de infracțiuni cu implicarea minorilor, cu 5,25% mai mult comparativ cu anul precedent – 686 cazuri. Dacă este să analizăm tipurile de infracțiuni, în care au fost implicați minorii, atunci se constată o creștere a *furturilor* cu circa 12,27%, comparativ cu anul precedent. O creștere semnificativă se atestă și la alte tipuri de infracțiuni precum *infracțiunile legate de droguri* cu 25% și *infracțiunile săvârșite în stare de ebrietate* 42,86%.

Este unanim recunoscut faptul că orice societate, indiferent de stadiul dezvoltării sale, în urma procesului de socializare imprimă membrilor săi un anumit model sau paradigmă normativ-comportamentală, model de natură culturală prin care subiecții sociali învață cultura grupului majoritar și rolurile sociale asociate statutului lor pe care trebuie să le urmeze în cadrul respectivei societăți.

În acest context Albert Ogien menționează că *devianța* este înțeleasă ca o consecință a destrukturării sociale. Ca urmare a acestei destrukturări, unele organisme și instituții statale pierd controlul social iar starea de *anomie* devine preponderentă. În acest sens, vorbim despre devianță ca despre o problemă publică care necesită o serie de acțiuni concrete și decizii politice, concomitent cu aplicarea procedurilor terapeutice ale autorităților de control.” [7] În aceeași ordine de idei Dan Baciuc pune accent pe faptul că *delincvența juvenilă* este condiționată de dinamica vieții socio-economice, de starea de anomie existentă la nivel macro și micro-social. Resocializarea minorilor presupune probleme generale și speciale. Problemele speciale privind resocializarea minorilor implică abordarea diferitelor aspecte cum ar fi: existența unui mare număr de minori arestați preventiv, situația lor rămânând neclarificată

o perioadă mare de timp, numărul mare de minori cu deficiențe fizice și psihice din centrele de reeducare și penitenciare, numărul mare de minori care provin din medii cu promiscuitate, pregătirea inadecvată a personalului didactic din domeniul psiho-pedagogiei speciale, inexistența mai multor alternative la pedeapsa cu închisoarea etc.”. [1]

Prima problemă care se ridică privind delincvența juvenilă este legată de necesitatea utilizării acestui termen în loc de alți termeni consacrați juridic și folosiți pentru adulți care încalcă normele juridico-penale. Acest termen provine de la cuvântul francez *delinquance juvenile* care, la rândul lui, se originează în latinescul *delinquere juvenis* și el desemnează ansamblul abaterilor și încălcărilor de norme sociale, *sanctionate juridic*, săvârșite de minorii până la 18 ani.

Autorii Sorin Rădulescu și Dan Banciu tratează *actul delicvent*, ca atare, drept expresia unui șir de acțiuni și conduite care contrastează puternic cu normele de conviețuire existente în cadrul familiei, instituțiilor, societății... [4, p. 77]

În funcție de aceste caracteristici delincvența este „un fenomen deosebit de complex, incluzând o serie de aspecte și dimensiuni de natură statistică, juridică, psihologică, sociologică, prospectivă, economică și culturală.” [3]

- *dimensiunea statistică* evidențiază starea și dinamica delincvenței în timp și în spațiu;
- *dimensiunea juridică* evidențiază tipul normelor juridice violate prin acte și fapte antisociale, pericolozitatea socială a acestora, gravitatea prejudiciilor produse, modalitățile de resocializare a persoanelor delincvente;
- *dimensiunea psihologică* ce evidențiază structura personalității individului delicvent și individului normal, motivația și mobilurile comiterii delictului, atitudinea delincventului față de fapta comisă;
- *dimensiunea sociologică* centrată pe identificarea, explicarea și prevenirea socială a delictelor și crimelor, în raport cu multiple aspecte de inadaptare, dezorganizare și devianță existente în societate și cu formele de reacție socială față de diferite delict;
- *dimensiunea economică* evidențiază consecințele directe și indirecte ale diferitelor delict din punct de vedere material și moral;
- *dimensiunea prospectivă* evidențiază tendințele de evoluție în viitor a delincvenței.

O altă problemă a acestor preocupări este caracterizată de delincvența juvenilă, determinată de implicarea din ce în ce mai mare a minorilor în comiterea faptelor antisociale, de vârsta tot mai scăzută a participanților proveniți din această categorie, de efectele faptelor lor în plan individual și social.

Autorul M. Stoian îl caracterizează pe delicventul minor astfel: „lipsit de angoase, mai cu seamă de cele provocate de «sentimentul de vinovăție» care nici nu există la el dispune de o mare ingeniozitate în permanența sa strădanie de a disimula, de a se apăra prin minciuni, de a lua «măsurile de precauție» față de tot ce l-ar putea lua prin surprindere; stăpânit de o vie mulțumire de sine, dovedește remarcabile facultăți în adaptarea la situații noi, în organizarea unor acțiuni negative; rezistența de necrezut la presiunile de orice fel, intimidare, muștrare – folosindu-se magistral de tehnica tăcerii disprețuitoare; evidentă maturitate afectivă”. [8, p. 9-10]

Problematica riscului în cadrul comportamentului delicvent, poate fi abordată atât din punct de vedere al factorilor sociali (carențele socializării, familia minorilor, gradul de șco-

larizare, folosirea substanțelor halucinogene, sărăcia), cât și din cea a factorilor psihologici (impulsivitatea, autocontrolul, necesitatea de a trăi senzații tari, sociabilitatea, afectivitatea), descrise în literatura de specialitate ca având un rol determinant în geneza acestui fenomen. [2]

Prin urmare, actualitatea temei este determinată de:

- creșterea numărului infractorilor, precum și diversificarea infracțiunilor săvârșite de către minori;
- necesitatea constituirii unei metodologii și a unei metode implicate în cercetarea delincvenței juvenile în scopul identificării particularităților infracțiunilor săvârșite de către minori, a factorilor ce contribuie la orientarea minorilor spre un comportament în dezacord cu legea și a condițiilor de prevenire și combatere a criminalității minorilor;
- apariția în RM a unor noi servicii promovate atât prin intermediul organismelor statale, cât și în sectorul nonguvernamental (ofițeri de probațiune, centru de plasament pentru minori etc.).

În Republica Moldova fenomenul minorului aflat în conflict cu legea a devenit un domeniu de interes pentru sociologi, juriști, asistenți sociali, psihologi, pedagogi. În ultimii ani, e în curs de desfășurare procesul de reformare a justiției juvenile. Un moment de mare interes îl constituie sistemul european de funcționare a instituțiilor sociale în vederea prevenirii și diminuării delincvenței juvenile.

În acest context, apare necesitatea de a propune spre cercetarea o abordare sistemică contrar celei fragmentare existente, fapt care ar trebui să dinamizeze instituțiile sociale deja existente în Republica Moldova în vederea prevenirii și diminuării fenomenului delincvenței juvenile.

Bibliografie:

1. Banciu D. Control social și sancțiuni sociale. București: Editura Hyperion XXI. 1992.
2. Banciu D., Rădulescu S. Evoluții ale delincvenței juvenile în România. București: Editura Lumina Lex, București. 2002.
3. Banciu D., Rădulescu S. Introducere în sociologia delincvenței juvenile. Adolescența – între normalitate și devianță. București: Editura Medicală. 1990.
4. Banciu D., Rădulescu S. Sociologia crimei și criminalității. București: Editura Șansa. 1996.
5. http://date.gov.md/ckan/dataset/4699-delicventa-juvenila/resource/41b4fc48-8f06-4387-b724-9d659f87c917?inner_span=True (vizitat 27. 12. 2014).
6. <http://irp.md/news/517-rata-infracionalitii-juvenile-n-republica-moldova-i-unele-ri-ale-europei-dup-anii-90-i-pn-n-anul-2010.html> (vizitat 19. 12. 2014)
7. Ogien A. Sociologia devianței. Iași: Editura Polirom. 2002.
8. Stoian M. Minori în derivă. București: Editura Enciclopedică. 1972.

STRATEGII DE RESOCIALIZARE ȘI ASISTENȚĂ PSIHOSOCIALĂ A DELINCVENȚILOR MINORI

Nicoletta CANȚER

Analiza rezultatelor investigațiilor dedicate delincvenței juvenile în Republica Moldova ne permit reflectarea dinamicii delincvenței juvenile. În Republica Moldova infracțiunile comise de minori constituie aproximativ 12% din numărul total al infracțiunilor înregistrate. În ultimii ani, însă persoanele minore comit tot mai multe delikte în grup, deseori fiind atrase la aceste acțiuni de către maturi. Politica și practica ce țin de justiția juvenilă sunt printre domeniile cele mai des criticate (deoarece se bazează pe practicile justiției retributive) de către Comitetul pentru Drepturile Copilului, organ responsabil pentru monitorizarea și implementarea Convenției Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului.

Asistența și protecția socială a copiilor aflați în conflict cu legea, dezvoltarea de politici și practici de justiție juvenilă ajustată la standardele europene continuă a fi o exigență stringentă pentru Republica Moldova. Remarcăm că în prezent au evoluat concepțiile privind **justiția juvenilă**, acestea acordându-i-se o importanță din ce în ce mai mare odată cu macro-evoluțiile din societatea modernă. Elementul-cheie din cadrul acestor concepții, care stă la baza sistemelor de justiție juvenilă, îl reprezintă *echilibrul dintre asistența psihologică, socială și justiție*. Principalele norme internaționale, axate direct pe copii, care în prezent reglementează acest domeniu, sunt expuse în:

- Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului din 1989 (CRC), care a fost ratificată aproximativ de toate țările.
- Standardul de reguli minime al Națiunilor Unite pentru administrarea justiției juvenile din 1985 (Regulile de la Beijing);
- Regulile Națiunilor Unite privind protecția minorilor privați de libertate din **1990 (JDLS)**;
- Directivele Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile din 1990 (Directivele din Riyadh).

În ceea ce privește *sistemul de justiție juvenilă din Republica Moldova*, acesta a cunoscut o evoluție ascendentă în timp, în prezent apropiindu-se semnificativ de sistemele moderne. În continuare vom încerca să punctăm câteva momente esențiale în dezvoltarea sistemului nominalizat:

- La nivel național, au fost adoptate mai multe legi și au fost operate modificări în Codul penal, Codul de procedură penală, Codul cu privire la contravențiile administrative, Codul cu privire la executarea pedepselor și în alte legi care reglementează și situația din domeniul justiției juvenile.
- În 2005, Consiliul Superior al Magistraturii și Procurorul General au desemnat judecători și procurori specializați în urmărirea și judecarea cauzelor cu minori.
- Instituirea unui regim sancționat or diferit al minorilor față de adulți.

- Reglementarea specială a tratamentului minorilor odată cu intrarea în vigoare a noului Cod penal.
- Fixarea limitei de vârstă a răspunderii penale a minorilor, respectiv răspunderea penală limitată până la 18 ani.
- Stabilirea cadrului răspunderii penale a minorilor (odată cu adoptarea noului Cod penal și implementarea reformelor în justiție) ce instituie un regim sancționator special pentru minori caracterizat prin; prioritatea măsurilor educative față de pedepse; excluderea minorilor de la pedeapsa cu moartea sau de la detenția pe viață; reducerea termenului de încercare în cazul când pedeapsa este suspendată condiționat sau sub supraveghere; reducerea duratei pedepsei executate în cazul liberării condiționate: excluderea aplicării pedepselor complementare;
- Schimbarea concepției în politica penală cu accent pe măsurile educative în cadrul sistemului de sancționare a minorilor.
- Implementarea formelor non-privative de libertate, alternative detenției.
- *Constituirea instanței pentru minori în jurisdicția penală și instituirea unor proceduri speciale pentru minori* la nivelul tuturor instituțiilor din cadrul sistemului de justiție penală – poliție, parchet, instanțe, serviciul de reintegrare socială și supraveghere, centre de reeducare și penitenciare.
- Specializarea în cauzele cu minori: *judecător pentru minori; procuror pentru minori; polițist pentru minori, asistent social specializat în lucrul cu minorii delincvenți; consilier de probațiune; mediator.*

Este remarcabil faptul că la moment atât psihologii, cât și asistenții sociali sunt parteneri-cheie în administrarea justiției juvenile, elaborarea politicilor centrate pe minori, prestarea serviciilor de prevenire, combatere a delincvenței juvenile, în activitățile de reinserție socială și reabilitare post-penală a delincvenților minori. În această ordine de idei, ne-am propus:

Obiectul cercetării: procesul de resocializare și asistență psihologică a delincvenților minori în cadrul probațiunii.

Subiectul cercetării: sunt delincvenții juvenili, cărora le-a fost aplicată pedeapsă neprivativă.

Scopul urmărit prin realizarea acestei lucrări este elaborarea programelor psihosociale de resocializare a minorilor delincvenți în cadrul probațiunii.

Obiectivele:

- evaluarea psiho-socială a profilului minorilor delincvenți în cadrul probațiunii prezentențiale;
- elaborarea unei strategii de resocializare a delincvenților minori în cadrul probațiunii;

Am promovat un studiu în baza referatelor de evaluare psihosocială a delincvenților minori probațiune, care au fost elaborate în cadrul probațiunii prezentențiale. În total au fost analizate 20 de referate prezentențiale elaborate de consilierii de probațiune din cadrul Serviciului de probațiune Bălți. Analiza datelor este elaborată conform structurii referatelor prezentențiale.

Date generale. Am observat că 45% din referatele de probațiune prezentențiale au fost solicitate de procuror iar 55% de judecătorul pe minorii. Vârsta minorilor fiind cuprinsă

între 14-18 ani. Domiciliul minorilor cărora le sau întocmit referate se împarte astfel 87% sunt originari din Bălți, iar restul 13% sunt originari din suburbiile Bălțului.

Sursele de informare. Sursele de informare sunt diverse începând cu însuși minorul/inculpatul și sfârșind cu dosarul penal. Clasificându-le în procente obținem următoarea ierarhie: 100% părintele sau tutorele, 95% colegii de clasă și cercul de prieteni, 90% minorul/inculpatul, 85% dosarul penal, 75% vecinii, 60% diriginta de clasă, 50% inspectorul pe minori al Secțiilor de Poliție, 45% compliciti, 20% Direcția de Învățământ și Sport, Bălți.

Date privind persoana pentru care a solicitat referatul de evaluare:

- mediul familial și social;
- situația școlară;
- cercul de prieteni.

Mediul familial și social, majoritatea minorilor asupra cărora sau întocmit referat de probațiune presentențială provin din familii incomplete și social vulnerabile. Ei alcătuind aproximativ 85% din numărul total de minori care au săvârșit infracțiuni și doar 15% din minorii asupra cărora sau întocmit referat de probațiune presentențială provin din familii complete și au o stare socială favorabilă.

Situația școlară, un număr mare din ei au insucces școlar (75%), majoritatea absentează și au un comportament deviant. Dar sunt și minori care în genere abandonează instituțiile de învățământ (30%).

Cercul de prieteni, prieteni lor provin din familii vulnerabile și dezorganizate prezentând astfel și un comportament deviant în societate.

Date privind comportamentul inculpatului:

- trecutul infracțional;
- comportamentul persoanei înainte și după comiterea infracțiunii.

Trecutul infracțional din totalul de minori asupra cărora sau întocmit referat de probațiune presentențială doar 17% au mai avut antecedente penale și doar 83% din ei nu au avut antecedente penale.

Comportamentul persoanei înainte și după comiterea infracțiunii este caracterizat: relațiile cu prieteni sunt bune la fel și cu vecinii, lipsa comportamentului negativ. Însă majoritatea în număr de 45% totuși regretă de cele săvârșite de ei, și numai 55% din ei nu regretă faptele săvârșite de ei. Din statistica dată putem deduce că 75% din minori prezintă un comportament negativ în societate și numai 25% având un comportament pozitiv sau adecvat în societate.

Factorii care au influențat la săvârșirea infracțiunii. Pentru familia dezorganizată din care provin minori, au optat 35%, după care 25% este influența grupului de prieteni din care face parte, 25% reprezintă cartierul marginalizat cu potențial infracțional și doar 15% gradul de sugestibilitate înalt al minorului.

Perspective de reintegrare în societate. Perspectivele de reintegrare în societate se estimează conform următorilor indicatori: dacă minorul conștientizează și regretă fapta comisă și are dorința de a se schimba, predomină factorii care inhibă comportamentul infracțional atunci minorul are toate șansele de a se reintegra în societate. Iar dacă minorul nu doarește să se schimbe și nu regretă fapta comisă și plus la toate acestea mai și lipsește supra-

vegherea și controlul din partea părinților sau tutorelui, abandonează școala și mai și predomină factorii care accentuează dezvoltarea comportamentului infracțional atunci perspectivele de reintegrare în societate sunt reduse la zero.

Concluzii. În baza concluziilor consilierilor de probațiune expuse în referatele de probațiune presentențială se recomandă ca 20% din minorii ce au săvârșit infracțiuni să pedepsă privativă de libertate, și doar 80% din minori să acceseze pedepse neprivative de libertate.

Evaluarea psiho-socială a minorilor ce au primit pedepse neprivative de libertate.

Evaluarea minorilor ce au primit pedepse neprivative de libertate au fost selectați din rândul celor pentru care a fost întocmit referat de probațiune presentențială și au primit conform deciziei judecătorului pedepse neprivative de libertate. Eșantionul a inclus 20 de minorii din rândul celor menționați mai sus. Vârsta minorilor este cuprinsă între 14-18 ani (din ei 14 ani – 3%, 15ani – 5%, 16ani – 4%, 17ani – 5%, 18ani – 3%).

Pentru evaluarea psiho-socială a eșantionului experimental am elaborat un chestionar multifactorial. Chestionarul cuprinde 4 indici:

1. Evaluarea abilităților sociale.
2. Consumul de alcool și infracțiune.
3. Nivelul de autoapreciere.
4. Conștientizarea consecințelor faptelor comise.

Chestionarul a fost aplicat în formă scrisă. Prezintă analiza cantitativă și calitativă a rezultatelor obținute.

Indicatorul Nr. 1. Evaluarea abilităților sociale

A. Privesc oamenii în față

50% au menționat că se simt nesatisfăcător când sunt priviți de oameni când zâmbesc. 70% nu-și dau seama de sentimentele celorlalți. 85% au o stare penibilă când sunt dezamăgiți, iar 25% se simt incomod când sunt priviți de o mulțime de oameni.

B. Să mă alătur unui grup

80% din minori doresc să aibă prietenii, 35% nu le creează satisfacție când sunt prezentați altor persoane, 75% sunt frustrați când trebuie să meargă într-o cameră plină cu persoane necunoscute 65% din minori sunt confuzați când trebuie să fie intervievați, 76% au prezentat interes într-o discuție cu o persoană necunoscută, 88% sunt gata să spună oricând ceea ce gândesc, 59% să înțeleagă ce spun alții, 58% să pună întrebări și să răspundă.

C. Când mă cert cu cineva

62% nu le prezintă mustrare de conștiință atunci când refuză pe cineva, 18% se simt satisfăcători atunci când își cer scuze, 43% sunt neajutorați atunci când dau vești proaste, 35% sunt enervați atunci când roagă pe cineva și cer ajutor, 78% sunt nesatisfăcători atunci când primesc ordine.

Indicatorul Nr. 2. Consumul de alcool și infracțiunea

67% nu cred că între consumul de alcool și comiterea crimei există vreo legătură, 60% erau și 40% nu erau sub influența alcoolului atunci când au săvârșit infracțiunea, 50% nu ar fi săvârșind infracțiunea dacă nu ar fi fost în acea stare, la 20% nu le-a venit la 40% le-a venit ideea să comită infracțiunea în locul unde au consumat alcool, 35% nu știu dacă alcoolul le-a provocat problema care i-a determinat să comită infracțiunea, alcoolul le pro-

voacă probleme în domenii ca: relații interpersonale 54%, controlul comportamentului 96%, domeniul financiar 57%, sănătate 73%.

Indicatorul Nr. 3. Nivelul de autoapreciere

În general, sunt mulțumiți de sine 60%, iar 35% mai puțin mulțumiți de sine, uneori se gândesc că nu sunt buni de nimic 37% sunt absolut de acord, 23% de acord și doar 40% dezacord total. Cred că au multe calități 86% absolut de acord, 46% de acord și doar 6% dezacord. Sunt capabili să facă lucrurile la fel de bine ca alți 65% absolut de acord, 57% de acord 19% dezacord. Uneori se simt inutili 27% absolut de acord, 15% de acord, 68% dezacord și doar 79% dezacord absolut. Și-ar dori mai mult respect de sine 93%, au o atitudine pozitivă față de sine 74%, uneori cred că sunt un ratat: 12% absolut de acord, 26% de acord, 66% dezacord, 87% dezacord absolut.

Indicatorul Nr. 4. Conștientizarea consecințelor faptelor comise

La capitolul ce am pierdut doar 45% nu conștientizează ce au avut de pierdut și doar 20% au înțeles gravitatea și consecințele faptelor comise. La capitolul ce am câștigat majoritatea au înțeles că au câștigat doar probleme.

Ca urmare a datelor acumulate și concluziilor cercetărilor din domeniu, am structurat programe de grup, în funcție de caracteristicile și nevoile criminogene și non-criminogene ale grupului-țintă cărui i se adresează. Astfel de caracteristici ale grupului-țintă sunt: nivelul autocontrolului, rezolvarea de probleme, rezistența la presiunea grupului, valori morale, responsabilitate, rezistența la frustrare, stima de sine, asumarea riscului, empatie, modul de săvârșire a infracțiunii, premeditat sau nu, în grup sau singur, negări, justificări, motivații infracționale, tipul de violență, fizică sau verbală, motivația pentru schimbare, nivelul riscului de recidivă, stilul de învățare etc.

Specificul programelor de grup derivă și din faptul că acestea sunt structurate în funcție de obiectivele schimbării: obținerea autocontrolului furiei sau dezvoltarea de abilități non-violente de manifestare a furiei. Astfel, infracțiunile cu violență sunt comise atât de persoane cu un scăzut nivel al autocontrolului furiei, și din acest punct de vedere programele de grup vizează, în principal, obținerea autocontrolului furiei și reducerea incidenței comportamentului violent. O altă categorie sunt persoanele care decid în mod conștient să folosească violența pentru a-și atinge scopurile, iar programul destinat acestora, se concentrează pe conștientizarea și dezvoltarea unui mod de gândire și acțiune, alternativ celui violent, prin care ei s-au obișnuit să rezolve.

În concluzie, aceste programe de grup abordează domeniile de intervenție descrise anterior, însă într-o pondere diferită. Astfel, Programul de management al furiei, urmărește conștientizarea participanților privind procesul dezvoltării furiei și obținerea autocontrolului impulsurilor încă din stadiile incipiente ale acestuia, prin achiziționarea unor tehnici cognitive. Programul pentru reducerea violenței are ca scop principal conștientizarea alternativelor cognitiv-comportamentale pentru comportamentul violent și dezvoltarea abilităților pro-sociale de rezolvare a problemelor. Programul de grup pentru persoanele care au comis infracțiuni de tâlhărie vizează, în special, dezvoltarea valorilor morale și a responsabilității, care să motiveze alegerea alternativelor pro-sociale.

Metodologia programelor cuprinde tehnici specifice muncii cu grupul, precum: brainstorming, grupuri de discuții, dezbateră, jocul de rol, jocuri de comunicare și relaționale,

expunere, problematizare, crearea disonanței cognitive, centrarea pe sarcină, monitorizarea, etc.

Mai jos propunem rezumatul programelor de grup

I. Program de management al furiei

Scopul programului: să faciliteze înțelegerea participanților privind procesul furiei și să dobândească abilitați cognitive de control a furiei.

Obiective generale:

- Să exploreze furia ca un proces normal și controlabil;
- Să analizeze avantajele și dezavantajele furiei;
- Să analizeze situațiile care provoacă furie folosind modelul celor 5 pași;
- Să identifice modalități de a controla furia;
- Să identifice situații care îi înfurie;
- Să înțeleagă legătura între gânduri și comportament;
- Să identifice afirmații auto-motivante pozitive pentru fiecare din cele 5 etape ale procesului furiei;
- Să exerseze tehnici de relaxare;
- Să învețe și să achiziționeze abilități de rezolvare de probleme în relație cu furia;
- Să înțeleagă diferența dintre agresivitate, asertivitate și pasivitate;
- Să conștientizeze că alegerea comportamentului le aparține.

CUPRINS

SESIUNEA I	Introducere: Furia
SESIUNEA II	Procesul furiei – stadiile furiei
SESIUNEA III	Afirmațiile automotivante/Limbajul intern
SESIUNEA IV	Aspectele fiziologice ale furiei
SESIUNEA V	Rezolvarea de probleme
SESIUNEA VI	Exprimarea asertivă a furiei
SESIUNEA VII	Presiunea grupului/ Când ceilalți gândesc în locul nostru
SESIUNEA VIII	Furia în relațiile apropiate
SESIUNEA IX	Recapitulare

II. Program pentru reducerea violenței

Scopul acestui program este de a propune participanților o analiză a infracțiunilor violente. Prezintă situații posibil violente și urmărește îmbunătățirea înțelegerii acestor situații, dezvoltarea unor modalități pozitive de rezolvare a situațiilor conflictuale, în vederea alcătuirii unui plan personal de prevenție a violenței.

Obiective generale

- Să înțeleagă propriile atitudini față de violență;
- Să identifice avantajele și dezavantajele comportamentului violent;
- Să înțeleagă legătura dintre gânduri și comportament;
- Să analizeze infracțiunea din perspectiva modelului ABC;
- Să facă diferență între furie și violență;
- Să dobândească cunoștințe în legătură cu modificările fiziologice și emoționale care apar în răspunsul la diferite situații;

- Să experimenteze utilizarea unor tehnici de relaxare;
- Să înțeleagă și să aplice modelul celor 5 pași;
- Să identifice modalități alternative de gândire și comportament;
- Să identifice situații personale cu potențial crescut de violență;
- Să identifice căi non-violente de rezolvare a situațiilor de conflict;
- Să dobândească abilități empatic;
- Să conceapă un plan personal de acțiune.

III. Program pentru persoanele care au comis infracțiuni de tâlhărie

Scopul programului: să faciliteze participanților înțelegerea factorilor care au condus la comiterea tâlhăriei și dobândirea de abilități cognitive și comportamentale pentru a reduce riscul de recidivă.

Obiective generale:

- Crearea unui cadru optim de desfășurare a programului care să faciliteze procesul de învățare în grup a participanților;
- Facilitarea procesului de înțelegere a participanților referitor la comiterea infracțiunii de tâlhărie;
- Analiza infracțiunii de tâlhărie din perspectiva factorilor de risc;
- Participanții să conștientizeze importanța autocontrolului ca factor determinant în stoparea comportamentului infracțional;
- Facilitarea dobândirii și exersării abilităților cognitive și comportamentale de autocontrol;
- Participanții să identifice și să exerseze abilități de rezistență la presiunea grupului;
- Să ajute participanții să conștientizeze diferența dintre violență ca reacție necontrolată de exprimare a furiei și violența ca decizie conștientă, folosită ca instrument de obținere a unor beneficii;
- Să ajute participanții să identifice strategii cognitiv-comportamentale alternative și să le implementeze în procesul rezolvării de probleme;
- Să demonstreze rolul gândurilor/sentimentelor (factori interni) în medierea relației dintre factori interni și externi și reacțiile comportamentale.

CUPRINS

SESIUNEA I	Sesiune introductivă
SESIUNEA II	Analiza infracțiunii de tâlhărie
SESIUNEA III	Factori cu risc infracțional
SESIUNEA IV	Autocontrolul
SESIUNEA V	Rezistența la presiunea grupului
SESIUNEA VI	Empatia
SESIUNEA VII	Rezolvarea de probleme
SESIUNEA VIII	Negări și justificări
SESIUNEA IX	Responsabilitate și valori morale
SESIUNEA X	- Sesiune recapitulativă

IV. Program pentru îmbunătățirea abilităților sociale

Programul pentru îmbunătățirea abilităților sociale este integrat în structura programului de grup încă din prima sesiune și se focalizează explicit pe construirea abilităților sociale în paralel cu consolidarea și întărirea restructurării cognitive.

Sesiunile vizează:

- exerciții care au drept scop dezvoltarea empatiei și preluarea perspectivei celuilalt: îi ajută pe participanți să *identifice*, să *înțeleagă* și să *răspundă* sentimentelor celorlalți.
- oferă posibilitatea membrilor grupului de a exersa abilități de control a furiei într-o manieră care reduce riscul de manifestare negativă a acesteia.
- învață participanții modalități adaptative de a face față acuzațiilor, indiferent că acestea au un fundament real sau nu.
- dezvoltarea abilităților de ascultare activă și comunicare asertivă etc.

Lucrul cu grupul reprezintă o metodă esențială de lucru în asistența socială prin care se urmărește sprijinirea indivizilor pentru a-și îmbunătăți funcționarea socială, pentru a face față mai bine problemelor personale, familiale și comunitare prin intermediul experiențelor de grup. Munca cu grupul se bazează pe cunoașterea nevoilor de inter-relaționare și interdependență, reprezentând o metodă de reducere sau eliminare a blocajelor în cadrul interacțiunii sociale și de atingere a unor scopuri sociale.

Avându-se în vedere că infracțiunea are și o dimensiune socială, apărând la interacțiunea individului cu mediul social a condus la dezvoltarea unor metode noi de abordare a intervenției asupra comportamentului infracțional. Una din aceste metode este și metoda lucrului în grup.

Programele de grup urmăresc realizarea unei schimbări comportamentale, în speță a comportamentului violent și a celui infracțional. Comportamentul infracțional ca și cel violent sunt rezultatul unei învățări sociale, care în timp, au devenit mecanisme automatizate, care se sustrag controlului conștient. Folosite în mod repetat, acestea se organizează și se structurează în scheme cognitive complexe, cu caracter rigid și foarte rezistente la schimbare.

Demersul terapeutic al programelor se fundamentează pe abordarea cognitiv-comportamentală și urmărește conștientizarea acestor mecanisme automatizate și schimbarea comportamentală, prin atingerea unui nivel de autocontrol eficient al gândurilor și emoțiilor, și prin dobândirea de abilități pro-sociale. Principiul care stă la baza acestei abordări, este acela că există o relație de determinare între gânduri, sentimente și comportament, care poate fi sumarizat în expresia „Ceea ce gândim determină ceea ce facem”. Continuând raționamentul, reiese că pentru a schimba ceea ce facem (comportamentul) trebuie să schimbăm felul în care gândim (cognițiile), dar nu putem schimba ceea ce nu cunoaștem, deci trebuie să ne cunoaștem propriul mecanism de gândire.

Pentru ca infractorii să-și dorească o schimbare comportamentală, ei trebuie să își conștientizeze problemele care au determinat comportamentul respectiv, să imagineze alternative la acele comportamente și să accepte toate consecințele schimbării.

Schimbările comportamentale sunt profunde dacă persoana asistată identifică și conștientizează singură pierderile pe care i le produce comportamentul infracțional.

La baza schimbării comportamentale stau: asumarea responsabilității față de actele comise, motivația pentru schimbare, susținerea schimbării și prevenirea recidivei.

Comportamentul infracțional poate fi mai ușor schimbat sau diminuat dacă este analizat în context și este divizat în unități de comportament.

Lucrul în grup poate fi o metodă eficientă în lucrul cu anumiți infractorii.

Principalele domenii de intervenție ale programului derivă din 4 zone principale ale abordării cognitiv-comportamentale:

Rezolvarea de probleme: folosind o serie de exerciții specifice abordării cognitive, acest capitol urmărește să-i învețe pe participanți câteva abilități de gândire, care au fost identificate în cercetare ca fiind specifice în grupurile cu probleme sociale. Procesul rezolvării problemelor interpersonale a fost analizat de o serie de cercetători, care au ajuns la un consens asupra abilităților implicate. Aceste abilități vizează: conștientizarea problemei; definirea problemei; culegerea de informații; diferența faptelor față de opinii; gândire alternativă; identificarea etapelor necesare rezolvării problemei; gândire logică, de lungă durată, consecventă; deciziei și punerea ei în practică; preluarea perspectivei celuilalt.

Auto-controlul: cognițiile au un rol important în controlul comportamentului și au fost asociate cu diferite tipuri de infracțiuni. O parte a intervențiilor din cadrul programelor oferă posibilitatea îmbunătățirii acelor abilități care au rol în controlul gândurilor și comportamentelor care generează probleme. O premisă a îmbunătățirii auto-controlului este dezvoltarea abilităților de rezolvare a problemelor.

Dezvoltarea abilităților relaționale: o mare parte a infracțiunilor apar în context interpersonal, iar un anumit procent rezultă din abilitățile limitate ale indivizilor de a interacționa într-o manieră socială acceptabilă.

Dezvoltarea morală: o altă pondere de infracțiuni este rezultatul unor atitudini și comportamente specifice care determină anumite forme de comportament anti-social. Unii indivizi prezintă pattern-uri de gândire care reflectă dezinteres față de nevoile altora. Aceste deficiențe morale sunt abordate în programele prezentate, prin intervenții specifice de dezvoltare morală.

Aceste 4 zone de intervenție cognitiv-comportamentală se află într-o relație de interdependență, care plasează ca fundament de dezvoltare a celorlalte, zona abilităților de rezolvare a problemelor. Lipsa abilităților de rezolvare a problemelor, de management și de relaționare cu alții, dar și eșecul repetat în aplicarea acestora contribuie la apariția comportamentului infracțional, constituindu-se astfel în factori criminogeni. La nivel cognitiv-comportamental, aceștia se concretizează în: incapacitatea de a recunoaște și a evita problemele, în examinarea alternativelor și anticiparea consecințelor și de a lua în considerare nevoile celorlalți; rigiditate cognitivă; autocontrol scăzut al impulsurilor; comportamente adictive; motivație scăzută; dispoziție fluctuantă; distorsiuni atribuționale; distorsiuni cognitive; expectante neadecvate privind propria persoană; orientare antisocială; minimalizări și neutralizări; izolare socială; convingeri discriminatorii etc.

Bibliografie:

1. Alexandru Adam / *Ghidul rudelor persoanelor condamnate*/ – Chișinău – 2006. – 62 p.

2. Carmen Fiscuci /*Prison Fellowship*/ – România – 2003. – 125 p.
3. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova – 2003. – 196p
4. Gheorghe Florean /*Probațiunea Presentențială în privința minorilor: teorie și practică*/ – Chișinău – 2005. – 196 p.
5. Ioan Durnescu, Cristian Lazăr /*Probațiunea în România*/ – 2002. – 206 p.
6. IRP /*Ghidul Consilierului de Probațiune*/ – Chișinău – 2004. – 140 p.
7. Ioan Durnescu /*Manualul Consilierului de Reintegrare socială și Supraveghere*/ – București – 2004. – 243 p.
8. Mihai Lupu /*Ce e bine să știi dacă ești în conflict cu legea?*/ – Chișinău – 2004. – 28 p.
9. Maria Bulgaru /*Aspecte teoretice și practice ale asistenței sociale*/ – Chișinău – 2003. – 95 p.
10. Petcu M. /*Delincvența. Repere psihosociale*/ – Cluj-Napoca – 1994. – 308 p.
11. Preda V. /*Profilaxia delincvenței și reintegrarea socială*/ – București – 1981. – 289 p.
12. Valentina Prițcan /*Reintegrarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție*/ – Chișinău – 2007. – 183 p.

ASPECTE SPECIFICE ALE VIOLENȚEI FAMILIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Cristina CRUDU

Mots-clés: *la violence, la famille, le crime, l'agression, la pathologie relationnelle, l'abus, la maltraitance, les comportements déviants, les violations des droits de l'homme.*

Violența intrafamilială își are originea în structura socială, în tradiții, obiceiuri și mentalități, care subînțeleg superioritatea bărbatului asupra femeii. Societățile moderne continuă să fie societăți patriarhale, ce acordă mai multă importanță muncii efectuate de bărbați decât celei efectuate de femei. Inegalitățile dintre femei și bărbați se manifestă în legătură cu fragilizarea poziției femeilor pe piața muncii, cu creșterea diferențelor între câștigurile salariale ale femeilor și bărbaților. Feminizarea șomajului și violenței împotriva femeilor culminează cu violența în familie fiind forme acute de discriminare. Pe lângă cele menționate mai sus, mai există o serie de factori agravanți ai manifestărilor violente în familie, cum ar fi: mutațiile intervenite la nivelul relațiilor intrafamiliale, apariția unor puternici factori de deteriorare a raporturilor dintre parteneri – starea de stres, creșterea consumului de alcool, infidelitatea, gelozia etc., lipsa de programe de promovare a conceptului de parteneriat familial, proliferarea violenței prin mijloace mass-media, atitudinea de indiferență a opiniei publice față de comiterea actelor de violență în familie. Dacă problematica violenței domestice a fost inițial asociată cu zona mai largă de dezbateri asupra drepturilor omului, mai recent s-a apelat la o nouă dimensiune de analiză, violența domestică fiind abordată din perspective efectelor imediate asupra sănătății publice.

Agresivitatea intrafamilială reprezintă o patologie relațională și de conduite comportamentale deviate. Prin implicațiile sale medico-biologic, socio-juridic, economice, tradiționale hetero-agresiunea intrafamilială devine o problemă extrem de importantă în actuala societate. Gravitatea și stringența fenomenului o confirmă datele statistice conform cărora 65% din femeile căsătorite sunt maltratate de soți, concubini, amanți; 20-40% din numărul omuciderilor sunt comise de soți/amanți împotriva soțiilor/amantelor.

Delicvența și infracționalitatea constituie formele „de vârf” ale manifestării violenței, iar statisticile întocmite în diferite țări arată o creștere îngrijorătoare a ratei acestui „flagel”, la începutul celui de-al treilea mileniu. Numai în SUA, de exemplu, la fiecare șase minute se comite un viol, iar la fiecare 25 secunde se comite un omor. Poate nu chiar în asemenea ritm, dar aceste acte de agresivitate ar deveni frecvente și la noi.

Problema agresivității, violența nu este o temă nouă și este studiată de mulți sociologi și psihologi, în literatura științifică de specialitate sunt contabilizate mai multe cercetări dedicate violenței, însă acest fapt nu a impulsionat însă vehicularea unei singure noțiuni și lichidarea totală a acestui fenomen.

Violența intrafamilială poate fi exercitată de orice persoană aflată pe o poziție de putere față de ceilalți membri. Conform cercetărilor efectuate este mult mai probabil ca o per-

soană să fie lovită sau ucisă în propria familie de un alt membru al familiei, decât oriunde altundeva, de oricine altcineva. Violența în familie reprezintă orice acțiune fizică sau verbală săvârșită cu intenție de către un membru al familiei împotriva altui membru al aceleiași familii, care provoacă o suferință fizică, psihică, sexuală sau un prejudiciu material. La tratarea adecvată a fenomenului violenței domestice este importantă analiza obiectivă a experienței internaționale în acest domeniu. Deși violența domestică are o istorie veche, fenomenul a fost prezentat public în SUA și în Europa Occidentală în calitate de problemă gravă a societății abia în ultimele trei decenii ale sec. XX. În anii 1970, în SUA au fost organizate primele aziluri pentru jertfele violenței domestice. Erau susținute și organizațiile pentru acordarea protecției civile și juridice victimelor violenței domestice. Aceste măsuri, concomitent cu efectuarea unei analize profunde a problemei violenței domestice, au pus temelia survenite ulterior în legislația SUA.

În statele noi, independente, care s-au format în spațiul post-sovietic, se produc procese de criză, se înregistrează o instabilitate social-economică și politică, o creștere a infracțiunilor și a violenței. Violența are orientarea precumpănitor asupra femeilor și aceasta are caracter mai pronunțat mai ales în familie. În societatea noastră până adineauri nu se admitea să se vorbească deschis despre violența în familie. Iar în realitate tipul respectiv de violență există demult și e destul de răspândit: este răspândit printre oamenii de diferite etnii, cu statut social și financiar diferit, în familiile de oameni credincioși și necredincioși. Ba mai mult, în nici un caz nu putem pune această violență pe seama instabilității economice curent, întrucât violența în familie există atât în statele cu o economie înapoiată, cât și în cele cu economia avansată. Milioane de femei din toată lumea suportă ofense în fiecare zi, torturi și alte forme de violență din partea soțului sau a partenerului și pretutindeni violența dată este considerată drept un domeniu particular al vieții omenești.

În multe state din lume, s-a adunat o statistică impresionantă și s-au efectuat nenumărate investigații privind violența domestică. Acestea demonstrează că în majoritatea cazurilor, jertfele violenței domestice devin femeile.

În Marea Britanie, de exemplu, până la 25% din crimele contra personalității țin de violența domestică. S-a constatat că aproximativ 90% de apelări la poliție, când era vorba de conflicte din viața familială, țineau de cauzele agresivității bărbaților față de femeile care le erau parteneri de viață în comun.

În India și în Sri-Lanka, anual circa 5 mii de femei devin jertfe ale omorului din cauza zestrei. Potrivit datelor statistice, în fiecare an, 60 milioane de femei în lume „decad” din numărul populației din cauza decesului „subit”, provocat de diverse forme de batjocuri și violențe [2, p. 46].

Potrivit evaluărilor Băncii Mondiale, în statele dezvoltate industrial, 19% din indicele general de mortalitate a femeilor de 15-44 ani survine din cauza violenței în familie, aceasta înseamnă că fiecare a cincea femeie, care decedează la atare vârstă, moare în urma traumelor, maladiilor provocate de actele de violență.

În CSI, violența împotriva femeii în familie este o problemă gravă, care până în prezent nu se examinează ca o încălcare a drepturilor omului și o crimă. De exemplu, în Rusia circa 14 mii de femei decedează ca urmare a violenței domestice. Pentru comparație: timp

de zece ani, cât a durat războiul din Afganistan, pe câmpurile de luptă au căzut circa 13 mii de soldați sovietici. În Lituania, în 1997, 63% din femeile ce au depășit vârsta de 16 ani, au devenit victimele violenței fizice sau sexuale din partea bărbaților. În Tadjikistan, mai mult de jumătate din populația feminină este expusă violenței domestice, aproximativ 47% de femei fiind violate de proprii soți.

În linii generale, în anii '90, guvernele statelor lumii au început să recunoască violența domestică în calitate de problemă socială gravă și să caute căi de soluționare a acesteia. Una din direcțiile prioritare a devenit modificarea legislației.

La etapa actuală în jur de 40 țări au adoptat diferite legi și acte normative care interzic violența domestică: SUA, Marea Britanie, Suedia, Cipru, Noua Zeelandă, Ucraina, etc. Au fost elaborate proiecte de legi speciale în Federația Rusă, Kazahstan, Kârgâstan, Moldova etc. [2, p. 11-12].

Un copil crescut într-un mediu în care bătăile fac parte din rutina zilnică, va aplica același tratament în propria familie. Puțini sunt cei care, odată ajunși la maturitate, evită violența. Actualmente, nici o structură statală sau neguvernamentală nu cunoaște cifra exactă a copiilor abuzați în familie. Singurul studiu disponibil este cel realizat acum doi ani de UNICEF și două ministere de resort. Datele acestuia arată că fiecare al patrulea copil este bătut de părinți, în timp ce fiecare al zecelea părinte a recunoscut că este violent cu copilul său. Singurul centru de servicii specializate pentru copiii care au devenit victime ale abuzului de orice fel este „Amic”, un serviciu implementat de CN PAC în parteneriat cu direcția municipală pentru protecția copilului. Anul trecut aici au fost asistați un număr record de cazuri – aproape 260. Cei mai mulți copii ajung aici cu ajutorul unor rude, vecini, profesori, medici. Ca și alte structuri abilitate în protecția victimelor pentru victimele violenței în familie centrul funcționează grație suportului din partea donatorilor străini. Potrivit Rodicăi Corețchi, managerului centrului „reabilitarea unui copil victimă a violenței durează în cele mai grave cazuri, până la 2 ani” [2, p. 55].

Informația prezentată anterior și cea care urmează să o prezint ne și dă dovadă de faptul că violența domestică, reprezintă o problemă acută inclusiv și pentru Republica Moldova, iar statistica oficială vine să ne confirme situația reală în domeniu. Astfel, în anul 2000, în Republica Moldova, în rezultatul relațiilor familiale agresive au fost comise 82 omoruri premeditate și 92 cazuri de leziuni corporale grave. În 2001 au fost înregistrate 45 cazuri de omoruri premeditate și 40 cazuri de leziuni corporale grave, iar în anul 2002 – 85 cazuri de omoruri premeditate și 39 cazuri de leziuni corporale grave. Omorurile în familie au constituit 19,6% din numărul total al omorurilor săvârșite. Pe parcursul a primelor 3 luni ale anului 2005 pe teritoriul republicii au fost înregistrate 12 crime în familie: inclusiv 4 omoruri (în două cazuri soții și-au ucis soțiile, 1 caz – frate pe frate) și 8 cazuri de vătămări intenționate grave a integrității corporale (soțul soției – 6 cazuri, frate/frate – 1 caz, fiul mamei – 1 caz). Astfel, se atestă că în familie, totuși mai des, anume femeile sunt supuse violenței. Comparativ cu perioada respectivă a anului 2004 (15 cazuri) se atestă o descreștere cu 3 cazuri.

În același timp statisticile neoficiale constată amploarea fenomenului, dat fiind faptul că în realitate, majoritatea cazurilor de violență domestică rămân înafara statisticii oficiale. Acestea respectiv dau dovadă de faptul că legislația națională poartă un caracter declarativ,

deoarece lipsesc mecanismele de realizare a prevederilor legislației, precum și resursele financiare necesare [3, p. 227].

Actualmente, când în Republica Moldova, stat independent și democratic, se produce conștientizarea drepturilor și libertăților omenești, violența în familie asupra femeilor a încetat de a mai fi un fapt tănuț. Regretabil, dar există informație obiectivă și verosimilă privind amploarea acestui flagel social în țara noastră. Cu toate că este cunoscut că majoritatea infracțiunilor săvârșite cu aplicarea violenței sunt comise în familie, statistica oficială în cazul dat nu reflectă situația reală a infracțiunilor din familie îndreptate anume împotriva femeilor, deoarece cea mai mare parte a victimelor nu solicită ajutorul organelor de afaceri interne. Ele nu sunt sigure că poliția poate să le acorde un ajutor efectiv ori se tem că lucrătorii poliției le vor învinui pe dânsule de toate cele întâmplute, ele se tem de răzbunarea opresorilor, ori că nu doresc intentarea unui proces penal împotriva soțului, în cele din urmă, intenționează să tănuiască faptele din cauza neîncrederii din partea poliției și a comunității care nu tratează problema cu destulă seriozitate. Femeile acestea suportă nu numai teamă, dar și rușine și umilință, din cauza că au fost supuse actelor de violență din partea omului apropiat [2, p. 37].

Sondajele publice demonstrează răspândirea semnificativă a violenței asupra femeilor în familie din republică. Se poate afirma că în Republica Moldova, de altfel ca și în întreaga lume, agresivitatea soțului în raport cu femeia este considerată de către societate ca fiind admisibilă, situație care nu acceptă amestecul chiar și în cele mai dramatice clipe. De aceea, deși țara noastră a ratificat documentele ONU privind protejarea oricărui om împotriva violenței și batjocurii și cu toate că există articole analoage în Constituția țării și în Codul penal al Republicii Moldova, femeia totuși nu este protejată suficient de violență din partea soțului. Atât printre colaboratorii organelor de drept, cât și printre locuitorii țării este pe larg răspândită părerea precum că femeia-victimă se face ea însăși vinovată de violența asupra ei, că ea este cea care o provoacă și că o merită. Anume stereotipurile acestea primejdioase ale conștiinței publice după care victima este vinovată de ce se întâmplă, că membrii familiei vor soluționa ei înșiși situația cu care se confruntă, anume aceste stereotipuri constituie una dintre cauzele principale ale faptului că acest flagel social înspăimântător continuă să curme și să calicească un număr considerabil de vieți [3, p. 116].

Potrivit unui studiu demografic, realizat în Republica Moldova, în anul 2007, se confirmă următoarele aspecte ale violenței familiale:

- În R. Moldova două din cinci femei au fost supuse unei sau altei forme de violență.
- ¼ din toate femeile intervievate (27%) au fost supuse violenței în familie cel puțin odată.
- Circa 1/3 din femeile cu vârsta între 30-40 de ani au suferit în urma violenței de la vârsta de 15 ani.
- Aproximativ 20% din femei sunt abuzate în familie, inclusiv sunt bătute de soți „sistematic” sau deseori.
- 60% din femeile divorțate declară că au fost supuse diferitor forme ale violenței în familie.
- 29% de femei din mediul rural declară că au avut cazuri de violență în familie în comparație cu 24% de femei din mediul urban.

- 18% din femeile cu studii superioare au declarat că au suferit în urma violenței, comparativ cu 28% din femeile cu studii secundare [2, p. 33].

Datele acestui studiu ne și pot demonstra faptul că, în cele mai dese cazuri, victimele violenței domestice confirmă actul după ce au divorțat sau când sunt implicate și organele de poliție.

Prin urmare, violența în familie nu constituie un fenomen propriu fiecărei familii și fiecărei culturi în aceeași măsură. În plus, recurgând la violență, noi transmitem strategia noastră copiilor, le transmitem schema noastră de comportament, fapt ce în viitor va conduce la comportamentul lor agresiv. De aceea în societatea noastră, când în timpul conflictului argumentele se epuizează, se recurge la actele de violență (dacă omul nu este de acord cu tine, aplică forța, bate-l!). Împărtășind obiceiurile și tradițiile patriarhale depășite care promovează violența împotriva femeilor, noi înșine susținem violența în familie, în țara noastră, precum și rețeaua internațională a violenței împotriva femeilor!. Unele culturi și familii susțin mai mult violența împotriva familiei, decât altele. Factorii aceștia culturali periculoși și sociali creează obstacole ce complică anihilarea violenței în familie împotriva femeilor. Obiceiurile dăunătoare și tradițiile culturale sunt generate de un astfel de fenomen cum este patriarhalismul. Anume opiniile și obiceiurile patriarhale o țin pe femeie închisă în casă, o plasează la același nivel cu marfa ce se cumpără și se vinde, (nu) sancționează dominația bărbatului și toleranța față de violența în familie.

Toate aceste aspecte ne și conduc la concluzia precum că în măsura în care societatea are nevoie de indivizi eficienți, implicați social, ea are nevoie de indivizi ale căror nevoi de bază să nu mai constituie o problemă, indivizi care să poată funcționa fericiți. Dar satisfacția unui individ nu este permisă dacă realizarea ei se face în detrimentul celorlalți, căci egalitatea indivizilor, în drepturi și obligații e o lege de bază în orice stat democratic. Dar să nu ne axăm la aspectul legal al violenței domestice, deoarece ne interesează și altele, pentru a ajunge la o concluzie generală și nu specifică. Așadar, obiceiurile dăunătoare și tradițiile depășite practicate de către societate, care tratează femeia ca pe un om „de rangul al doilea”, constituie factorul decisiv la formarea atitudinii agresive față de femei. Aceste opinii tradiționale răspândite în societate ori practicate în familii le oferă bărbaților dreptul de proprietate asupra soției proprii, în cadrul sistemului patriarhal bărbatul este investit cu dreptul de a-și controla în totalitate soția care se află sub tutela sa și s-o pedepsească pentru comportamentul care se consideră necorespunzător cu această cultură, comunitate, familie. O concepție culturală tradițională periculoasă o constituie faptul că în societate familia este considerată drept un segment inviolabil în care nu este admisă imixtiunea persoanelor străine și nici a statului. De aceea în societatea noastră, în statul nostru, care promovează echitatea tuturor cetățenilor, tradițiile depășite și obiceiurile dăunătoare subminează asigurările oficiale privind egalitatea, iar femeia se află într-o situație dezavantajoasă univocă.

Referințe bibliografice

1. Neamțu, G. ș. a. *Tratat de asistență socială*. Iași: Ed. Polirom, 2003. 1016 p.
2. *Situația copiilor și familiei în Republica Moldova: Evaluare și analiză 2000-2001*. Ch.: Ed. 1 Cartier, 2002. 64 p.
3. Rădulescu S. *Sociologia problemelor sociale ale vîrstelor*. București: Ed. LUMINA LEX, 1999. 440 p.

VIZIUNILE TINERILOR CU PRIVIRE LA INSTITUȚIA CĂSĂTORIEI ȘI A FAMILIEI

Gheorghe NEAGU

Adnotare: În articol este abordată percepția tinerilor din Nordul Republicii Moldova a instituției căsătoriei și a instituției familiei. În calitate de bază metodologică a investigației a servit principiul conform căruia modificarea structurală a valorilor familiale poate conduce la o mai bună adaptare a acestui grup social specific la realitatea economică și politică din țară.

În urma analizei datelor empirice ale cercetării sociologice întreprinse, s-a ajuns la concluzia că viziunile tinerilor asupra acestor instituții sociale fundamentale evoluează rapid, acceptându-se tot mai mult manifestările postmoderniste.

Cuvinte-cheie: căsătorie, familie, concubinaj, viziunile tinerilor, model tradițional, model postmodernist.

Abstract: The article deals with Moldovan youth from North perception of marriage and family institutions. The methodological basis of the investigation was the principle according to which structural change in family values may lead to a better adaptation of this social group specific to the economic and political reality in the country.

Following the analysis of empirical data of sociological research undertaken, it was concluded that the views of young people on these fundamental social institutions are evolving rapidly, accepting increasingly the postmodernist manifestations.

Keywords: marriage, family, cohabitation, youth visions, traditional model, postmodernist model.

În Programul național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025) se menționează necesitatea cercetării diverselor subiecte axate pe familie și valorile ei¹³³. În acest context, este important să cunoaștem viziunile tinerilor asupra instituției căsătoriei și instituției familiei și, în funcție de evantaiul opiniilor acestora pe marginea acestora, să încercăm să modelăm sistemul valoric al acestei categorii sociale în direcția dezirabilă de către societate. Or, „...transformarea structurală a valorilor familiale poate oferi mai multă adaptabilitate la schimbările economice și politice nefamiliale¹³⁴”.

Reieșind din această constatare, în articolul de față ne propunem să analizăm percepția tinerilor din Regiunea de Dezvoltare Nord a Republicii Moldova a celor două instituții sociale de importanță majoră pentru funcționare societății: căsătoria și familia.

Considerăm necesar să evidențiem faptul că ideea unei asemenea investigații s-a conturat în cadrul dezbaterilor la orele de seminar în cadrul programului de master „Politici și servicii sociale pentru familie și copil”, în anul universitar 2015-2016. De altfel, și cea mai mare parte a informației a fost colectată de către studenții de la programul de studiu nominalizat, fapt pentru care subsemnatul le aduce sincere mulțumiri.

¹³³ Hotărâre nr. 768 din 12.10.2011 cu privire la aprobarea programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025), publicat: 28.10.2011 în Monitorul Oficial Nr. 182-186, art. Nr. 851.

¹³⁴ Ibidem.

În ceea ce privește eșantionul investigației efectuate în mai 2016, remarcăm următoarele caracteristici: Au fost intervievați 200 de tineri din mun. Bălți, raioanele: Fălești, Sângerei, Râșcani, Florești, Glodeni, Drochia, Edineț, Dondușeni.

Referitor la vârsta tinerilor intervievați, aceasta se prezintă, după cum urmează:

- tineri cu vârsta între 18-21 de ani – 28,68%;
- tineri cu vârsta între 22-25 de ani – 38,75% și
- tineri cu vârsta între cuprinsă între 26-30 de ani – 32,55%.

Censul de instruire al tinerilor intervievați este următorul:

- studii medii incomplete – 6,20%;
- studii medii – 7,75%;
- studii medii de specialitate – 20,93%;
- studii superioare incomplete – 27,90%;
- studii superioare – 34,88%.

După cum reiese din datele prezentate mai sus, preponderent, au fost intervievați tinerii cu un nivel înalt de instruire.

În funcție de mediul de reședință, 52,71% din tineri sunt din mediul urban, iar 47,28% – din mediul rural. E de reținut însă faptul că o parte din tinerii chestionați din mediul urban au statutul de student, dar provin din localități rurale, așa încât datele prezentate au un grad înalt de relativitate.

Această descriere succintă a eșantionului ne permite să afirmăm că investigația efectuată depășește caracteristicile unei cercetări-pilot, iar rezultatele obținute se caracterizează printr-un grad relativ înalt de reprezentativitate.

Dacă ar fi să concepem în ansamblu datele obținute în urma investigației, putem afirma că viziunile tinerilor referitor la instituția căsătoriei și a familiei sunt de natură complexă, caracterizându-se prin atitudini tradiționale, moderne și postmoderne, cu o tendință evidentă spre acceptarea tot mai pronunțată a valorilor și manifestărilor postmoderniste. Astfel, *21,70% din respondenți consideră familia o instituție demodată*, opinie condiționată de următorii factori (tinerii intervievați au avut posibilitatea să aleagă mai multe variante de răspuns):

1. din cauza trăirii în concubinaj – 57,14%;
2. în virtutea condițiilor financiare – 39,2%;
3. datorită tendinței de a adopta modelul occidental – 17,85%;
4. datorită emancipării femeii – 17,85%;
5. pentru că e greu să divorțezi – 10,71%;
6. altceva – 3,57%.

În consecință, este firesc răspunsul la întrebarea „În ce măsură credeți că pentru a fi fericit este important să fii căsătorit?”, 37,06 au indicat poziția „în mică măsură”, iar 9,48% – „în foarte mică măsură”.

Răspunsurile de la această întrebare trebuie coroborate cu rezultatele evaluării afirmației „Căsătoria este o formă demodată de a întemeia o familie”: 52,23% din respondenți au fost de acord cu afirmația dată (18,65% – „acord total”/33,58% – „acord parțial”).

În contextul acestor date nu este deloc întâmplător faptul că cca. 42,96% din respondenți au o atitudine pozitivă despre tinerii care practică concubinajul și nu-și înregistrează

căsătoria. Factorii care conduc la concubinaj, au fost listați de către respondenți în felul următor:

1. este o testare înainte de căsătorie – 74,61%;
2. tinerii nu au încredere în ziua de mâine – 42,30%;
3. se poate proba compatibilitatea sexuală – 33,07%;
4. este la modă să trăiești astfel cu partenerul – 26,15%;
5. este o degradare a normelor morale – 11, 53%.
6. altceva – 0,76%.

Analiza atentă a acestor rezultate ne permitem să confirmăm unele concluzii referitor la particularitățile concubinajului în societatea moldovenească în comparație cu societățile occidentale. Astfel, concubinajul în Republica Moldova nu este o decizie definitivă a comportamentului tinerilor, ci mai degrabă o formă ce precede căsătoria, concluzie argumentată în cercetările anterioare efectuate pe eșantion național (Cei mai mulți dintre intervievați în discuțiile *focus-group* (2007), acceptau această formă de conviețuire, considerând că ea este un „test înainte de căsătorie” și oferă posibilitatea de a cunoaște mai bine persoana cu care dorești să trăiești toată viața. Atitudinea pozitivă față de concubinaj se explica și prin aceea că „este un păcat mult mai mare să rupi cununia”¹³⁵. După cum demonstrează datele investigației noastre, marea majoritate, de asemenea, consideră concubinajul o testare înainte de căsătorie.

Chiar dacă concubinajul este tolerat, iar raporturile sexuale premaritale sunt acceptate de un segment important a celor chestionați, instituția căsătoriei și instituția familiei rămân în continuare valori importante în sistemul axiologic al tinerilor. Astfel, 86,29% din tinerii chestionați au fost de total acord cu enunțul conform căruia familia reprezintă valoarea cea mai de preț, iar 79,36% din respondenți consideră familia o necesitate pentru individ, deoarece este cadrul optim pentru creșterea copiilor (57%), asigură stabilitate și atașament emoțional (30%), confort fizic și afectiv (29,41%), sprijin moral și financiar (28%), stabilitate sexuală (24%), permite obținerea unui statut social (14%), altceva (4%). În consecință, 85,71% dintre tinerii chestionați sunt de acord cu ideea conform căreia pentru a fi fericit este important să fii căsătorit (29,31% – „total de acord”, 56,39% – „acord parțial”).

Factorii care asigură fericirea în familie au fost listați de către tineri în felul următor:

1. dragostea reciprocă – 59,68%;
2. existența copiilor – 49,61%;
3. înțelegerea între soți – 45,73%;
4. fidelitatea – 36,43%;
5. încrederea reciprocă – 28,68%;
6. sprijinul reciproc – 14,72%;
7. locuința proprie;
8. situația materială bună – 11,62%;
9. compatibilitatea sexuală – 9,30%;

¹³⁵ Modelul familiei în tranziție și răspunsurile politicilor publice la schimbările de valori și structuri sociale în Republica Moldova, IDIS „Viitorul”, UNICEF-Moldova, iunie, 2008//http://www.unicef.org/moldova/2007_005_Rom_Family_in_transition.pdf.

10. aceeași educație – 6,97%;
11. vârste apropiate – 1,55%;
12. altceva – 0,78%.

Semnificativ este faptul că în calitate de factor important al unei căsătorii reușite rămâne a fi dragostea, concluzie confirmată de studiile sociologice de acum un deceniu¹³⁶.

Este de reținut ponderea nesemnificativă a factorilor materiali în asigurarea fericirii în familie. Considerăm că această stare de spirit se explică prin cota destul de înaltă a tinerilor cu studii superioare și superioare incomplete din eșantionul investigat. Studiile empirice realizate anterior pe acest subiect confirmă acest fapt: datorită realizării potențialului intelectual în cadrul societății se formează o viziune mai amplă asupra valorilor¹³⁷.

Ponderea factorilor sus-menționați în asigurarea fericirii în familie a fost confirmată și prin datele obținute la întrebările de control ale anchetei sociologice efectuate. Astfel, enunțurile: *pentru a se simți realizat un bărbat trebuie să aibă copii/pentru a se simți realizată o femeie trebuie să aibă copii*, au fost acceptate de 90,09%/94,83%, respectiv.

O serie de itemi urmăreau scopul să evalueze opiniile tinerilor cu privire la factorii care conduc la disoluția cuplurilor și atitudinea acestei categorii sociale față de divorț. Motivele desfacerii căsătoriei au fost clasificate de respondenți astfel:

1. violența în familie – 71,53%;
2. abuzul de alcool al soțului/soției – 40,76%;
3. dragostea față de altă persoană/infidelitatea – 37,69%;
4. nepotrivirea de caractere – 12,30%;
5. nepotrivirea sexuală – 7,69%;
6. insuficiența resurselor financiare – 2,30%;
7. altceva – 1,53%.

Datele investigației întreprinse confirmă liberalizarea atitudinii tinerilor față de divorț: 48,09% susțin că atunci când partenerii nu se împacă unul cu altul, mai bine ar fi să divorțeze, iar 58,40% nu sunt de acord cu afirmația conform căreia divorțul este ceva amoral, nicidecum nu trebuie de desfăcut căsătoria.

Percepția tinerilor a instituțiilor analizate este influențată și de politicile publice în domeniu. În baza acestui principiu, am străduit să măsurăm și atitudinea tinerilor față de această dimensiune a problematicii familiei. Astfel, enunțul *La ora actuală în Republica Moldova statul sprijină formarea tinerilor familii*, a fost evaluat astfel:

1. total de acord – 5,94%;
2. acord parțial – 36,63%;
3. total dezacord – 57,42%.

În contextul acestor date, listarea măsurilor ce trebuie întreprinse pentru ca familiile să devină mai trainice și mai stabile este previzibilă:

¹³⁶ Papuc, Boris, Bodrug-Lungu, Valentina. Familia în contextul transformărilor contemporane, în *Analele științifice ale USM. Seria științe umanistice*, Vol. III, 2006, p. 448.

¹³⁷ Șaragov, Natalia. Familia monoparentală în cadrul schimbărilor valorice ale societății contemporane, în *Economie și sociologie*, 2008, nr. 2, p. 115.

1. majorarea salariului soțului/soției care lucrează pentru ca celălalt să-și poată permite să nu lucreze și să se ocupe de educația copiilor – 71,53%;
2. mai multe înlesniri pentru familiile cu copii mici – 38,46%;
3. introducerea înlesnirilor pentru familiile tinere – 34,61%;
4. îmbunătățirea condițiilor de locuit și menaj, activității transportului public – 34,61%;
5. majorarea alocațiilor pentru copii – 32,30%;
6. îmbunătățirea activității sistemului de ocrotire a sănătății – 26,92%;
7. mărirea rețelei de instituții pentru îngrijirea copiilor și îmbunătățirea activității lor – 19,23%;
8. mărirea rețelei de instituții de asistență socială – 6,15%;
9. mărirea rețelei de instituții de deservire socială, a spectrului de servicii oferite – 2,30%.

Este incontestabil faptul că realizarea acestor deziderate presupune modernizare societății moldovenești și, în primul rând, a subsistemului economic. În același timp, cercetările efectuate de către L. Compiglio, (2012) demonstrează că cele mai eficiente investiții în lupta împotriva sărăciei și inegalității sociale sunt investițiile în familie și în sănătate¹³⁸.

Concluzii: investigația întreprinsă demonstrează deplasarea viziunilor tinerilor de la modelul tradițional asupra căsătoriei și familiei spre modelul modern și postmodern. Postmodernul se afirmă pe alocuri destul de puternic (concubinajul, atitudinea față de relațiile sexuale premaritale). Totuși, căsătoria și familia sunt considerate încă valori supreme. Efiicientizarea acțiunilor întreprinse de stat în vederea consolidării acestor instituții poate avea drept efect modelarea sistemului axiologic al tinerilor în conformitate cu așteptările societății.

Bibliografie:

1. Hotărâre nr. 768 din 12.10.2011 cu privire la aprobarea programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025), publicat: 28.10.2011 în Monitorul Oficial Nr. 182-186, art. Nr: 851.
2. Modelul familiei în tranziție și răspunsurile politicilor publice la schimbările de valori și structuri sociale în Republica Moldova, IDIS „Viitorul”, UNICEF-Moldova, iunie, 2008/http://www.unicef.org/moldova/2007_005_Rom_Family_in_transition.pdf.
3. Papuc, Boris, Bodrug-Lungu, Valentina. Familia în contextul transformărilor contemporane, în *Analele științifice ale USM. Seria științe umanistice*, Vol. III, 2006.
4. Șaragov, Natalia. Familia monoparentală în cadrul schimbărilor valorice ale societății contemporane, în *Economie și sociologie*, 2008, nr. 2.
5. Носкова, А. В. Семейная политика в Европе: эволюция моделей, дискурсов, практик, Социологические исследования, 2014, № 6.

¹³⁸ Apud: Носкова, А. В. Семейная политика в Европе: эволюция моделей, дискурсов, практик, Социологические исследования, 2014, № 6, p. 59.

NOTE DE LECTURĂ, LANSĂRI PUBLICE

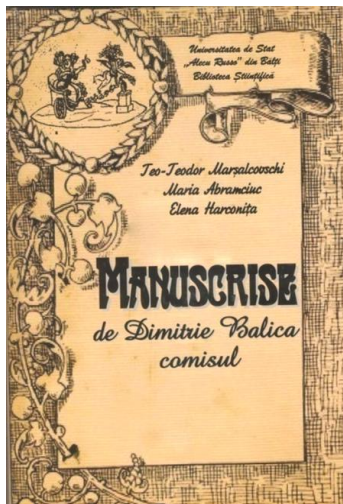
Editorii:

TeoTeodor MARȘALCOVSKI,
Maria ABRAMCIUC,
Elena HARCONIȚĂ

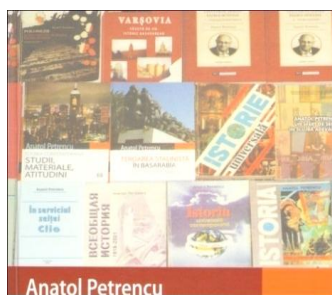
Manuscrise de Dimitrie Balica comisu!

Grație activității prodigioase în domeniul cercetării științifice în anii 2014-2015 Catedra a organizat împreună cu Biblioteca științifică USARB câteva lansări de carte. Printre acestea:

Manuscrisele de Dimitrie Balica comisu!, TeoTeodor Marșalcovschi, Maria Abramciuc, Elena Harconiță, Chișinău, 2013 – volumul include două lucrări: romanul Polidor și Hariti (1843), transpus din elino-greacă în română, și Oareșcare anecdoturi folositoare pentru jiuime aflatu iantru-un poem din ianvechime tipăritu (1848, miscelaneu ca formă), utile pentru „tineri și tinere daco-romano-moldavi”. Manuscrisele au fost redactate la Bălți de comisu! Dimitrie Balica, autorul oferindu-le basarabenilor, dar nu numai, o limbă română „foarte frumoasă și dulce la cetire”. Textul romanului include o mulțime de scene cu acțiuni surprinzătoare, pline de dramatism și dragoste curată. În final adevărul triumfă. Volumul este recomandat specialiștilor de limba și literatura română, studenților, elevilor și tuturor celor interesați de trecutul cultural al ținutului.

**Autorul și editorul:
Anatol PETRENCU**

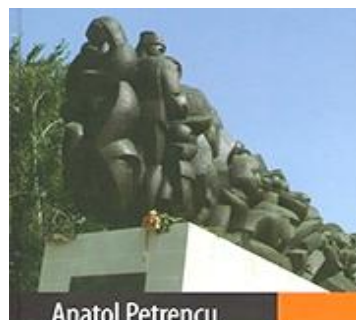
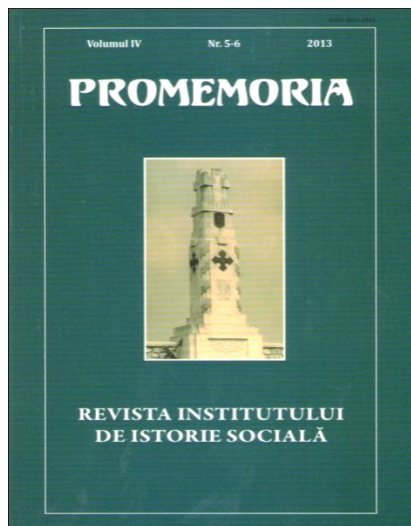
**UN SCURT POPAS
NECESAR DRUMULUI**

în lumină documente istorice referitoare la perioada sovietică, cât și cele de condamnare a crimelor comunismului.

Revista conține articole ale profesorilor universitari, prezentate în cadrul Conferinței Științifice „Orașul Bălți și regiunile învecinate în retrospectivă istorică”, 14 noiembrie 2012 (dr. Teo-Teodor Marșalcovschi, dr. Lidia Pădureac, Gheorghe Baciuc, dr. habilitat în medicină, Cojocaru Igor, conf. univ.)

La activitate au participat cadre didactice, învățători de istorie din municipiu, studenți și bibliotecari. Valentina Topalo, șefa Centrului de Manifestări Culturale a prezentat expozițiile de cărți și reviste: „Anatol Petrencu – 60 de ani de la naștere”, „Memoria Azi”.

Autorul a donat Bibliotecii cărți cu dedicații.

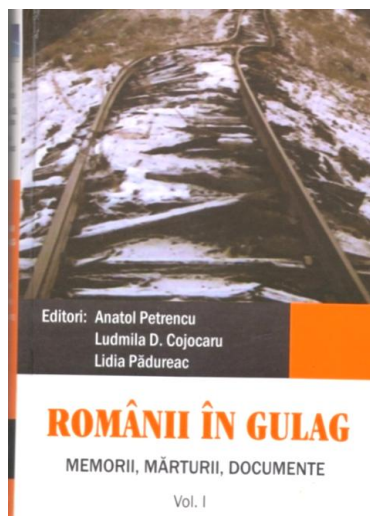
**TEROAREA STALINISTĂ
ÎN BASARABIA**
STUDII, DOCUMENTE, MEMORI

În aceste lucrări au fost adunate mărturiile oamenilor, astăzi de vârstă a treia, care pe atunci erau copii și au suferit deportarea.

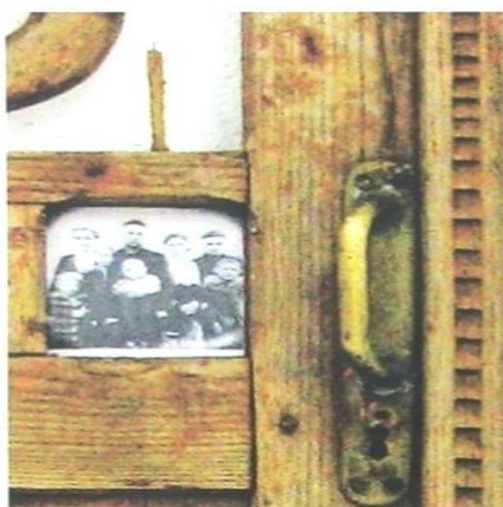
Editorii:

Anatol PETRENCU,
Ludmila COJOCARU,
Lidia PĂDUREAC

La 4 iulie, 2014, în incinta Bibliotecii Naționale din Chișinău, Sala de conferințe a avut loc lansarea de carte cu participarea autorilor: *Românii în Gulag. Studii, mărturii, documente*, vol. I, Chișinău, Ed. Balacron, 2014, Editori: A. Petrencu, L. Cojocaru, L. Pădureac, – volumul prezintă un studiu al memoriei victimelor deportărilor staliniste în RSS Moldovenească (1940-41, 1944-1949, 1951). Politica de purificare a societății basarabene de tot ce putea fi considerat românesc, începută în anul 1940, concomitent cu instaurarea regimului totalitar-comunist, s-a aplicat și asupra țărănimii. De-

portările din satele Basarabiei s-au înscris în sistemul represiv sovietic, care s-a manifestat, de altfel, în majoritatea regiunilor URSS-ului. Mărturiile celor care au supraviețuit această epocă constituie o sursă de documentare istorică de o valoare inestimabilă, fiind cercetate de autorii volumului prin metodele istoriei orale. Cartea este adresată istoricilor, politicienilor, tineretului studios și tuturor celor interesați de istoria secolului al XX-lea.

Institutul de Istorie Socială "ProMemoria", USM, USR
Vă invităm vineri, 4 iulie 2014, ora 14:00
în Sala de Conferințe a Bibliotecii Naționale
(str. 31 August 1989, nr. 78-A, sediul central)
cu prilejul lansării de carte
ROMÂNII ÎN GULAG:
memorii, mărturii, documente
vol. I
editori:
Anatol Petrencu
Ludmila D. Cojocaru
Lidia Pădureac

*Evenimentul este consacrat cinstirii memoriei victimelor deportărilor și represaliilor politice din RSSM.
Colecția de volume apare cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe
Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni
în cadrul proiectului "Românii în Gulag: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei și victimelor regimului totalitar comunist în Basarabia (1940-1941, 1944-1951)".*

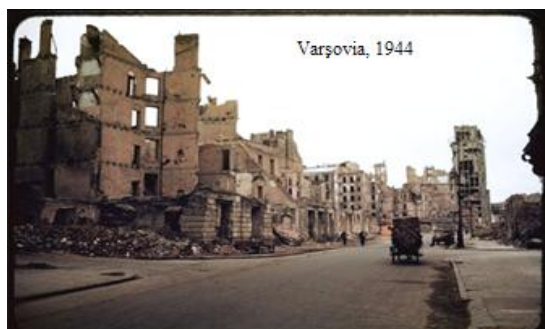
*Intrarea în sală este liberă.
Telefon de contact: 22-59-40-61.*

În imagine: "Ușa celor neîntorși" de Andrei Madrea, 2007 (fragment).

Profesorul:
Anatol PETRENCU

La 29 octombrie 2014 prof.univ., dr. hab. în istorie Anatol Petrencu a promovat la Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (USARB), *Ora publică* „Trădați, dar neînfrânți”. Este vorba de Insurecția din Varșovia din vara-toamna anului 1944. La Ora publică au asistat peste 50 de persoane – profesori universitari și studenți de la Facultatea de Drept și Științe Sociale.

Anatol Petrencu, prof.univ.,dr. hab. în istorie, director al Institutului de Istorie Socială „ProMemoria”, 10 monografii, 12 manuale universitare și școlare, 2 culegeri de studii, 4 culegeri de documente, peste 500 studii și articole de specialitate; *Distincții*: Medalia „Universitatea de Stat din Moldova” (2006), Ordinul „Gloria Muncii” (2010), Ordinul „Crucea de Merit de Argint”, decernat de ES Bronislaw Komorowski (2012), Ordinul Național „Serviciul conștiincios” în grad de „Comandor” (2014).

a rezistenței poloneze.

O filă dramatică din istoria contemporană a Poloniei o constituie Insurecția din 1944, inițiată în momentul retragerii naziste și al apropierii de Varșovia a Armatei Roșii. Dorința de a elibera capitala înainte de sosirea sovieticilor și de a proclama un stat suveran și independent a fost un element fundamental în această decizie eroică

În aceeași zi, în incinta Sălii de conferințe a Bibliotecii științifice a USARB a avut loc lansarea volumului „Stalin mi-a furat copilăria” (ediția a III-a) de Boris Vasiliev, fost deportat în Siberia de regimul comunist de ocupație,

Evenimentul, la care au participat studenți, cadre didactice, bibliotecari, a fost moderat de D. Vrabie, conferențiar universitar, dr. în filologie. V. Topalo, șefa Centrului Manifestări Culturale, a prezentat expoziția de documente: „**Memorii spirituale basarabene**”.

În cadrul aceluiași eveniment a avut loc inaugurarea filialei INIS ProMemoria la Universitatea de Stat "Alec Russo" din Bălți.

Autorul:
Elena ZOLOTARIOV

La 4 martie, 2015 în Clubul Cărții al Bibliotecii Științifice a avut loc lansarea lucrărilor *A vedea cu inima, manual-suport pentru promovarea reperelor spiritual-morale în practica învățământului modern*, Chișinău, 2014, vol. I, vol. II și „К вершинам нравственности“, a doctorului în pedagogie, conferențiar universitar, Elena Zolotariov. La eveniment au participat colegii de la Catedra de Științe Socioumanistice și Asistență Socială a Facultății de Drept și Științe Sociale, Catedra de Științe ale educației.

În cadrul lansării Valentina Topalo a prezentat expoziția „o Viață, o Operă, un Model” fiind inserate monografii, manuale, articole științifice publicate în diverse materiale ale simpozioanelor, colocvii, seminare, documentele purtând semnătura Dnei Elena Zolotariov, cât și lucrări bibliografice de referințe editate de Biblioteca Științifică, menite să promoveze potențialul uman și științific ale profesorilor-cercetători bălțeni, printre care se află și Elena Zolotariov.

Au participat studenți de la diverse facultăți, cadre didactice, bibliotecari.

Autorul:
Gică MANOLE

La 26 octombrie în Sala de Conferințe a Bibliotecii USARB a avut loc lansarea de carte „Apocalipsa după Stalin” autor dlui Gică Manole, profesor doctor în istorie, de baștină din satul Tătăărășeni al comunei botoșănene Havârna. Evenimentul a fost moderat de Lidia Pădureac, dr. în istorie. Părerii argumentate despre lucrare au fost expuse de dl Anatol Moraru, Vasile Dobrogeanu. La eveniment a fost prezent rectorul USARB Gheorghe Popa, dr. hab., prof.univ., decanul Facultății de Litere dna Ala Sainenco dr., conf.univ., decanul Facultății de Științe ale Educației, Psihologie și Arte dl Ion Gagim dr. hab., prof.univ., scriitorul Vasile Iftimie, profesori și studenți.

Editorii:
Anatol PETRENCU,
Ludmila COJOCARU,
Lidia PĂDUREAC

La 6 noiembrie în Sala de conferințe a Bibliotecii Științifice USARB au fost lansate volumele I și II: *„Românii în gulag: memorii, mărturii, documente”*, editori: Anatol Petrencu, dr. hab., profesor universitar, directorul Institutului de Istorie Socială ProMemoria, Ludmila D. Cojocaru, dr., conf. univ., Lidia Pădureac, dr., conf. univ. Aceste două volume sunt

consacrate cinstirii memoriei victimelor deportărilor și represaliilor politice din R.S.S. Moldovenească. Autorii au scos la iveală destine de oameni care au supraviețuit Gulagul stalinist. Mărturiile celor care au supraviețuit această epocă constituie o sursă de documentare istorică de o valoare inestimabilă, fiind cercetate de autorii volumului prin metodele istoriei orale. Despre aceste volume și-au spus părerile profesorii universitari bălțeni: Ion Gagim, doctor habilitat, prof. univ., Teo-Teodor Marșalcovschi, conf. univ. dr., Vasile Dobrojan, prof. univ., Ala Sainenco, conf. univ. dr., Valentin Jitaru, prof. univ. Au participat: reprezentantul Filialei Academiei de Științe a Moldovei din Bălți, dl Valeriu Capcelea dr. hab., directoarea muzeului de Istorie și Etnografie din Bălți dna Ludmila Dobrogeanu, profesori și studenți interesați de trecutul neamului. Moderatorul evenimentului a fost Igor Cojocaru, conf. univ. dr., decanul Facultății de Drept și Științe Sociale.

Valentina Topalo, șefa Centrului Manifestări Culturale a Bibliotecii Științifice, a organizat expoziția de documente: *„Totalitarism-memorie și istorie”*, fiind expuse cărți și reviste despre regimuri politice totalitare în Europa, în special regimul totalitar comunist din URSS, condus de Stalin (1924-1953).

ORGANIZAREA ACTIVITĂȚILOR EXTRACURRICULARE CU STUDENȚII LA NIVEL DE UNIVERSITATE/FACULTATE/GRUPĂ ACADEMICĂ

*Nicoletta CANȚER,
Cristina CRUDU,
Olga JACOTA-DRAGAN*

În cadrul Facultății de Drept și Științe Sociale au fost organizate următoarele activități extracurriculare:

1. Pe data de 27 martie în cadrul „Săptămânii Sănătății” a fost promovat seminarul „Profilaxia comportamentelor adicitive cu risc pentru sănătate”. Acest eveniment a avut drept scop sensibilizarea tinerilor vizând incidența și consecințele comportamentelor dependente. Activitatea a fost organizată pentru studenții de la anul II specialitatea psihologie și asistență socială. Total au participat 35 de tineri. Invitați speciali au fost experții din cadrul AO „Tinerii pentru Dreptul la Viață” și AO „PULS” (psiholog, asistent de proiect, lucrători outrich).
2. În cadrul săptămânii Tineretului la FDȘS au fost promovate următoarele activități extracurriculare:
 - **Ziua autogovernării**, în cadrul căreia studenții au manifestat abilități și competențe profesionale, astfel au fost promovate 26 de ore publice. Pentru această zi studenții FDȘS au preluat unele activități didactice cât și manageriale, astfel Decanatul Studențesc a avut un rol activ.
 - **Eveniment de sensibilizare**: „Experiențe de succes ale tinerilor contemporani”. Scopul acestei activități a fost motivarea și stimularea tinerilor în implicarea activă în viața socială. Studenții anului II, de la specialitatea asistență socială au selectat și au elaborat riflete, care reflectă istorii de succes ale tinerilor contemporani din întreaga lume. Aceste informații au fost distribuite cu succes tinerilor.
 - **Business-incubator**: „Implicarea tinerilor în lansarea propriei afaceri”. La această activitate au fost invitați studenți de la toate facultățile interesați de acest subiect. În total au participat 25 studenți, cei mai activi s-au dovedit a fi studenții de la specialitățile de drept, asistență socială și psihologie. În cadrul incubatorului a fost realizat psihodiagnosticul cu identificarea profilului de capacități și competențe, precum și a domeniilor de activitate potrivite fiecărui participant. Ulterior au fost organizate simulări ale activităților de antreprenorial. Care au confirmat rezultatele obținute în cadrul activității anterioare. Un accent a fost realizat prin dezvoltarea ideilor de afaceri: crearea echipei și formularea conceptului, analiza SWOT, prezentarea ideilor și analiza planului de afaceri. În final participanții au promis certificate și au solicitat și alte activități cu această tematică.

3. Comunitatea mondială marchează anual, pe **3 decembrie**, Ziua Internațională a Persoanelor cu Dizabilități. Am promovat a treia ediție a Zilei Internaționale a Persoanelor cu dizabilități în cadrul USARB. În contextul acestei zile au fost organizate mai multe activități, care au avut ca obiectiv promovarea înțelegerii problemelor legate de dizabilitate și mobilizarea susținerii demnității, drepturilor și bunăstării persoanelor cu dizabilități. Prin aceasta se încearcă, de asemenea, sensibilizarea opiniei publice.

- **Eveniment de sensibilizare:** „În spatele fiecărei dizabilități este o abilitate”. Studenții grupei AS21Z și PS21Z, au sensibilizat opinia publică cu privire la integrarea persoanelor cu dizabilități în comunitate. Evenimentele de sensibilizare au fost realizate prin intermediul prezentărilor slaidurilor și distribuirea buchetelor informative în pauza mare, incinta corpului V și VI.
- **Ședința terapeutică-ocupatională: „Explorează-ți emoțiile”.** În cadrul Centrului de sănătate mintală „SOMATO” a fost promovată o ședință terapeutică-ocupatională cu beneficiarii centrului nominalizat. Scopul activității a vizat promovarea atitudinii tolerante față de persoanele cu probleme de sănătate mintală și reabilitare psihologică și socială a acestora.

- **Ședința corecțională „Dezvoltarea psihomotricității prin activități creative”.** Participanți ai acestei activități au fost beneficiarii Centrul pentru Copii și Tineri cu Dizabilități Mixte Severe „Danco”. Grupul de lucru a selectat metode și tehnici specifice de lucru racordate la necesitățile copiilor cu autism.

- **Activitate de ergoterapie „Colaj de Crăciun”.** Această activitate a fost promovată în cadrul centrului de ergoterapie „Socium”. Scopul acestei activități a fost reabilitarea și resocializarea persoanelor cu probleme de sănătate mintală.

- **Activitate de profilaxie *Toți diferiți, toți egali*.** În aceeași zi s-au petrecut activități de sensibilizare în domeniul problemelor persoanelor cu dizabilități, cu elevii claselor a 9-a a Liceului Teoretic „V. Maiakovski”. Studenții au conștientizat necesitatea promovării educației incluzive.

4. La data de 5 decembrie s-a desfășurat **Ziua Internațională a Voluntarului**, ediția V, la care au fost implicați voluntarii din cadrul USARB. Agenda zilei a cuprins mai multe activități la care au participat studenți și profesori ai USARB.

- **A fost promovat un eveniment de sensibilizare** a tinerilor în domeniul activităților de voluntariat. A fost lansat un documentar care a inclus practici de voluntariat a studenților FDȘS. Atenția tuturor studenților, dar și a profesorilor a fost centrată asupra vizualizării **Flash-mobului „Jos pălăria în fața VOLUNTARILOR”** în pauza mare la cantina studențească „Speranța”. Scopul acestei activități a fost de sensibilizare a opiniei publice asupra voluntariatului.

- A fost lansată **Galeria Voluntarilor** (expoziție de fotografii ale voluntarilor în acțiune.) și Oglinda voluntarilor.

- Sărbătoarea a continuat cu **Forumul voluntarilor**: „E în vogă să fii **VOLUNTAR**” care a întrunit voluntari de succes și tineri dornici de a afla cât mai multe despre activitatea de voluntariat. Dr., conf. univ., decanul Facultății de Drept și Științe Sociale, Igor Cojocar a deschis marele eveniment, după care au urmat prezentările voluntarilor, reprezentanți ai instituțiilor: AO „TDV” / CSPT „ATIS”, Crucea Roșie, Centru social „Viața cu speranță”, „AO Certitudine”, „Corpul Păcii”. Forumul s-a încheiat cu decernarea diplomelor celor mai activi voluntari de la Specialitatea Asistență Socială și Psihologie. Studenții au fost îndrumați în activități de lectorii universitari: **Canțer Nicoletta** și **Corcevoi Maria**.

Cu prilejul *Zilei Mondiale a Filosofiei*, de către titularii catedrei a fost organizat concursul de postere și conferința științifică studențească cu genericul „*Valorificarea tezaurului filosofic*”, la care au participat activ audienții cursului *Filosofia. Probleme filosofice ale domeniului*.

În cadrul săptămânii dedicate tineretului a fost organizată masa rotundă cu genericul „Normele morale în sistemul de valori ai tinerilor”, la care au participat activ studenții, evidențiind problemele cu care se confruntă tinerii de azi în formarea sistemului de valori.

Cu prilejul *Zilei mondiale a păcii*, în data de 21.09.2015 a fost organizată masa rotundă „Pacea – apogeul dezvoltării comunității sau o necesitate a sec. XXI?”, participanții căreia au fost studenții anului II, specialitatea Asistența Socială, care au analizat situația politico-economică în zonele de focar, consecințele războaielor și au accentuat rolul păcii în perioada contemporană.

